

NÕUKOGUDE KOOL



Nr. 12

1949

Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Polügraafiatööstuse, Kirjastuste
ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus,
Tallinn

SISUKORD.

J. Saat, J. V. Stalin kui Lenini töö väärikas jätkaja	713
A. Kalašnikov, Seitsmeaastaste koolide ja keskkoolide õpilaste ettevalmistusest praktiliseks tegevuseks	721
K. Radina, Laste distsipliinirikumise motiividest tunnis	736
L. Neuman, Kodu ja kooli vastastikune suhe	742
A. Simson, Didaktilisi printsiipe kehaliste harjutuste õpetamisel	754
E. Liivand, Kooliraamatukogude töökogemusist	761
Abiks geograafia õpetajaile: Suuri vene maadeuurijaid	
1. V. A. Obrutšev	765
2. S. P. Krašeninnikov	768
3. P. A. Kropotkin	770



Jossif Vissarionovits̄ Stalin

I 9675

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

VII AASTAKÄIK

1949

EESTI NSV MINISTRITE NÕUKOGU j. a. POLUGRAAFIATOOSTUSE,
KIRJASTUSTE JA RAAMATUKAUBANDUSE VALITSUSE
AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS, TALLINN.



Juhtkirjad ja ühiskondlik-poliitilised teemad.

A. Raud, Eesti NSV haridusminister. Eesti NSV õppe- ja kasvatusasutused olgu marksistlik-leninliku ideoloogia kantsid	1
N. Grečneva, Kakskümmend viis aastat ilma Leninita Stalini juhtimisel leninlikul teel	11
A. Simson. Nõukogude armee ja Meresõjalaevastiku 31. aastapäevaks	73
* * * Esimene mai	197
* * * Nõukogude Eesti üheksandaks aastapäevaks	389
A. Liebman. Ametiühingud kodanlikus Eestis kodusõja ajajärgul (veebr. 1918—1920)	393
A. Nugis. Seltsimees Stalin Nõukogude riigist	461
A. Raud, Eesti NSV haridusminister. Eesti NSV üldhariduslike ja kesk-eri-õppeasutuste töötulemused möödunud õppeaastal ja ülesanded käesoleval õppeaastal	517
* * * Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 32. aastapäev	585
H. Goldberg. Maailma rahvaste võitlus rahu eest	645
J. Saat. J. V. Stalin kui Lenini töö väärikas jätkaja	713

Pedagoogikast ja pedagoogika ajaloost.

A. Aret. Lenin ja kommunistliku enesekasvatuse probleem	17
N. Konstantinov. N. K. Krupskaja kommunistliku kasvatuse põhiküsimustest	78
* * * Kõrge õppeedukuse saavutamisest	85
A. Pint. Laste kollektiivi psühholoogiast	137
T. Artemenko. Lastevanemate ja kooli koostöötamise viisidest	300
* * * Klassijuhataja ja ta ülesanded	306
A. Aret. Õppeainete meeldivus seitsmenda klassi õpilastele	335
A. Aret. Kommunistliku enesekasvatuse probleemid A. S. Makarenkol	414
J. Mark. A. N. Radištševi pedagoogilised väärted	553
E. Golant. J. V. Stalini õpetus kommunistlikust kasvatusest ja koolist	592
A. Kalašnikov. Seitsmeaastaste koolide ja keskkoolide õpilaste ettevalmistusest praktiliseks tegevuseks	721
K. Radina. Laste distsipliinirikumise motiividest tunnis	736
L. Neuman. Kooli ja kodu vastastikune suhe	742

Pioneeride ja komsomoli organisatsioonid koolides.

A. Nõmm. Pioneeritööst Tallinna 16. Mittetäielikus Keskkoolis	171
A. Alanen. Suvisest pioneeritööst malevais	296
R. Viies. Komsomol ja ta ülesanded koolis	606

Didaktilis-metoodilised artiklid.

V. Ordlik. Kordamine ja eksamid	212
R. Lemberg. Õpilaste teadmistele esitatavad nõudmised	282

V. Ordlik. Küsimise metoodikast	474
A. Pint. Õpilaste kodused ülesanded ja iseseisva töö organiseerimine	664

Tegelikust õppe- ja kasvatustööst.

J. Käis. Kooliaed ja ta ülesanded õppe- ja kasvatustöös	29
P. Sudarev. Demonstratsioonikatsed keemia alal	64
E. Ignatjev. Kuidas õpetada õpilasi ajaloo tunde ette valmistama	91
* * * Kevadised tööd kooliaias	108
A. Jenohhovič. Nõukogude rahvusliku uhkustunde kasvatamine füüsika tundides	151
G. Tukumtsev. Nimisõnade soo käsitlus eesti koolis (vene keeles)	156, 233
M. Ambos. Andmeid Eesti NSV kooliaedade seisukorrast	179
L. Loone. Marksismi-leninismi klassikute tsitaatide käsitlemine seitsmeklassilise kooli ajaloo tundides	209
* * * Noorte naturalistide suvisest tööst	312
J. Artemenko. Õpilaste dialektilis-materialistliku maailmavaate kujundamine füüsika tundides	321
E. Oissar. Psühholoogia õpetamisest keskkoolis	339
B. Beljajev. Võõrkeelte õpetamise näitlikkuse psühholoogilisi küsimusi	348
A. Dobrotin. Murdude korrutamise ja jagamise õpetamise metoodika	357
A. Polovinkin. Geograafilised ekskursioonid	362
A. Položentseva. Nõukogude patriotismi kasvatamine NSV Liidu Konstitutsiooni tundides	406
L. Troitski. Kirjanduse lugemine V klassis	425
P. Ivanov. Sõnade rõhu käsitlus keskkoolis (vene keeles)	439
* * * Loodusõpetus algkoolis	447
A. Rimmel. Joonistamise õpetuse lähtekohti ja ta kasvatav väärtus	491
V. Voore. Elava looduse vaatlusi	498
G. Tukumtsev. Kirjalikud tööd vene keele õpetamisel (vene keeles)	555, 630
S. Gurin. Ajaloo õpetaja tööplaan V—VII klassile 1949.—50. aastaks	575, 688
* * * Geograafilise väljaku korraldamisest	583
L. Nimen. Tervishoiuküsimuste käsitlus algkoolis	683

Kehaline kasvatus.

A. Simson. Koolide kehalise kasvatusprogrammidest	245
A. Valsiner. Otsustavalt parandada koolinoorsoo kehalist kasvatust	253
A. Simson. Kehalise kasvatus teostamine nõrkade gruppi kuuluvate õpilastega	503
A. Simson. Didaktilisi printsiipe kehaliste harjutuste õpetamisel	754

Abiks õpetajale.

I. V. Mitšurin. Kuuekümnenda-aastase töö tulemustest	55, 100
A. Märland. Darwinism kui suurim usuvastane relv	114
I. V. Mitšurin. Mentorite kasutamine hübriidseemikute kasvatamisel ja viljapuusortide järsu muutumise näiteid välistegurite mõjul	164

* * * J. V. Stalini eluloo õpperingi tööplaan	130,	189
V. Stražev. N. V. Gogol		146
V. G. Belinski, Aleksander Puškini teostest	199,	274
J. Lauringson. Johann Köler		205
J. Käis. Mitsu rinliku pärilikkuseõpetuse põhilused		220
S. Petrov. A. S. Puškini elulugu		261
J. Sauškin. NSV Liidu Euroopa-osa stepi- ja metsastepiala geograafia suur ümberkujundamine		326
F. Majorov. Suur vene teadlane akadeemik I. P. Pavlov		453
T. Artemenko. Maailmakuulus vene teadlane I. P. Pavlov		538
A. Turtšinski. Suur vene kirjanik-revolutsionäär (A. N. Radištševi 200-ndaks sünni-aastapäevaks)		543
M. Solovjova. Indoneesia		565
R. Rägastik. Eesti NSV maaparanduse plaanist		616
Suurtest vene maadeuurijatest ja reisijatest:		
Afanassi Nikitin		638
Esimesed vene ümbermaailmasõitjad — Krusenstern ja Lisjanski		641
N. M. Prževalski		698
P. K. Kozlov		701
V. A. Obrutšev		765
S. P. Krašeninnikov		768
P. A. Kropotkin		770

Haridusolud välismaal.

G. Raud. Haridussüsteem Inglismaal		66
Rahvahariduse demokratiseerimine Poolas		186
Võitlus reaktsiooni ja demokraatia vahel rahvahariduse pärast Prantsusmaal		242
Rassiline diskriminatsioon Ameerika koolides		369

Mitmesugust.

L. Štšerba. Vene perekonnanimede ja geograafiliste nimetuste transliterat- sioon ladina tähtedega		373
A. Meriheini. Puu- ja põõsaseemnete varumisest ja puutaimede kasvata- misest		510
E. Liivand. Kooliraamatukogude töökogemust		761

Kriitikat ja bibliograafiat.

A. Marland. Akadeemik T. D. Lössenko „Agrobioloogia“		383
E. Sõgel. Hoolditseta õpikute tõlgete kõrge taseme eest		703

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

VII AASTAKAIK

Nr. 12

DETSEMBER

1949

J. V. Stalin kui Lenini töö väärikas jätkaja.

(70. sünnipäeva puhul.)

J. SAAT.

Nõukogude riigi rajaja ja kogu maailma töörahva juht Vladimir Iljitš Lenin pühendas kogu oma elu sellele, et tõsta miljonilisi töötava rahva hulki teadlikule loovale tööle, vabastada neid eksploateerimisest mõisnike ja kapitalistide poolt, teha neist oma elu peremehed, uue sotsialistliku ühiskonna aktiivsed loojad. Lenini poolt loodud Nõukogude riik kujutab endast töörahva võimu võitmatut kantsi. Lenini ideede järgi käies on rahvahulgal Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus juba üles ehitatud sotsialistliku ühiskonna ja sammuvad kindlalt kommunismi poole. Kunagi pärast Marxi ei ole proletaariaadi suure vabadusliikumise ajalugu esile tõstnud niisugust vaimuhiiglase kuju kui seda oli Lenin, kelle nimi on saanud kogu progressiivse inimkonna sümboliks. V. I. Lenin rajas võimsa bolševike partei, kelle juhtimisel kukutati kapitalistid ja mõisnikud ja kes nõukogude ühiskonnas juhivad töörahvast sotsialismi ülesehitamisel, sotsialismilt kommunismile üleminekul ja organiseerib kogu tööd rahva kommunistliku kasvatusel alal Lenini ideede alusel.

Pärast Lenini surma ehitab, juhivad ja viib leninlikul teel nõukogude ühiskonda edasi Jossif Vissarionovitš Stalin, kelle elu ja tegevus on lahutamatu seotud tema õpetaja V. I. Lenini tegevusega, kangelasliku bolševike partei ajaloo alates tema tähtsusest kuni meie päevini, suure nõukogude rahva ajaloo.

Marksismi-leninismi teooria on toonud ja toob bolševike parteile

ja nõukogude rahvastele ühe suurvõidu teise järel. Käsitades loovalt Marxi õpetuse revolutsioonilist olemust, arendades edasi teadusliku kommunismi teooriat, lähtusid Lenin ja Stalin sellest, et teooria ei tohi olla kivinenud ja paigaltammuv, nagu õpetasid Marxi võltsijad — parempoolsed sotsialistid, vaid et „teooria peab võtma endasse uusi ajaloolisi kogemusi, rikastuma pidevalt neist kogemustest, avaldama ümberkujundavat mõju ühiskonna arengule. Nad lähtusid sellest, et ainult selline elav ja loov teooria võib juhtida bolševike partei praktilist tegevust, sest see teooria avaldab mobiliseerivat ja organiseerivat mõju ühiskonna eesrindlikele jõududele, võimaldab näha ette ühiskonna ajaloolise arengu teid ja ühiskonnaklasside võitluse tulemusi“ (G. F. Aleksandrovi kõnest 21. jaan. 1946. a. Moskvas V. I. Lenini 22. surma-aastapäeval). Pärast Lenini surma näevad miljonid kõigi maade töölised Stalinis oma õpetajat, Lenini geniaalset järglast, kelle klassikaliste teoste najal nad õpivad, kuidas vääramatult lüüa klassivaenlast ja kuidas ette valmistada proletariaadi lõpliku võidu tingimusi. „Ühelgi juhil maailmas, pärast Leninit,“ öeldakse raamatus „J. V. Stalin. Lühike elulugu“, „pole veel tulnud juhtida nii suuri miljonilisi tööliste ja talupoegade hulki kui J. V. Stalinil. J. V. Stalin oskab paremini kui keegi teine üldistada masside revolutsioonilisi ja loovaid kogemusi, toetada ja arendada nende initsiatiivi, massidelt õppida ja masse õpetada ning neid edasi viia võidule.“ (Lk. 202—203).

„Seltsimees Stalinist kirjutab täna kogu maailm,“ ütles Sergo Ordžonikidze, Stalini lähim kaasvõitleja, tema viiekümndal sünnipäeval 1929. aastal. „Ka tulevikus kirjutatakse temast palju. Teisiti ei võigi olla. Inimesest, kes on ära elanud viiskümmend aastat, sellest üle kahekümne aasta veetnud revolutsiooneerises, inimesest, kes praegusel ajal on kogu maailma kommunistliku liikumise eesotsas, kirjutatakse muidugi — ja kirjutatakse mitmeti: vaenlased kirjutavad vihaga, sõbrad — armastusega. Ja sellest hoolimata vaevalt keegi annab ammendava iseloomustuse seltsimees Stalinist kui proletaarsest revolutsionäärast, poliitikust, organisaatorist ja seltsimehest.“

Sellest ajast, kui Sergo Ordžonikidze need sõnad kirjutas, on möödunud kakskümmend aastat ja kahtlemata sisaldab see aeg mitte vähem määratu suure ajaloolise tähtsusega sündmusi seltsimees Stalini ja kõigi nõukogude inimeste elus kui eelmised viiskümmend aastat. Ja kahtlemata kõneldakse ning kirjutatakse seltsimees Stalinist käesoleval ajal, mil ta saab seitsekümmend aastat vanaks, mitu korda rohkem kui sel ajal, 1929. aastal. Vastates organisatsioonide ja üksikute seltsimeeste tervitustele tema 50. sünnipäeva puhul, kirjutas J. V. Stalin: „Teie õnnitlused ja tervitused kannan töölisklassi suure partei arvele, kes mind on sünnitanud ja kasvatanud oma näo ja kuju järgi... Te ei tarvitse kahelda, seltsimehed, et olen ka edaspidi valmis andma töölisklassi, proletaarse revolutsiooni ja ülemaailmse kommunismi heaks kogu oma jõu, kõik oma võimed ja, kui tarvis,



kogu oma vere, tilk tilga järel." (J. V. Stalin. Lühike elulugu, lk. 204.) Vahepeal on Lenini ja Stalini kõikevõitvad ideed sammunud uut võiduteed kogu maailmas, vallutades järjest suuremaid rahvahulki sotsialismi, rahu ja progressi leeri. J. V. Stalini eluloost õpivad rahvad tegelikult elus rakendama marksismi-leninismi teooriat imperialismi kukutamiseks, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks. Stalini nimi on saanud nõukogude rahva au ja kuulsuse sümboliks, mis kutsub uutele kangelastegudele kodumaa hüvanguks.

J. V. Stalini lühibiograafia, raamat, mida õpivad tundma miljonilised töötava rahva hulgad niihästi Nõukogude Liidus, kui ka väljaspool tema piire, niihästi õpperingides, kui ka iseseisva õppimise teel, õpetab, et seltsimees Stalin alustas oma revolutsioonilist tegevust Gruusias ja juba bolševike ning menševike vahelise võitluse esimestest päevadest alates on ta kindel Lenini poolehoidja. Kui 1912. aastal Venemaal töölisliikumine algas uue võimsa hooga ja Lenin Praha konverentsil katkestas lõplikult organisatsioonilised sidemed menševikega ja hakkas iseseisvalt kujundama bolševike parteid, siis valiti J. V. Stalin Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei Keskkomitee liikmeks ja määrati Keskkomitee Vene büroo juhiks.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni perioodil oli J. V. Stalin koos Leniniga relvastatud ülestõusu otseseid innustajaid ja juhte. Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistuse perioodil, partei VI kongressil, purustas seltsimees Stalin töörahva vaenlaste vana kulunud väite, nagu poleks Venemaa küllalt küps sotsialistliku pöörde teostamiseks ja nagu vajaks ta eeskujuna Läänest. Ta ütles: „Pole sugugi võimatu, et just Venemaa osutub selleks maaks, kes rajab tee sotsialismile.“ Edasi, märkides, et Venemaal, kus töölisi toetavad talurahva kõige kehvemad kihid, on revolutsiooni baas palju laiem kui Lääne-Euroopas, kus proletariaat seisab täiesti üksinda kodanlusega silm silma vastu, ütles seltsimees Stalin: „Tuleb kõrvale heita see iganenud kujutlus, et ainult Euroopa võib meile teed näidata.“ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mille viisid võidule Lenin ja Stalin, pani aluse uuele, tõelisele kultuurile, mis ei põhjene ühe inimese eksploateerimisel teise poolt, väike- ja asumaade rahvaste rõhumisel imperialistlike riikide poolt, vaid kõigi rahvaste vabadusel ja üheõigsusel, looval ühiskondlikul tööil.

1918.—1920. aastail, kui imperialistlikud riigid tegid katset kukutada nõukogude võimu sõjalise vahelesegamise teel, juhatas seltsimees Stalin Punaarmee rinnet kõige ohtlikumates kohtades, seal, kus kontrevolutsioonilised jõud olid saavutanud edu ja ähvardasid nõukogude võimu, seal, kus oleksid võinud tekkida segadus ja panna. „Ta ei maganud öid, tema organiseeris, ta võttis oma tugevaise kätte juhtimise, tema... lõi murrangu, tervendades olukorda,“ kirjutab J. V. Stalini tegevusest sel ajajärgul Nõukogude Liidu marssal K. J. Vorošilov.

Pärast imperialistide kallaletungi tagasilöömist oli tarvis Oktoobri-võidu kindlustamiseks luua sotsialistlik tööstus, tsementeerida revolutsiooni saavutused tööliste ja talupoegade võimsa liiduga, juhtida talurahvahulgasid põllumajanduse kollektiviseerimise teele. UK(b)P Keskkomitee pleenumil 1928. aastal ütles seltsimees Stalin, et Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit on eesrindlikele kapitalistlikele riikidele järele ja neist ette jõudnud uue poliitilise korra, nõukogude korra loomise mõttes, kuid sotsialismi lõpliku võidu saavutamiseks on tarvis neile riikidele järele jõuda ja nad ületada ka tehnilis-majanduslikus suhtes. Võimatu on säilitada Nõukogude riigi sõltumatust, kui ta kaitsmiseks pole küllaldast tööstusbaasi. Nõukogude riik muutus tugevaks ja kindlaks nimelt seepärast, et stalinlike viisaastakute kestel tema pinnal loodi tuhanded metallurgia-, masinaehituse-, keemia-, elektrotehnika-, nafta-, söe-, traktori- ja lennutööstuse, tekstiil-, toiduainete jt. ettevõtted, tuhanded masina-traktorijaamad. „Kõik teavad, millist tähelepanu osutab, missugust hoolt kannab seltsimees Stalin stahaanovlaste — meie tööstuse eesrindlike inimeste eest,“ kirjutab sm. L. Kaganovitš artiklis „Ajaloo veduri suur vedurijuht“. „Mitte juhuslikult ei ole tööstuse, transpordi ja põllunduse ala eesrindlike inimeste fotod leidnud koha seltsimees Stalini kabinetis... Seltsimees Stalin kasvatab nagu aednik hoolikalt ja kannatlikult kaadreid, julgelt ja otsustavalt teostades kaadrite massilist edutamist mitte mobilisatsiooni teel, vaid isikliku valikuga.“

Tööraha vaenlased tegid vihaseid katseid takistada sotsialismi ehitamist NSV Liidus. Nad tassisid päevavalgele menševike väited, et meie maal on võimatu sotsialismi üles ehitada. Vaenlased ja ärandjad nägid, et sotsialistliku rahvamajanduse ülesehitamine tähendab kapitalismi majandusliku baasi likvideerimist ja ajab nurja nende lootused kapitalismi restaureerimise võimalusse. Seltsimees Stalin töötas välja nõukoguliku industrialiseerimise meetodi, mis nägi ette esma- ja teisejärgelise tööstuse kiire arendamise, vastupidi industrialiseerimisprotsessile kapitalistlikes maades, mis algab harilikult kergetööstuse arendamisega. Rasketööstuse kiire areng NSV Liidus, põllumajanduse kollektiviseerimine kindlustas tootlike jõudude enneolematu kiire kasvu NSV Liidus, kindlustas Nõukogude riigile tehnilis-majandusliku sõltumatuse kapitalistlikest riikidest, kindlustas kulakluse kui klassi, Venemaa viimse kapitalistliku klassi, likvideerimise. Seega oli ülesanne, ümber kujundada Venemaa sotsialistlikel alustel, mida mitte ainult kodanlased, vaid ka nõndanimetatud sotsialistlikud parteid olid pidanud fantaasiaks, teostatud ja NSV Liit oli esimesena maailmas rajanud endale tee sotsialismile.

NSV Liidus oli seega sotsialism kaugete unistuste küsimusest muutu-
nutud konkreetseks tõelisuseks. Venemaa tööliklass ja talurahvas olid tulnud toime sellega, mida kodanlus ja nende käsilased harilikult nimetavad „imeks“. Endise tsaari-Venemaa tehniline ning

majanduslik mahajäävus oli ületatud, Nõukogude Liit oli lühikese aja jooksul muutunud võimsaks tööstuse ja eesrindliku põllumajanduse riigiks. See võis sündida ainult seetõttu, et suured rahvamassid, kes kapitalistliku korra juures olid ainult kurnamisobjektiks ja seetõttu inertsed riigiehituse ja ühiskondlik-majanduslike probleemide suhtes, mida kapitalistid plaanitsesid vaid ekspluateerimise suurendamiseks, olid nüüd üles äratatud ja kaasa kistud loovale, ülesehitavale tööle. „Seltsimees Stalinit,“ kirjutab sm. L. Kaganovitš oma eespoolmainitud artiklis, „on alati vaimustanud ja vaimustab temale omane usk tööliklassi loovaisse jõududesse, usk masside loovaisse võimesse, rahva loovasse jõudu, mis andis talle võimaluse õigesti suunata ajaloo veduri liikumist. Seltsimees Stalini usk massidesse on alati ühendatud suure armastusega rahva, uue elu looja vastu, ja suure malbusega, mis teeb tema väljapaistvaks ajaloo suurima rahvahulka juhina.“

Nõukogude Liidu muutumine võimsaks tööstusriigiks ja kolhoosimaaks võimaldas tal maailmaajaloolisest võitlusest saksa fašismiga kõigist hädadest ja katsumustest välja tulla võitjana. Suure Isamaasõja käik näitas eriti kujukalt nõukogude korra ja tema majandusliku aluse murdmatut võimsust, bolševike partei kõikevõitvat jõudu, nõukogude rahvaste sõpruse ideoloogia vaidlematut üleolekut fašismi inimvihakamise ideoloogiast.

Suure Isamaasõja rasketel päevadel määrati Nõukogude riigi ja rahvaste juht J. V. Stalin partei ja valitsuse tahtel Riikliku Kaitsekomitee esimeheks ja kaitse rahvakomissariks, Nõukogude Armeed kõrgemaks ülemjuhatajaks. Seltsimees Stalin kutsus kogu rahvast sotsialistliku kodumaa kaitsele, kutsus tööd ümber korraldama sõjaaja nõuete kohaselt, alistades kõik rinde huvidele, sisendas nõukogude rahvaste südameisse vankumatut usku võidusse inimsoo õelaima vaenlase — fašismi üle. Nõukogude Liidu esmaklassiline tööstus võimaldas tema armeel saada külluses parimaid relvi, võimaldas nõukogude õpetlastel ja inseneridel luua ja tegevusse rakendada uusi relvaliike, millede abiga likvideeriti lühikese aja jooksul vaenlase ülekaal tähtsaimate relvaliikide — tankide ja lennuväe osas.

Suures Isamaasõjas tuli kogu oma jõus nähtavale J. V. Stalini väejuhi-geenius. Nõukogude Armeed kõrgema ülemjuhataja J. V. Stalini nimega lähevad maailma-ajalukku säärased gigantsed suurvõidud, nagu sakslaste purustamine Moskva all 1941. aasta detsembris, 300 000-mehelise Saksa armee sissepiiramine ja likvideerimine Stalingradi all 1942. aastal, ränk löök hitlerlastele 1943. aasta suvel grandioosess Kurski lahingus, kümme võimsat lööki üksteise järel Saksa vägedele 1944. aastal ja vaenlase paiskamine Nõukogudemaa piiride taha, Berliini vallutamine, Euroopa rahvaste vabastamine hitlerlaste ikkest. Seltsimees Stalin oskas Isamaasõja ajal välja valida, kasvatada ja juhtivatele kohtadele edutada uusi juhtivaid sõjalisi kaadreid. Ta

nõudis, et nad täiuslikult tunneksid sõjaasjandust, õpiksid vaenlase võitmise, meisterlikku vägede juhtimise kunsti. Seltsimees Stalin arendas edasi nõukogude sõjateadust, tõstis selle kõrgemale tasemele kõigist kapitalistlike riikide sõjateadustest. Isamaasõja aastail õppisid Nõukogude Liidu rahvad veel sügavamalt hindama oma juhi ja õpetaja Jossif Vissarionovitš Stalini suurust, tema väsimatut hoolt Nõukogude kodumaa õitsengu ja nõukogude rahvaste sõpruse tugevdamise eest. Seltsimees Stalin viis Nõukogude Liidu rahvad võidule. Sel võidul oli ühtlasi ajalooline tähtsus kogu inimkonna saatuses: nõukogude rahvas oma ennatsalgava võitlusega päästis kogu Euroopa rahvad ja Euroopa tsivilisatsiooni fašistlike rüüstajate käest.

Isamaasõja lõppemisel esitas J. V. Stalin oma kõnes 9. veebruaril 1946. aastal uue suure tegevusprogrammi pärast sõjaaegses rahu olukorras, mis näitas avaraid perspektiive sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimiseks NSV Liidus ja järkjärguliseks üleminekuks kommunismile. Minnes kindlalt edasi leninlikul teel Stalini juhtimisel asus nõukogude rahvas suure eduga lahendama sõjajärgse majandusliku ülesehitustöö ülesandeid. „Meie riigi vaenlased lootsid,“ ütles sm. M. A. Suslov oma kõnes 21. jaanuaril 1948. aastal, „et määratu suur kahju, mille tekitas Nõukogudemaale sõda, ja 1946. aasta erakordne põud õhnestavad sotsialistliku majanduse eluvõime. Nad lootsid, et Nõukogude Liit langeb kokku majanduslike raskuste koorma all, läheb kummardama imperialiste, läheb nende orjusse. Kuid ka seekord eksisid vaenlased oma arvestustes, Lenini ja Stalini poolt kasvatatud nõukogude rahvas on harjunud lootma oma jõule, on õppinud murdma kõiki tõkkeid teel võidule.“

Nõukogude Liit väljus Teisest Maailmasõjast tugevamana kui ta oli varem. Sõjajärgsetele aastatele NSV Liidus on iseloomulik uus võimas tõus kõigil rahvamajanduse ja kultuuri aladel. Olles juba 1947. aasta lõpul saavutanud sõjaeelse taseme, ületas Nõukogude tööstuse keskmine ühepäevane toodangu tase 1949. aasta juunis 1940. aasta keskmise päevase toodangu taseme 41% võrra. Suuri edusamme on teinud ka kolhoositalurahvas, sovhooside ja masina-traktorijaamade töötajad. Nõukogude põllutöö kultuur tõuseb lakkamatult. Pidevalt kasvab põllumajanduse varustamine traktoritega, masinatega, kunstväetistega. Suure looduse ümberkujundaja Mitsurini deviisi, et me ei pea looduselt ootama armuandi, vaid peame sundima loodust andma meile suuremaid saake meie ennatsalgava töö ja eesrindliku agrotehnika abil, on saanud kolhoositalurahva hüüdlauseks.

Nõukogude põllu- ja metsamajanduse töötajad, kogu kolhoositalurahvas, agronoomid, insenerid, tehnikud viivad praegu ellu suurt looduse ümberkujundamise plaani, mis on koostatud J. V. Stalini juhiste alusel. Selle plaani elluviimine, kliima muutmine määratu suures maa-alal, vabastab NSV Liidu lõunapoolsed piirkonnad põuaohust, mis aastasadu on seal tekitanud määratu suuri kahjusid. 1949. aasta

metsaistutamise plaan on ületatud. Stalini hiiglasliku looduse ümberkujundamise plaani teostamine on võimalik ainult Nõukogude riigis, sotsialistliku majandussüsteemi juures, kus ainuüksi on võimalik loovaks tööks tegevusse rakendada säärased suured jõud.

Uheks seltsimees Stalini peamiseks põhimõtteks ja sotsialismi põhiliseks majanduslikuks seaduseks on töötava rahva materiaalse olukorra pidev tõstmine. Seltsimees Stalin õpetab, et nõukogude korra juures tootmine ei toimu mitte konkurentsi põhimõttel, mitte kapitalistidele kasumi kindlustamiseks, vaid töörahva ainelise ja kultuurilise taseme tõstmise, sotsialistliku plaanimajanduse põhimõttel. Kui võrrelda näiteks käesoleva aasta kolmandat kvartalit möödunud aasta kolmanda kvartaliga, siis selgub, et kauba ringlemine väikemüügi alal on kasvanud toiduainete osas 15% ja tööstuskaupade osas 23%. Samasuguseid pideva kasvu näiteid võiksime esitada ka kultuuri ja rahvahariduse alal.

Lenini ja Stalini ideed on vallutanud mitte ainult Nõukogude Liidu rahvad, vaid Nõukogude Liidu piiridel on tekkinud uued demokraatlike, sotsialistlike põhimõtete alustele rajatud riigid — rahvademokraatia maad. Samal ajal kui Lääne-Euroopa „maršalliseeritud“ maades olukord järjest halveneb, rahvademokraatia maades see järjest tugevneb ja areneb. Võitlus rahu eest, mida juhib seltsimees Stalin, saavutab järjest uusi võite. Suure võiduga lõppes hiina rahva võitlus. Hiina Rahvavabariik on otsustanud rahu kaitseks ühineda kogu maailma rahuarmastavate rahvastega, eeskätt Nõukogude Liiduga ja rahvademokraatia maadega. Määratu suure rahvusvahelise tähtsuse omab ka saksa rahva ajalooline otsus võtta oma saatuse juhtimine enda kätte ja luua Saksa Demokraatlik Vabariik. Seltsimees Stalin hindas seda sündmust pöördepunktiks Euroopa ajaloos ja ütles, et „... rahuarmastava demokraatliku Saksamaa olemasolu rahuarmastava Nõukogude Liidu olemasolu kõrval väldib uute sõdade võimaluse Euroopas, teeb lõpu verevalamistele Euroopas ja teeb võimatuks Euroopa maade orjastamise maailma imperialistide poolt“.

Koos teiste nõukogude rahvastega tähistab suure Stalini 70-ndat sünnipäeva ka eesti töötav rahvas, kes Lenini ja Stalini partei juhtimisel pärast kodanliku klikivalitsuse kukutamist ja nõukogude korra kehtestamist on vabastanud Eesti inglise-ameerika imperialistide häbistavast ikkest. Eesti rahvas on pääsenud asumaarahva olukorrast ja muutnud Eesti iseseisvaks, sõltumatuks sotsialistlikuks nõukogude riigiks. Nõukogude Armees seltsimees Stalini juhtimisel päästis eesti rahva hitlerlike okupantide ikkest, kus eestlased kui rahvus olid määratud paratamatule hukkumisele. Lenini lipu all, Stalini juhtimisel on Nõukogude Eesti majandus pärast Suurt Isamaasõda teinud määratu suuri edusamme. Nõukogude võim on lühikese ajaga mitte ainult taastanud selle, mida metsikult purustasid saksa fašistlikud okupandid ja nende käsilane — eesti kodanlus, vaid on saavutanud seda, et

Nõukogude Eesti tööstus annab praegu kaks korda rohkem toodangut kui 1939. aastal, kodanluse võimu viimasel aastal, ja 60% võrra rohkem kui enne sõja algust 1941. aastal. Eesti on endisest agraarmaast muutunud tööstusmaaks. Tema pinnal, eriti põlevkivibasseinis on tekkinud uued linnad ja asulad, missuguseid varem pole kaardil olnud. Eesti tööstus annab nüüd sääraseid tooteid, missuguseid tuli varem sisse vedada kapitalistlikest riikidest — Inglismaalt, Ameerikast jm. Käesoleva aasta kevad tõi määratu suure murrangu Eesti põllumajanduse alal. Enamus Eesti talumajapidamistest on vabatahtlikel alustel ühinenud kolhoosidesse, milliseid on praegu Eestis ligi 3000 ja milledesse on ühinenud üle kolme neljandiku talurahvast. Eesti NSV-s on teostatud seitsmeaastane koolikohustus. Eesti koolides õpib praegu kümneid tuhandeid noori rohkem kui kodanlikul ajal. Need võidud on eesti rahvas saavutanud teiste vennalike nõukogude rahvaste, eeskätt suure vene rahva abiga, seltsimees Stalini hoolitsusel, kes on abistanud Nõukogude Eesti rahvamajandust uue võimsa tehnikaga, toorainetega, hädavajalike kaupadega, missuguseid me poleks mujalt saanud, on abistanud omakasupüüdmatult, tingimustel, missuguseid ei tunta kapitalistlike maade vahel. Lenini ja Stalini ideed on ka Eestis vallutanud rahvamassid, on muutunud seega materiaalseks jõuks, mis aitab lahendada kõik järjekordsed majanduslik-poliitilised ülesanded.

Seltsimees Stalinile on eesti töötava rahva huvid alati olnud südamelähedased.

Lenini ja Stalini rahvuspoliitika, mille põhiloosungiks on rahvaste õigus enesemääramisele kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi moodustamiseni, saavutas võidu Suures Sotsialistlikus Oktoobrirevolutsioonis ja tõi eesti rahvale vabaduse ning iseseisvuse, riikliku suveräänsuse. J. V. Stalin rahvasajjade rahvakomissarina esimeses Nõukogude valitsuses organiseeris rahvusriiklust kõigile endise tsaarivenemaa rõhutatud rahvastele, nende hulgas ka eesti rahvale. 1918. aastal saavutas Eesti esimese rahvusvahelise tunnustuse iseseisva riigina! Vene Nõukogude valitsus tunnustas 15. detsembril 1918 Lenini dekreediga Eesti Nõukogude Vabariiki. Seltsimees Stalinile võlgneb eesti rahvas tänu oma vabastamise eest hitlerliku saksa imperialismi ikkest ja Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi taasloomisele, kus eesti rahvas teiste nõukogude vabariikide rahvaste abiga arendab oma majandust, teadust ja kultuuri — sisult sotsialistlikku ja vormilt rahvuslikku kultuuri. Nagu juba eespool märgitud, osutab seltsimees Stalin määratu suurt abi Eesti tööstuse taastamisel ja edasiarendamisel. Tema algatusel on loodud meie Nõukogude Eesti gaasitööstus põlevkivi basseinis, pandud alus võimsale keemiatööstusele ja meie maa elektrifitseerimisele. Tema algatusel on loodud masina-traktori-jaamad, on asutud looduse ümberkujundamise hiiglaplaani teostami-

sele Eestis, mis muudab viljakandvateks põldudeks ja kultuurheina-
maadeks meie soostunud maad.

Eesti rahvas vaatab kindlalt tulevikku, teades, et tal on ustavad sõbrad Nõukogude Liidu vennasrahvaste näol, teades, et Nõukogude Liidu valitsus, UK(b)P Keskkomitee ja seltsimees Stalin isiklikult osutavad talle pidevalt abi, hoolitsevad järjekindlalt tema heaolu eest. Nagu eesti rahvas Suure Isamaasõja päevil võitles seltsimees Stalini juhtimisel vabadustarmastavate rahvaste leeris fašismi vastu, nii võitleb ta ka käesoleval ajal koos teiste nõukogude rahvastega, käsikäes kõigi teiste rahuarmastavate rahvastega kindla ja püsiva rahu eest, demokraatlike vabaduste kindlustamise ja sotsialismi eest kogu maailmas.

Seitsmeaastaste koolide ja keskkoolide õpilaste ettevalmistusest praktiliseks tegevuseks.¹

A. KALAŠNIKOV,

VNFSV Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia tegevliige.

Et alg- ja keskkooli poolt antav haridus valmistaks õpilasi ette elule, osavõtule sotsialistlikust ülesehitustööst, relvastaks neid praktiliste oskuste ja kogemustega — see küsimus seati üles esmakordselt meie maal alles pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni.

V. I. Lenini juhised vajaduse kohta siduda üldharidust praktiliste oskuste omandamisega tulenevad kommunistliku ühiskonna vajadustest, kelle jaoks on tarvilikud laia polütehnilise silmaringiga ja teadusliku maailmavaatega inimesed, kes ühendaksid revolutsioonilist hoogu bolševistliku asjalikkusega, oskaksid orienteeruda ümbritsevas tegelikkuses ja seda loovalt muuta. Õpilaste praktilise ettevalmistuse vajalikkus järeldub nõukogude teaduse iseloomust endast, mis baseerub teooria ja praktika seose marksistlikel põhimõtetel.

„Teadus, kui ta on katkestanud sidemed praktikaga, kogemustega, — mis teadus see on?“ ütles seltsimees Stalin stahaanovlaste I nõupidamisel.

Õpilaste praktiline ettevalmistus ei kujuta endast mingit mehaanilist ripatist teoreetilistele teadmistele. Praktika osutub tõe tunnetamise tähtsaimaks

¹ 29. juunil 1949 VNFSV Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia sessioonil peetud ettekanne lühendatud kujul.



lülis, teaduste aluste teadliku omandamise vältimatuks tingimuseks. Praktika aitab kujundada õpetuse kõige tihedamat seost eluga ja soodustab formalismi kaotamist õpilaste teadmistes.

Polütehnilise hariduse ja õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamise probleem osutub, üldiselt rääkides, väga keeruliseks, kuna ta täielik lahendamise on seotud paljude materiaalsete teguritega ja õpetajate kvalifikatsiooni olulise muutmisega.

Antud ettekandes ma jätan puudutamata selle probleemi arenemise meie koolis kuni 1939. aastani, mul pole ka võimalik arutada seda küsimust kauges perspektiivses plaanis koos põhjalike teoreetiliste üldistustega, mis oleksid põhjendatud eksperimentaalsete pedagoogiliste materjalidega, kuna viimaseid meil käesolevaks ajaks pole olemas. Minu ülesanne on tagasihoidlikum. Lähtudes õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamise olukorra analüüsist sõjaeelsetel aastatel ja käesoleval ajal, püüan märkida praktilisi teid selle ülesande lahendamiseks meie koolile lähematel aastatel kättesaadaval viisil.

1939. aastal tegi UK(b)P XVIII kongress kokkuvõtteid 22-aastasest sotsialismi ülesehitustööst NSV Liidus ja märkis ta arenemise perspektiive „klassideta sotsialistliku ühiskonna ülesehituse lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku“ perioodil (XVIII parteikongressi resolutsioonist). Seltsimees V. M. Molotov konstateeris oma ettekandes kongressil mõnesuguseid lahkuminekuid kooli poolt tegelikult antava hariduse ja meie ühiskonna arenemise nõuete vahel. Ta näitas, et kool peab andma õpilastele „teatavat ettevalmistust edaspidiseks praktiliseks tööks“.

Liiduvabariikide hariduse rahvakomissariaadid, nõukogude õpetajaskond ja pedagoogiline seltskondlikkus reageerisid viivitamatult sellele juhisele. 1940/41. õppeaasta vältel paljud koolikollektiivid ja üksikud õpetajad saavutasid olulisi tulemusi praktiliste oskuste andmisel õpilastele teaduste aluste õppimise vältel. See liikumine hakkas kiirelt arenema. Paljudes linnades kutsuti kokku teaduslik-praktilised konverentsid, kes üldistasid nõukogude kooli sellesuunalisi kogemusi. Pedagoogilistes ajakirjades ilmus palju artikleid, mis kajastasid füüsika, keemia, bioloogia ja geograafia õpetajate praktilist tööd teaduse sidumise alal eluga. Ometigi ei saanud see väga viljakas liikumine nõukogude koolis massiliselt arenema hakata, kuna see katkes kohe algul Suure Isamaasõja puhkemise tõttu.

Suure Isamaasõja vältel täitis kool auga oma patriootilist kohust, tugevdades õpilastes ustavust kodumaale ja nõukogude korrale. Maa- ja linnakoolide õpilased osutasid aktiivset abi kolhoosidele ja sovhoosidele põllutööde alal, kogusid ravimtaimi ja vanametalli, pidasid šeflust haiglate üle; timurlased abistasid rindevõitlejate perekondi, võtsid osa kaitseehitiste püstitamisest. Mõnede koolide juures avati töökojad, kus täideti riigikaitselisi tellimusi.

Sõja ajal ja sõjajärgsel ajajärgul võtsid partei ja valitsus vastu rea tähtsaid abinõusid koolitöö kvaliteedi tõstmiseks. UK(b)P KK määrused ideoloogi-

liste küsimuste kohta tõstsid märgatavalt õpetajate töötaset üldhariduse sisu ja metoodika osas.

Õpilaste teadmised üldhariduslikes ainetes muutusid sügavamaks ja kindlamaks, tõusis õpetamise kommunistlik ideelisus kõikides ainetes; erilist tähelepanu pööratakse sellele, et kasvatada nõukogude patriotismi, rahvuslikku uhkust ja NSV Liidu vaenlaste vihkamist.

Kõik see on nüüd tõstnud meie kooli uuele kõrgemale arenemisetapile sõjaseelse ajajärguga võrreldes.

Ometigi põlütehnillise hariduse ja õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamise küsimused nendel aastatel masskoolis edasi ei arenenud. Eriti teravana tundus õpetuse lahkuminek praktikast maakooli tingimustes. See kajastus reas artiklites, mis ilmusid ajalehtedes „Pravda“, „Izvestija“ ja „Utšitelskaja Gazeta“ aastatel 1946—1947.

UK(b)P KK poolt heaks kiidetud akadeemik T. Lössenko ettekanne „Olu-korrast bioloogiateaduses“ omab otsest tähtsust ka nõukogude üldhariduslikus koolis. Bioloogia programmide ümbertöötamine mitšuurinliku õpetuse valguses näitab, missuguses suunas on tarvis ümber korraldada õppeainete õpetamist koolis teooria ja praktika ühtsuse alusel. Kui me bioloogia sisus ja õpetamise meetodites võime nüüd tähele panna teatavat paigaltnihkumist, siis teiste õppeainete juures teoreetilise ja praktilise materjali vahekorra küsimus õpetamise protsessis vajab alles edaspidist lahendamist.

Ideoloogilises suhtes, teooria ja praktika seose trakteerimise seisukohalt teaduses ja hariduses me seisame käesoleval ajal samuti kõrgemal tasemel, kui see oli 1939. aastal.

Sellele on tarvis lisada, et möödunud kümne aasta vältel on toimunud määratu suured nihked sotsialistliku ühiskonna tootvate jõudude arenemises, mis on seotud põllumajanduse ja meie tööstuse töömahukate harude sügava mehhaniseerimisega ja elektrifitseerimisega. Seepärast pole meil nüüd enam võimalik lihtsalt tagasi pöörduda 1940/41. õppeaasta metoodiliste otsingute tasemele ja otseselt jätkata nende arendamist, kuna koolihariduse olukord ja kooli ümbruskond on märgatavalt muutunud.

Teiselt poolt pole meil mingeid aluseid selleks, et võtta mingi ulatuslikuma revideerimise alla meie kooli üldhariduse organisatsioonilist struktuuri ja sisu. Meil on olemas aga kõik võimalused selleks, et lähtudes meie üldhariduslikus koolis kujunenud režiimist töötada süstemaatiliselt ta sisu ja õpetamise meetodite täiustamise kallal selleks, et realiseerida täielikumalt marksistlik-leninliku pedagoogika põhialuseid üld- ja põlütehnillise hariduse seose kohta õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamisega.

V. I. Lenin omal ajal osutas sellele, et „... koolis valmistatakse ette seda, mida elus teostatakse“¹. Meie elus aga toimuvad praegu imestustäratavad asjad, mis viivad meid kommunismi ideaalidele järjest lähemale ja lähemale. Kaks tegurite rühma omavad otsest tähtsust koolile.

¹ V. I. Lenin, Kogutud teosed, XVII kd., lk. 93.

Esimene tegurite rühm seisab stahaanovliku liikumise mitmesuguste kujude massilises arenemises, mis tervikuna on seotud töölisklassi ja talupoegade-kolhoosnike kommunistliku teadlikkuse taseme tõusuga, üld- ja tehnilise hariduse arenemisega, mida meie stahaanovlased ja kolhooside põldudel töötavad eesrindlased omandavad sageli tööprotsessis.

Väga palju väärtuslikku arusaamiseks sellest, kuidas kujunevad uue kommunistliku teadlikkuse jooned, on võimalik leida meie kuulsate tootmiseesrindlaste elulugude tundmaõppimisel, näiteks Paša Angelina autobiograafilisest teosest „Kolhoosiväljade inimesed“ (Oktjabr, 1948, nr. 6), või Peškini jutustusest selle kohta, kuidas Magnitogorski tehase parimad terasesulatajad Knjazev ja Rezanov omandasid oma erialad pingeliste õpingute protsessis (samas). Paljude stahaanovlaste ja lööktöölise elukäigu ja tegevuse kirjeldustest tõusevad esile eesrindliku nõukogude inimese tüüpilised omadused — püüdmine omandada laia, kommunistlikust ideelisusest läbi immutatud üldharidust seoses praktiliste teadmiste ja oskustega, koos eesmärgi saavutamiseks vajaliku initsiatiivi väljatöötamisega; oheldamatu liikumine töömeetodite täiustamise, tehnilise leiutamise suunas.

Just neid stalinliku epohhi eesrindlike inimeste omadusi peabki kasvatama õpilastes meie kool.

Teine meie aega iseloomustav tegurite rühm seisab selles, et meie majanduses levib hoogsalt tootmise töömahukate protsesside mehhaniseerimine. Käesoleval ajal rakendatakse paljudes kolhoosides niivõrd ulatuslikult tööstuslikku tehnikat ja elektrienergiat, et põhilised erinevused tööstusliku ja põllumajandusliku töö vahel hakkavad järk-järgult tasanduma.

Toome näitena kirjelduse Jaroslavl'i oblastis asuvast kuuest kolhoosist koosnevast sõlmest, mis asub Serenova seitsmeaastase kooli rajoonis. Kirjeldus on võetud selle kooli aruandest.

„Kõik need kolhoosid tõusevad pidevalt paremale järjele. Nad on ammugi saavutanud ja ületanud sõjajärgse viisaastaku viimase aasta jaoks ettenähtud viljakuse näitarvud. Igaühel neist on olemas 4 farmi. Külanõukogu on täielikult elektrifitseeritud ja radiofitseeritud. On olemas võimas kolhoosi raadiosõlm, töötab elektri-veepump, elektri-viljapeksumasin, elektrisaag. Elektrijõul töötavad sorteeri- ja silosööda lõikaja...“

„Kolhoosidele on tarvilikud oma agronoomid, oma arvestusala töötajad, oma zootehnikud, kirjaoskajad brigadiirid, loomakasvatajad, traktoristid. Elekter on kindlalt juurdunud kolhoosi tootmisprotsessi ja kolhoosid tunnevad teravat puudust oma elektrotehnikust, raadiotehnikust, motoristidest, elektromontööridest.“

Sõetööstus täiendub samuti vahetpidamata ikka uute ja uute mehhanismidega, mis kergendavad inimese tööd, suurendavad ta tootlikkust, kuid nõuavad ka töötajatelt küllalt kõrgeid tehnilisi teadmisi.

Viimastel aastatel isegi metsatööstuses, kus sajandite vältel olid valitseval kohal metsatöölise isiklik oskus, käsisaag ja kirves, toimub tõeline tehniline revolutsioon. Sellessegi tööstusharru juhitakse sadade viisi lokomo-

biile, autosid, traktoreid, elektrikraanasid, kõrgsagedusvooluga töötavaid elektrisaage, liikuvaid elektrijaamu keeruliste transformaator- ja jaotusseadmetega.

Kiirendatud tempodega areneb mehhaniseerimine ehitustööstuses, automatiseeritakse tööpinkide ja masinate tootmist.

Tootmise reguleerimiseks rakendatakse ulatuslikult elektroonikat.

Kõik need tehnilised muutused kajastuvad selles, et ühe ja sama töötaja tegevusvaldkonnas võime üha sagedamini ja sagedamini tähele panna vaimse ja füüsilise töö ühendamist. Kõigile nendele — kaevuritele, metsatöölisele, ehitustöölisele, kolhoosi eriteadlastele on tarvilikud mõnesugused üldmõisted lihtsaimate mehhanismide töötamisest, elektrienergia rakendamise, sisepõlemise mootorite ehitusest, aurumasinate ja -turbiinide ehitusest.

Kõrvuti sellega, et levib ulatuslikult tehnika, mis põhjeneb mehaanika ja füüsika seaduste rakendamisele, suureneb meie majanduses keemia osa, järjest laiemalt tungivad põllumajanduse praktikasse mitasuuriinliku agrobioloogia teaduslikud meetodid, milliseid kasutatakse taimede ja loomade uute, väärtuslikumate liikide aretamiseks.

Sel viisil peame järjest rohkem ja rohkem arvestama seda, et õpilased kooli lõpetamisel kohtuvad oma edaspidises praktilises tegevuses kõrgesti mehhaniseeritud sotsialistliku tööstusega. Seepärast peab kool neid ette valmistama selliselt, et nad suudaksid vabalt orienteeruda tööstusliku tootmise keerulises tehnilises sisus. Polütehniline haridus peabki seda kindlustama.

Lähteotsioonid, millelt me peame lahendama polütehnilise hariduse küsimust, sisalduvad Marxi järgmistes sõnades:

„Suurtööstuse põhimõte: iga tootmisprotsess omaette võetult ja eelkõige arvestamata inimeste käsi jaotada ta koostiselementideks, on loonud kogu nüüdisaegse tehnoloogiategaduse. Kirjud, näiliselt ilma sisemise seoseta ja tardunud ühiskondliku tootmisprotsessi liigid on jaotunud teadlikult plaanikindlateks, süstemaatiliseks liigestatuteks, sõltuvalt soovitatavast kasulikust efektist, loodus-teaduse rakendamise valdkonnast“² (sõrendus — A. K.).

Ja edasi: „Tehnoloogia on avastanud need üksikud liikumise suured põhi-vormid, milledes muutumatult liigub inimese keha kogu tootmistegevus, nii mitmekesised kui ka oleksid rakendatavad tööriistad, — nii nagu mehaanika, vaatamata masinate suurimale keerulikkusele, ei lase ennast petta selles suhtes, et kõik nad kujutavad endast elementaarsete mehaaniliste jõudude pidevat kordumist“³.

See Marxi poolt antud industriaaltehnika geniaalne analüüs on säilitanud täielikult oma tähenduse ka meie aja jaoks. Marx räägib sisuliselt nendes tsitaatides sellest, et nüüdisaegse tehnika teaduslikeks alusteks on loodus-teaduse, mehaanika ja matemaatika rakendamine tootmises. V. I. Lenin

² K. Marx ja F. Engels, Kogutud teosed, XVII kd., lk. 533.

³ Samas.

oma märkustes N. K. Krupskaja teeside kohta „Polütehnilisest haridusest“ puudutades küsimust, kuidas teostada polütehnilist haridust koolis, näitas, et teise astme kooli lõpetaja „...omaks polütehnilise silmaringi ja polütehnilise hariduse alused (alged), nimelt:

- (aa) põhimõisted elektrotehnikast,
- (bb) elektri kasutamisest mehaanilises tööstuses,
- (cc) sama keemia tööstuses,
- (dd) sama VNFSV elektrifitseerimise plaanist,
- (ee) külastaks mitte alla 1—3 korda elektrijaama, tehast, sovhoosi,
- (ff) tunneks nii- ja niisuguseid agronoomia aluseid jne.

Välja töötada detailselt teadmiste miinimum⁴.

V. I. Lenini juhiste üldine mõte koondub sellele, et polütehnilise hariduse alged saadakse füüsika, keemia, bioloogia rakendamisel tööstuses ja põllumajanduses.

Siin on tarvis meenutada ka veel UK(b)P KK määrust 5. septembrist 1931 „Alg- ja keskkooli kohta“, kus räägitakse: „Igasugune katse lahti rebida kooli polütehniliseerimist teaduste, eriti füüsika, keemia ja matemaatika, süstemaatilisest ja kindlast omandamisest kujutab endast polütehnilise kooli ideede kõige jämedamaid moonutusi.“

Neid V. I. Lenini ja UK(b)P KK juhiseid pole meie kool oma edaspidises arenemises küllaldaselt ellu viinud. Selle asemel, et läbi mõelda, kuidas praktiliselt teostada matemaatika, füüsika, keemia, bioloogia õpetamist seoses nende rakendamiseiga tehnikas ja põllumajanduses, mõned meie pedagoogid suundusid kõige väiksema takistusega joonele ja hakkasid ette panema sisse viia kooli õppeplaani erilisi „polütehnilisi“ aineid „põllumajanduse aluste“ ja „tehnikalaste“ näol. Kuid niisuguste tundide sisseviimine nõukogude kooli tähendaks lahti rebida teaduste aluste tundmaõppimist nende praktilisest rakendamisest, loodusteaduse seosest tööstuse ja põllumajandusega selles plaanis, nagu see on näidatud Marxi, Lenini ja UK(b)P KK poolt.

Kuidas siis oleks võimalik endale ette kujutada seda polütehnilist silmaringi ja polütehnilise hariduse algete ulatust, mis käesoleval ajal on täiesti kättesaadav meie koolile. Kogu teaduste tsükkel — matemaatika, füüsika, keemia, bioloogia, geograafia —, ilma et rikutaks nende teaduste süsteemi ja nende õppe-kasvatustlike eesmärgid, suudab täielikult kindlustada polütehnilise silmaringi järgmised elemendid:

a) põhiliste loodusvarade paiknemine meie maal ja kodukohas, mis loomulikult kuulub geograafia programmi; seejuures kodukoha suhtes on tarvilik läbi viia praktilisi töid selle tundmaõppimise alal;

b) tähtsaimate toorainete tootmine ja valmistamine: kivisüsi, nafta, metsamaterjalid, tekstiilmaterjalid, põllumajanduslikud saadused (keemia ja bioloogia);

⁴ V. I. Lenin, Kogutud teosed, XXX kd., lk. 419.

c) põhiliste materjalide (metall, puit) mehaanilise töötlemise põhimõtted ja keemilisel teel tähtsaimate saaduste: metallid, happed, kütused, väetised jt. tootmine (füüsika ja keemia);

d) energiaallikate, nagu hüdrauliliste, tuule-, soojus- ja elektrijõumasinate ehituse ja töötamise põhimõtted (füüsika);

e) maa elektrifitseerimise tehnilised põhimõtted: elektrenergia tootmine, jaotamine, tarbimine; elektrijaamade, transformaatore-alajaamade ehitus; voolu jaotamine tarbijatele; voolu tarbijad, valgustusvõrk, elektrimootorid (füüsika);

f) tootmise reguleerimise protsessi tehnilised alused, automaatika ja raadioside põhimõtted: fotorelee, termorelee, raadiosaate- ja vastuvõtteseadiste näidetel (füüsika);

g) saaduste, materjalide ja inimeste transportimise tehnilised alused; auruveduri, mootorveduri, elektriveduri, auto, traktori, auriku ja lennuki ehituse põhimõtted (füüsika);

h) sotsialistliku tootmise organiseerimise alused ja rahvamajanduse plaan (geograafia, NSV Liidu Konstitutsioon; ajalugu).

Kõik need polütehnilise silmaringi põhielemendid leiduvad praegugi meie kooli õppeprogrammides. Ometi aga ei juhitata nendele õpilaste tähelepanu sel määral, nagu see on tarvilik. Neid elemente õpitakse põhiliselt tundma sõnalis-raamatulisel viisil ja nendega ei seota praktiliste oskuste omandamist.

Kui aga analüüsida laboratoorsete tööde nimestikku füüsikas, keemias ja loodusteaduses, siis on võimalik valida niisuguseid teemasid, mis omaksid kindla teadusliku sisu, omaksid ka tehnilise tähtsuse, kujutades endast põhimõtteid, mis on ühe või teise tootmisviisi aluseks, nagu näiteks: lihtsaimate mehhanismide töö on materjalide mehaanilise töötlemise aluseks, voolu induktiooni seadus on nüüdisaegsete elektrenergia generaatorite töötamise aluseks jne.

Õpilaste polütehnilist silmaringi võime süvendada ja arendada ekskursioonidega tööstuslikesse ja põllumajanduslikesse ettevõtetesse, masina-traktori-jaamadesse jne. Nende ekskursioonide teemade valikul tuleb samuti lähendada antud õppeaine programmist.

On tarvis silmas pidada, et polütehnilise silmaringi iga element ei ole tehniliste teadmiste ja oskuste summa. Ta omab kindla sotsialistliku suunduse. Me peame võtma tehnilisi näiteid sotsialistlikust ülesehitustööst, näidates nende erilisi omadusi ja selgitades vahet sotsialistliku ja kapitalistliku tehnika vahel.

Kuid õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamise ülesanne ei piirdu ainult probleemiga anda õpilastele polütehnilise hariduse algeid eespoolnimetatud mõttes; ta on märksa laiem ja haarab oma olemuselt meie kooli õppeplaani kõik ained.

Õppe-kasvatustöö nõukogude koolis peab olema korraldatud nii, et iga õppeaine lahendaks teatava kindla osa õpilaste praktilisest ettevalmistusest

allutatult üldistele õppe-kasvatustlikele eesmärkidele. Nii vene keel, kui ka geograafia, ajalugu, NSV Liidu Konstitutsioon, inimese anatoomia koos füsioloogiaga ja kehaline kasvatus — kõik need ained peavad võtma oma ülesandesse mõningad elemendid õpilaste praktilisest ettevalmistusest. Vene keele tundides on tarvis eraldada teatav aeg suulise ja kirjaliku asjaajamise keele õpetamisele; ajaloo ja konstitutsiooni tundides on tarvis harjutada õpilasi arutama omandatud ajalooliste teadmiste ja mõistete vaatekohalt mõningaid algallikaid, kirjanduslikke materjale, ajalehtede artikleid jms., et õpetada õpilastele ühiskondlike nähtuste marksistlik-leninliku analüüsi kasutamist.

Loodusteaduslik-matemaatilise tsükli õppeainete sisu meie koolis nende õppeainete õpetamise õigel korraldusel võib kindlustada õpilastele järgmiste oskuste ja kogemuste omandamist, mis annaksid neile küllaldase ettevalmistuse edaspidiseks praktiliseks tööks:

1. Materjalide tähtsaimate omaduste ja energiaallikate määramiseks kasutatava mõõtetehnika valitsemine (kaal, elastne pinge, rõhk, kiirus, temperatuur, soojuse hulk, elektrivoolu pinge ja tugevus, valguse ja valgustuse tugevus jne.).

2. Arvutustehnika valitsemine koos arvutusvahendite kasutamisoskusega.

3. Kogemuste omandamine orienteerumiseks maastikul, plaanistamiseks ja kaardistamiseks, geograafiliste ja topograafiliste kaartide lugemiseks.

4. Põhiliste operatsioonide valitsemine mõnesuguste keemiliste materjalide valmistamiseks ja kogemuste omandamine põllumajanduslike taimede kasvatamiseks ja loomade hooldamiseks.

5. Kogemuste omandamine põhiliste nähtuste ja faktide analüüsiks tähtsaimates tootmisharudes, põllumajanduses ja ümbritsevas elus.

6. Lihtsaimate oskuste omandamine valmisdetailide tehniliseks montaažiks ja modellimise alal.

7. Mõningate kogemuste omandamine tehnilise joonistamise ja joonestamise kui ka tehniliste joonestuste lugemise alal.

Uldjoontes me piirasime selle teadmiste ja oskuste ringi, mida õpilastele võib ja peab andma kool selleks, et neid ette valmistada praktiliseks tegevuseks. Me tõstame nüüd esile neid põhilist koolitöö vormi, mis omavad teatavaid iseärasusi meid huvitava õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamise ülesande seisukohalt.

Koolitöö esimene ja põhiline vorm — selleks on kogu klassi õpilaste kohustuslik töötamine pedagoogi juhatusel. Niisugune töö toimub klassis, õppekabinetis, laboratooriumis, kooliaias, elavas nurgas, kui ka tootmisettevõttesse ja asutustesse korraldatavatel ekskursioonidel.

Põhiliseks töömeetodiks, millega saavutatakse praktilisi teadmisi ja oskusi, on mitmesuguse sisuga praktiliste ülesannete lahendamine: arvutus- ja maamõõdu ülesanded matemaatikas, õpilastele jaotatava materjali vaatlemine, lihtsate ja keerulisemate laboratoor-

sete tööde täitmine füüsikas ja keemias, iseseisvad vaatlused ja tootmisalased uurimised ekskursioonidel, katsetööd kooliaias ja elavas nurgas, ülesanded plaanistamiseks, kaartide joonistamiseks jne. Nende tööde vältel omandavad õpilased pedagoogi juhatusel vaatlustest ja katsetest teoreetiliste aluste tuletamise meetodi ja vastupidi — teoreetiliste teadmiste praktikas rakendamise meetodi.

Sel viisil omandavad õpilased praktilisi oskusi teatavate esemete, kehade, seadmestiku, riistade, valemite, arvutusvahendite jne. käsitamiseks.

Riiklikud programmid ja nende juurde kuuluvad meetoodilised juhised rõhutavad, et füüsika, keemia ja bioloogia normaalne omandamine on võimalik ainult teatava minimaalse arvu laboratoorsete tööde läbiviimisel, kuid nendest juhistest ei peeta kinni kaugeltki mitte kõikides koolides. Kui sellele veel lisandada, et demonstratsioonid füüsika ühe või teise osa läbivõtmisel osutuvad vahel nappideks, siis on tarvis otsekohe välja ütelda, et nendes koolides füüsikat tõeliselt tundma ei õpita. Õpitakse sõnu, millel on tegemist füüsikaga, kuid tegelikke mõisteid, seda enam praktilisi oskusi õpilased niisugustes koolides ei omanda ja ei saagi omandada. Pole võimalik õpetada õpilastele loodusteaduslikke aineid ilma praktiliste harjutusteta, ilma laboratoorsete töödeta ja ilma demonstratsioonideta. Praktilised oskused ja kogemused saavad õpilastel välja kujuneda ainult nende poolt iseseisvalt läbiviidavate laboratoorsete töödega, mis tingimata peavad kaasnema teaduste süstemaatilisele käsitlusele ja osutuvad praktiliste oskuste omandamise aluseks.

Kuid mulle võidakse esitada küsimus: Kuidas aga toimida, kui koolis on vähe sisustust selleks, et korraldada laboratoorseid töid? Esiteks väga sageli kasutatakse olemasolevat sisustust halvasti ja see on hooletusse jäetud. Teiseks, need õpetajad, kes on jõudnud veendumusele, et õppeainet pole võimalik tundma õppida ilma praktiliste laboratoorsete töödeta, seavad üles ja lahendavad küsimuse kõikide selleks vajalike riistade valmistamiseks oma jõududega.

Laialdaselt on näiteks tuntud Bakuu linna füüsika õpetaja sm. Šiškini kogemused, kes veel enne sõda viie aasta vältel valmistas õpilaste abil sellise hulga riistu, mis andsid võimaluse täielikult teostada laboratoorsete tööde programmi. 690 omavalmistatud riista, mis olid valmistatud õpilaste poolt ringitööde korras, olid hinnaliselt väärt 40 tuhat rubla, kulutused materjalidele aga ei ületanud 5000 rubla. Samasugust tööd teeb Karassinski seitsmeaastase kooli füüsika õpetaja sm. Kuprin, kes kasutab füüsika õpetamisel peamiselt omavalmistatud riistu, kusjuures ta kasutab ära traktori, auto, jalgratta jne. mitmesuguseid tehnilisi detaile selleks, et nende abil näidata seost füüsikaseaduste ja tehnika vahel ja sel viisil otseselt teostab polütehnilist haridust. Sm. Kuprini reeglilik on „laboratoorsed tööd igal tingimusel“; ja ta täidab seda reeglit kõrvalekaldumatult.

Sellised füüsika õpetajad, nagu seltsimehed Resnjanski, Kaspijev, Gromov, Kuprin, Babuškin, Karpinski jt. pole meie koolis enam üksikud, ja ma arvan, et nende ühiskondlik-tootmisalane ilme on lähedane nendele stahaanovlastele ja lööktöölilistele meie tööstuses, kes, omades kommunistlikku teadlikkust, võtavad tarvitusele kõik abinõud selleks, et nende töö oma kvaliteedilt vastaks nendele ülesannetele, mida seab nende ette meie riik, meie partei. Meie füüsika, keemia, bioloogia jne. õpetajate ette on seatud ülesanne — õpetada loodusteaduslike ainete aluseid, kasutades ulatuslikult frontaalseid ja segatüüpi laboratoorseid töid, praktilisi ülesandeid ja demonstratsioone. Seepärast igasugused vihjed sellele, et õpetajal pole olemas küllaldaselt sisustust, on õigustatud ainult teatava määran. Enamalt jaolt aga näitavad need vihjed kooli direktori oskamatus füüsika õpetaja ja teiste ainete õpetajate abistamiseks sisustuse loomise alal. See tähendab samuti, et koolis on väheaktiivsed kommunistlike noorte ja pioneeriorganisatsioonid, kuna riistade ja sisustuse valmistamine, nagu allpool on näidatud, teostub klassivälise töö protsessis.

Väga märkimisväärne on asjaolu, et pärast bioloogia õpetamise sisu ja meetodite revideerimist mitšuurinliku õpetuse alusel, mis viidi koqlides läbi möödunud aastal, me omame käesolevaks ajaks hulgaliselt andmeid, mis näitavad, et bioloogia õpetamine sel aastal on hakanud põhjalikult muutuma. Oma põhimassis on kool lähenenud õigele arusaamisele mitšuurinliku õpetuse alustest ja püüab siduda bioloogia õpetamist praktikaga. Vajadus omada kooliaeda bioloogilisteks katsetöödeks ja õpilaste mõnesuguste agrobioloogiliste oskuste andmiseks on nüüd bioloogia õpetajatele ilmne samal määral, nagu vajadus bioloogia õpiku järele. Õpetajate pöördumised Pedagoogiliste Teaduste Akadeemiasse koos kirjeldustega, oma kogemustest, kuidas nad bioloogiat esimest aastat uut moodi õpetasid, näitavad, et meil on tegemist väga tähtsa liikumise algusega, mis edasi arenedes viib meie kooli silmapaistvatele pedagoogilistele tulemustele polütehnilise hariduse parandamise ja õpilastele praktiliste kogemuste andmise alal. Niisugused tuntud teenelised õpetajad, nagu Sokolov Patšelma keskkoolist Penza oblastis, Popov Tuula oblastis, Opekušino ja Rževi koolide õpetajad Jaroslavl'i oblastis ja teised teostavad määratu suurt kasvatustööd, põhiliselt ehitavad ümber õpilaste teadmiste ja oskuste struktuuri bioloogia alal.

Füüsika ja bioloogia on sellelt seisukohalt, et korraldada õppetööd normaalselt praktiliste tööde alusel, nii-öelda kõige „raskemateks“ aineteks. Kuid, nagu tähendatud, eesrindlikud õpetajad võitlevad nende raskustega ja leiavad teid, kuidas lahendada õpilastele praktiliste kogemuste andmise ülesannet.

Kohustusliku koolitöö vormi väga tähtsaks meetodiks on ekskursioonide korraldamine. Füüsika õpetajad isegi Moskvas korraldavad väga harva ekskursioone kaitistesse. On tarvis uuesti lülida polütehnilise hariduse mõjuvate vahendite arsenalis ekskursioonide meetod, millele omal ajal osutas V. I. Lenin. Meie akadeemia kaastöölised külastasid hiljuti elektrilampide

tehast Moskvas, et välja selgitada, missuguseid teadmisi ja praktilisi oskusi omavad õpilased, kes astuvad tehasesse keskkoolidest. Tehase organisatsioonid küsisid meie kaastöolistelt: „Miks nüüd koolid ei külasta meie tehast? Varemalt oli ekskursioone, mis andsid õpilastele palju selles mõttes, et aru saada tootmisest ja ta organisatsioonist, kuid viimasel ajal ükski kool, isegi mitte need koolid, kes on tehase šefluse all, ei külasta tehast.“

On tarvis, et iga kooli õpilased kogu koolis viibimise vältel külastaksid tehast või vabrikut, raudteejaama, masina-traktorijaama, elektriyaama, nõukogude asutusi ja pedagoogi juhtimisel püüaksid endale selgitada nende ettevõtete töö elementaarseid teaduslikke ja tehnilisi aluseid.

Mõned õpetajad Moskvas ja Leningradis rakendavad edukalt ekskursioonide meetodit oma töös; nende kogemusi oleks tarvis tundma õppida ja levitada masskoolis.

Õpilaste töö teiseks tähtsaks vormiks on kodused tööd. Reeglina väljenduvad need töös raamatu abil, kirjalike ülesannete lahendamises. Samal ajal paljud õpetajad saavad aru, et pole õige piirduda ainult õpilase sõnalis-raamatulise koduse tööga. Kodune töö erinevalt klassis töötamisest omab ühe väga tähtsa eelise: ta võib õpetada õpilastele paljude küsimuste iseseisvat lahendamist. Seepärast on tarvilik igal viisil propageerida ja tugevdada seda liikumist, mis on olemas füüsika (Menšutkini kogemused), keemia (Želohovtseva kogemused) ja bioloogia õpetamise alal: õpilastele koduseks tööks mitmesugust liiki praktiliste ülesannete andmine. Seesuguseid iseseisvaid ülesandeid, mis omavad teoreetilise ja praktilise iseloomu, on võimalik anda igas aines — anatoomias, füsioloogias, hügieenis, kehaliises kasvatases.

Kui seejuures kool töötab lastekasvatuse alal koos koduga, siis on täiesti mõeldavad ülesanded elu-olulise töö ratsionaliseerimiseks, millega enamalt jaolt tegelevad kõik meie õpilased.

Kolmandaks töö vormiks on klassiväline töö ja töö koolivälilistes asutustes. Sel juhul laste ja noorukite harimise ning kasvatamise töö ehitatakse üles nende huvidest ja kalduvustest lähtudes. Laste tehnilised huvid ei leia ometi sageli rakendamist, kuna koolis ei organiseerita tehnilisi ringe ja praktikume, millised omavad eriti suurt tähtsust õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamisel. Bakuu füüsika õpetaja sm. Šiškin suutis ehitada suure hulga riistu õppealasteks vajadusteks ainult seetõttu, et äratas oma õpilastes huvi tehnika, raadiotehnika, elektrotehnika, telefoniasjanduse jne. vastu. Õpilased omandasid neid huvitavates ringides mitmesuguseid praktilisi oskusi ja seejärel rakendasid neid riistade valmistamiseks ühiskondlik-kasuliku tegevuse korras. Õpetaja Vassiljev Kasnjanski küla koolis Vjazma rajoonis, endine tankist, juhib edukalt üle aasta auto-traktoriringi. Ringis on 40 õpilast, töö toimub kord nädalas. Õpilased õppisid tundma autot ja traktorit.

Füüsika õpetaja Sidnev Gudnjanski küla koolist organiseeris ringi mootorratta tundmaõppimiseks. Aga Gorkis, koolis, mis on varustatud akadee-

mia eeskujulike kabinetidega ja asub hiiglasuure autotehase territooriumil, pole sellist ringi olemas. Käesoleval ajal iga kool, kelle rajoonis asub masina-traktorijaam, võib tundma õppida traktorit. Lihtsam on organiseerida ringe elektrotehnika ja raadiotehnika alal. Reas koolides nad on olemas, kuid massiliselt pole nad levinud.

Klassivälise töö hulka kuulub õpilaste töö mitmesugustes koolivälistes asutustes — laste tehnikajaamades, noorte naturalistide jaamades, pioneeride majades, kunstilise kasvatusmajades jne. Sinna lähevad õpilased oma kalduvuste kohaselt ja omandavad seal vajalikke kogemusi ja oskusi. Kool peab ära kasutama neid kogemusi ja oskusi ühiskondlikult kasulikeks eesmärkideks, kuid ei pea lubama üksikutele andekatele õpilastele ennast sulgeda tehnilisse ringi. Seepärast on tarvilik, et õpilaste töö koolivälistes asutustes oleks alati kooli vaateväljas; kooliväliste asutuste ja kooli vahel peab olema alaline side; õpilaste töö peab toimuma kooskõlastatud plaani järgi. See on eriti tähtis seoses vajadusega vältida õpilaste ülekoormamist klassivälise tööga.

Neljas õpilastöö vorm — see on osavõtt ühiskondlikult kasulikest tööst, millest rääkis V. I. Lenin, kui näitas, et „... igas külas, igas linnas peaks noorsugu lahendama ühte või teist ülesannet ühistööst, olgu see kõige väiksem, olgu see kõige lihtsam“⁵.

Meie maa reas oblastites ja linnades arenevad viimasel ajal selle töö eriti tähtsad ja huvitavad vormid: Sverdlovski oblastis areneb õpilaste liikumine elektrifitseerimise alal, Moskva oblastis — kolhoosnike majade radiofitseerimise alal, teistes oblastites — ilupuude ja põõsaste ja põllukaitse metsavööndite istutamise alal, osavõtu alal kõrgete saakide lülidest.

Suur praktiline mõte on ka kaugetel turismimatkedel, millede vältel õpilased omandavad palju kasulikke kogemusi, mis on tarvilikud ekspeditsioonitööks ja riigikaitseks.

Klassivälise ja koolivälise töö arendamisel suudab kool seda õigesti organiseerida ainult toetudes kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsioonidele. Seepärast ringide töö temaatika ja ühiskondlikult kasuliku töö objektide määramisel peab kool kaasa tõmbama kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsioonid ja nendega koos plaanindama nii objektide valikut kui ka töö jaotust klasside, kommunistlike noorte ja pioneeride kollektiivide vahel.

Sellised on teed, millede abil koolil on võimalik lahendada õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamise ülesannet.

Meetodid, kus rakendatakse praktilisi harjutusi, vajavad õpetamiseks rohkem aega kui sõnalis-raamatulised meetodid. Mõnesugustest nähtustest ja seadustest võib õpetaja õpilastele seletusi anda õige ruttu. Rohkem aega kulub tal nende nähtuste seletamisele koos riistade, mudelite ja tabelite demonstreerimisega ja veel rohkem aega kulub selleks, et organiseerida nende nähtuste tundmaõppimist praktiliste ja laboratoorsete tööde alusel.

⁵ V. I. Lenin. Noorsoost. 1936, lk. 151.

Kõik õpetajad räägivad programmide ülekoormatusest. On tarvis programmid otsustavalt koondada, jättes nendesse ainult üld- ja polütehniliseks hariduseks tarvilik materjal, mis vastab teaduse nüüdisaegsele olukorrale. See annab õpetajatele võimaluse rakendada ulatuslikult praktilisi ja laboratoorseid töid, eriti seitsmeaastase kooli vanemates klassides.

Seejuures kõikide nende eeltingimuste täitmisel koolitöö põhivormide plaanindamine, millede eesmärgiks on kindlustada õpilaste ettevalmistamist praktiliseks tegevuseks, peab toimuma kahe peamise pedagoogilise põhimõtte arvestamisel: esiteks — kõik õpilaste tööviisid, mis võetakse sellesse plaani, peavad alluma kooli õppealastele ülesannetele ja teiseks — oma sisult peab koolitöö objektide üldine maht olema jõukohane igale õpilasele koolis; eesrindlike töömeetodite rakendamine ja polütehnilise hariduse ulatuslik arendamine ei tohi anda uut ettekäänat õpilaste ülekoormamiseks. On tarvilik suur valvsus mitmesugust liiki klassiväliste ja kooliväliste tööde organiseerimisel laste ja noorukite töövõime õige ärakasutamise suhtes.

Seitsmeaastase kooli ja keskkooli lõpetajate kontingentide arvestus lähemateks aastateks näitab, et üha suurem ja suurem osa õpilasi saab suunatud praktilise tööle. Seitsmeaastasesse kooli puutuvalt käib see peamiselt maaolude kohta. Seepärast tõuseb meie ette küsimus — kas ei tuleks muuta teataval määral seitsmeaastase maakooli režiimi nii, et teaduste aluste praktiline rakendamine teostuks peamiselt põllumajanduse mitmesugustes harudes, jättes arusaadavalt üldharidusliku sisu nii linnakooli kui ka maakooli jaoks ühesuguseks. On olemas ettepanekud, et lähtudes niisuguste õpetajate kogemustest, nagu sotsialistliku töö kangelane V. Baklõkov, L. Rževski jt., organiseerida seitsmeaastase maakooli õpilastele nende üleminekul VI ja VII klassi, eriliste tunniplaanide alusel, suvised tööd kooliaias ja kolhooside majanduses bioloogia õpetajate juhatusel.

Maakoolide õpilaste suvise töö uurimine, mida toimetab akadeemia Moskva oblasti mõnedes rajoonides, näitab, et kõik V—VII klassi õpilased töötavad kodus majapidamises või kolhoosis; kolhoosis nad töötavad välja keskmiselt umbes 40 tööpäeva suve kohta. Kui see töö saaks juhitud vilunud õpetaja poolt, siis ta organiseerimisel oleks võimalik kooskõlastada kooli õppealaseid ülesandeid sellise töö praktilise eesmärgiga. See omakorda suudaks tõsta märgatavalt agrobioloogia õppimise efektiivsust seitsmeaastasest maakoolis.

Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia on tarvis, toetudes meie õpetajakonna eesrindlikele kihtidele, tootmisaladel tegutsevatele inseneridele ja meistritele, kes on huvitatud polütehnilise hariduse probleemist, komsomolile ja ametiühingutele, alustada rea teemade tähtajalist läbitöötamist, mis võimaldaksid nõukogude õpetajaskonnal lahendada enesekindlamalt väga keerulisi pedagoogilisi ülesandeid, mis on seotud õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamisega.

Üheks peamiseks ülesandeks on töö õpetajaskonnaga ta kvalifikatsiooni tõstmiseks nende õppemeetodite omandamise alal, mis kindlustavad õpilaste praktiliseks tegevuseks ettevalmistamist. On olemas kaks põhilist teed antud ülesande lahendamiseks:

1) praktikumide sisu läbitöötamine õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise suvekursuste jaoks, mis on pühendatud praktiliste ja laboratoorsete tööde organiseerimisele õpilastega ja isevalmistamise korras õppevahendite soetamisele (füüsika, keemia, bioloogia, matemaatika, geograafia õpetajatele);

2) mitmesugust laadi metoodiliste juhiste väljatöötamine ja väljaandmine praktiliste tööde organiseerimise kohta kooli kabinettides ja laboratooriumides kooliaias, elavas nurgas, samuti tootmisalastesse ettevõtetesse, põllumajandusse ja riigiasutustesse korraldatavate ekskursioonide metoodika väljatöötamine; siia kuulub ka metoodiliste juhiste väljatöötamine klassivälise töö ja koolivälise asutuse töö organiseerimiseks.

Meil on tarvis tõsiselt analüüsida pedagoogiliste koolide, pedagoogiliste ja õpetajate instituutide õppeplaane sellelt vaatekohalt, et kindlustada niisuguste õpetajate ettevalmistamist, kes küllaldase enesekindlusega suudaksid teostada koolis teaduste aluste sidet praktikaga. Praegusel kujul pedagoogiliste õppeasutuste õppeplaaneid ei vasta tervikuna sellele ülesandele. Nendes on tarvis märgatavalt tugevdada praktikume laboratoorsete tööde korraldamise alal, modellimise alal, ekskursioonide organiseerimise alal, koolivälise massilise töö organiseerimise alal.

On tarvis ka kindlustada õpilastele võimalus omandada polütehnilise hariduse elemente õpikutest, õppevahenditest ja populaar-teaduslikust kirjandusest; selleks on tarvis luua uut tüüpi õppevahendid — ülesannete kogud iseseisva töö jaoks, mille eesmärgiks on polütehnilise silmaringi väljatöötamine ja teatavate praktiliste oskuste omandamine.

Palju küsimusi on tarvis lahendada uute õppevahendite loomise alal koolide õppekabinettide ja laboratooriumide täiendava sisustamise jaoks, kuna ilma selleta kuidagi pole võimalik teaduste aluste normaalse õpetamise organiseerimine laboratoorsete tööde ja demonratsioonide ulatuslikul rakendamisel. Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia peab ette valmistama kogumikud õpetajate instruktaaziks isevalmistamise korras riistade ja õppevahendite soetamise alal, mis, nagu näitavad kogemused, on üheks kõige kiirematest teedest kooli sisustuse täiendamiseks.

Kuid kõiki riistu kool ei suuda ise valmistada. See käib kõigepealt täpsete mõõteriistade kohta. Meie õppe-tehniline tööstus peab välja laskma väga suurtes hulkades odavaid mõõteriistu: dünamomeetreid, kaalusid, termomeetreid, baromeetreid, ampermeetreid, galvanomeetreid, logaritmilisi joonlaudu, arvelaudu jne. Samuti tähtis on koolide varustamine keemia nõudega ja reaktiividega. On tarvis organiseerida lihtsaimate tööriistade massilist väljalaskmist papi-, puidu-, metalli- jm. tööde jaoks. Igas koolis peab olema standardkomplekt selliseid tööriistu klassivälise töö organiseerimiseks modellimise alal. Suurt abi polütehnilise hariduse alal võivad anda

kinofilmid; kinofilmide temaatika ja stsenaariumide ettevalmistust suudaks Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia teostada kõige lähemal ajal.

Väga kasulikkudeks polütehnilise hariduse taotlemisel osutuvad polütehnilised kodukoha-muuseumid koolides.

Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia ees seisavad suured uurimisülesanded polütehnilise hariduse valdkonnas. On tarvis tundma õppida nüüdisaegset tootmist, analüüsida sõlmmehhanisme, energeetilisi keskusi, seadmeid, mis on tüüpilised arenevale sotsialistlikule tööstusele ja põllumajandusele. On tarvis tundma õppida nende praktiliste oskuste ja kogemuste sisu, struktuuri ja mahtu, milliseid peab andma üldhariduslik kool elu nõuete tundmaõppimise alusel.

Siin oleks kohane puudutada kooli lõpetajate poolt eriala õige valiku küsimust. Soovitada lõpetajale valida ühte või teist eriala — tähendab ette valmistada õpilast psühholoogiliselt edaspidiseks praktiliseks tegevuseks.

On tarvis käima panna rida eksperimentaalseid pedagoogilisi töid eesmärgil uurida kõige efektiivsemaid meetodeid õpilaste poolt praktiliste teadmiste, oskuste ja kogemuste omandamiseks. Me eraldame väga palju aega õpetajatele määratud metoodilise instruktaazi läbitöötamiseks ja väga vähe õpime tundma õpilaste poolt teadmiste, oskuste ja kogemuste omandamise protsessi.

Meie kooli õppe-kasvatustöö selle külje arendamine, mis viib praktiliste oskuste ja kogemuste kujundamisele õpilastel, valmistab neid ette edaspidiseks tegevuseks, loob kommunistliku kasvatuse kõrgema taseme ja viib kooli tihedalt V. I. Lenini poolt antud õpetuse teostamisele, mida ta väljendas tähelepanavas kõnes VKNU III kongressil, kui ta noorsoo poole pöördudes rääkis:

„Teie saate väga hästi aru, et elektrifitseerimiseks ei kõlba kirjaoskamatud inimesed, et selleks ei piisa ainuüksi lihtsast kirjaoskusestki. Siin ei piisa teadmisest, mis on elekter, on tarvis teada, kuidas rakendada teda tehniliselt nii tööstuses ja põllunduses kui ka tööstuse ja põllunduse eriharudes. See tuleb endal kätte õppida ja seda on tarvis õpetada kogu kasvava töörahva generatsioonile.“⁶

V. I. Lenini poolt antud õpetuste teostamiseks on meil nüüd olemas kõik võimalused.

⁶ V. I. Lenin, Valitud teosed, II kd., lk. 546.

Laste distsipliinirikkumise motiividest tunnis.

K. D. RADINA.

Nõukogude kooli üheks põhiliseks ülesandeks on distsiplineerituse kui sotsialistliku kodumaa tulevase kodaniku iseloomujoone kasvatamine. Nõukogude inimese distsiplineerituse aluseks on distsipliini vajalikkuse tunnustamine, oskus ja valmisolek meie ühiskonnas maks-vaid seadusi, nõudeid ja reegleid täpselt ning vastuvaidlematult täita, valmisolek, mis rajaneb arusaamisele oma kohustustest kodumaa ees. Nõukogude kool kasvatab õpilastes teadlikku distsipliini. Süstemaatilisel, visalt sisendab õpetaja õpilasesse distsiplineeritud käitumisele omaseid jooni. Õpilane muutub distsiplineerituks, omandades teadmiste süsteemi, mis on rajatud bolševistlikule ideelisusele. Ta muutub distsiplineerituks, harjudes oma koolielu esimesest päevast täitma kooli nõudeid, üha selgemalt mõistes nende tähtsust. Temas moodustuvad, kindlustuvad distsiplineeritud käitumise vilumused ja harjumused.

Suurt osa etendab selles õpilase elu õpetaja juhtimise all olevas lastekollektiivis. Kuid distsiplineerituse kui iseloomujoone kasvatamine, — see on keeruline ja vastuoluline protsess. Veel tänapäevani leiavad koolis aset korrast üleastumised — üksikute õpilaste distsipliinirikkumised.

Iga õpetaja, kasvataja, tegeldes lastega, kes rikuva distsipliini, peab oskama sügavalt orienteeruda selle nähtuse põhjustes.

Relvastatud eesrindliku kasvatusteooriaga, mõistab nõukogude õpetaja hästi, et õpilase distsiplineerimatu käitumise üksikud faktid ei tähenda sugugi tema isiksuse mingisugust pahelisust.

Õpilaste distsiplineerimatus kodanlikus koolis, — see on sageli õpilaste enam või vähem teadlik protest kasarmurežiimi, drilli ja kepi vastu. Võitlust distsiplineerimatusega teostatakse kodanlikus koolis peamiselt karistuste süsteemi kaudu. Murda, taltsutada lapse tahet — see on pedagoogilise mõjutamise peamine eesmärk kodanlikus kasvatusüsteemis, mis oma teoreetilise peegelduse leidis Herbarti reaktioonilises pedagoogikas.

Nõukogude kasvatusüsteemi aluseks on tõeline humanism. See tähendab hoolikat, tõeliselt inimlikku suhtumist üleskasvatatavasse inimesse, Nõukogudemaa tulevasse kodanikku. Kuid nõukogude kasvatusüsteemi humanism ei tähenda sugugi pehmeloomulist liberalismi ja kõige andestamist õpetaja ja õpilaste vastastikustes suhetes.

Nõukogude humanismi printsiipi — võimalikult rohkem austust inimese vastu ja võimalikult rohkem nõudmisi talle — rakendati

A. S. Makarenko uue inimese kasvatamise süsteemis ja viiakse ellu tuhandete nõukogude õpetajate töös.

Austuse ja nõudlikkuse printsiibist õpilase isiksuse vastu tuleneb tähtsaim nõue õpetajale-kasvatajale — isikupärane suhtumine õpilasesse.

Individuaalse suhtumise eriküljeks, mis omab sellegipärast suure tähtsuse õpetaja kasvatusliku töö efektiivsusele, on õpetaja oskus mõista õpilase käitumise, eriti aga ta korrarikkumiste motiive.

Korrarikkumise motiivide arvestamise nõue pedagoogiliste mõjutamisvahendite kindlaksmääramisel on tähtsaimaks pedagoogikanõudeks. Vaatleme konkreetsete näidete varal mõnede laste korrarikkumiste motiive ja püüame otsustada, millise tähtsusega on motiivide arvestamine pedagoogiliste mõjutamisvahendite kindlaksmääramisel.

Kui võtta kooliõpilaste, eriti alaealiste poisikeste — V—VII klassi õpilaste tüüpilisimad tundides täheldatavad korrarikkumised ja analüüsida nende motiivid, võime tähele panna viimaste suurt mitmekesisust.

Kõige sagedasemaks korrarikkumiseks tunnis on tähelepanu kõrvalikaldumine tunni sisust, tähelepanematus.

Harilikult tekivad säärase korrarikkumiste motiivid tunnis. Neid juhtumeid kirjeldavad õpilased ise järgmiselt:

„Oli tunde, mil ma rääkisin kaasõpilasega ja õpetaja tegi mulle märkusi. Mõnikord istud pingil ja tahad teatada seltsimehele mingisugust uudist. Nii satud juhuhoogu ja ei märkagi, kuidas tund möödub.“

(V klass)

„See oli vene keele tunnis. Kaasõpilane, kellega ma istusin koos, ütles mulle, et ta teab uut mängu. Ma hakkasin huvi tundma ja ütlesin, et tahan selle kohe selgeks õppida. Ta selgitas mulle mängu ja ma tahtsin otsekohe hakata mängima. Ja nii me mängisime vene keele tunnis kõrvalist mängu.“

(V klass)

Õpilase mõjutamisel omavad käesolevatel juhtudel otsustava tähtsuse kaks asjaolu:

- 1) Õpilase suhtumine õppetöösse, õpetajasse ja antud õppeainesse.
- 2) Õpetaja oskus organiseerida tööle kogu klass ja mitte anda õpilastele võimalust tähelepanu kõrvallepööramiseks; õpetaja tähelepanelikkus iga õpilase vastu.

Nendel juhtumitel on korrarikkumised esile kutsutud kergesti avastatavate motiivide poolt. Juba õpilane ise käsitleb oma käitumist korrarikkumisena. Ja sellepärast on siin tema tähelepanematus kõrvaldamiseks küllalt tõsisest, manitseva tooniga tehtud märkustest, mis on suunatud konkreetsele õpilasele, aga mitte tervele klassile.

Oma sisult erinevad on niisugused korrarikkumised, mis on seotud õpilaste küllalt keerukate elamustega. Õpilase õppetöö edukus või ebaedukus, ta suhted seltsilistega, klassikollektiiviga, õpetajatega —

kõik see kutsub õpilases esile teatud elamused, mis mõningail juhtudel võivad olla distsiplineerimatu käitumise aluseks.

Õpetaja luges ette kontrolltööde eest pandud hinded. Õpilane P. sai kahe. Väliselt suhtus ta sellesse nagu ükskõikseks. Kuid see oli petlik mulje. Kui õpetaja oleks olnud tähelepanelikum selle õpilase suhtes, ta oleks märganud, et P. ei kuulanud õpetajat kogu tundi: ta tegeles kõrvaliste asjadega, joonistas midagi vihikusse, pärast hakkas tüli norima naabriga, kurjalt ja ärritatult lükkas eemale kaasõpilase, kes vaikselt oli teinud talle märkuse.

P. käitumine muutub meile arusaadavaks, kui me võtame arvesse ta koolielu mõningad tähtsamad asjaolud: aasta algul oli P. halb õpilane, ta jättis palju õppimata, sageli rikkus distsipliini. Teda ähvardas teiseks aastaks jäämine. Kuid ta oli õpilasena liiga vana, üleliigne aasta oli talle suure tähtsusega. Teisel poolaastal muutus P. väga. Ta hakkas tõsiselt suhtuma õppetöösse, kadusid kaebused ta distsiplineerimatuse kohta. Iga uut hinnet ootas ta ärevusega. Kontrolltöö hinne oli talle suure tähtsusega. On selge, et saadud kaks kurvastas teda väga; aga see elamus, nagu näeme, muutus niisuguseks käitumiseks, mis näib seletamatuna ja motiveerimatuna.

Kuid just niisuguseil juhtumel nõutaksegi õpetajalt suurt kasvatustlikku läbinägevust, oskust näha ja mõista õpilase olukorda, pedagoogilist delikaatsust ja takti.

Tunnis on võimalik ka niisugune situatsioon, kus õpetaja ei pöördunudki õpilase poole vahenditult. Ja siiski võivad tunni käik ja õpetaja käitumine esile kutsuda õpilase niisuguse seisundi, mis muudab ta distsipliinirikkujaks, ehkki kogu klass töötab organiseeritult.

Analüüsime niisugust fakti:

V klass. Geograafia.

Toimub läbivõetu kordamine. Käsitletakse küsimust, missugused välised jõud purustavad Maa koort. Suure oskusega paneb õpetajanna tööle kogu klassi. Ta esitab küsimusi ja küsib ühte, teist, kolmandat. Õpilane L. hoiab kogu aeg kätt ülal. Ta tahab jutustada tuule purustavast toimest. Ta ei kannata välja. hüüab: „Küsi mind“. Lõpuks jutustab üks õpilastest seda, mida tahtis jutustada L. Siis langetab L. käe sõnadega: „Kunagi ei küsita mind.“

Ja enam ei kuula ta ei küsimusi ega vastuseid, ei tõsta kätt ning tegeleb sellega, et lehitseb raamatut, vaatab oma vihikuid. L. lülitus välja klassi üldisest tööst.

Milline oli selle elamuse olemus, mis lõppude lõpuks tingis L-i tähelepanematusse tunni kogu ülejäänud osa kestel?

Elav vestlus klassis kiskus teda kaasa, ta tahab sellest osa võtta, talle pole see alati kerge, kuna ta ei ole tugev õpilane; kuid praegu ta teab küsimusele vastust, ta tahab vastata, kogu ta olemus on haaratud sellest väljakannatamatust soovist. „Küsi mind,“ hüüab ta. Teda ei küsita, juba keegi teine vastab seda, millele valmistus ette

tema. Ja pettunult langetab ta käe, tal on praegu raske ennast koguda, kuulata teist küsimust, ette valmistada teine vastus; ta hakkab tegelema millegi kõrvalisega. Selline reaktsioon tema meeleolus tekib sellepärast, et liiga suur oli ta pingutus, soov vastata. Selline elamuse intensiivsus, selline äge impulsiivsus võib mõningaile õpilastele olla omane nende individuaalse omadusena, mille olemasoluga õpetaja peab arvestama. Õiget suhtumist samasse õpilasse, tema iseärasuste arvestamist ja samaaegset püüdlust ta puudusi kõrvaldada nägime sama kooli vene keele õpetajanna juures.

V. klass. Vene keel.

Selgitatakse uut reeglit. Sellele peab järgnema harjutus tahvlil. Õpetajanna vaatab klassi poole: keda kutsuda? Soovijaid on palju, nende seas ka L., kes püüdleb temale omase innuga. Õpetajanna kutsub välja tema. L. teeb harjutuse hästi ja saab hinde „viis“. Meie arupärimisele, miks õpetajanna küsis nimelt teda, vastab õpetajanna, et L. ei kuulu heade õpilaste hulka ja sageli vastab esitatud küsimusele raskusega. Aga kui ta teab, tahab ta väga vastata, ja kui teda mitte küsida, siis kannatab ta selle all. Kuid pedagoogiliselt ebaõige oleks olnud ka õpetajanna piirdumine L-i alatise väljakutsumisega viimase soovi korral. Õpetajanna mõjutab L-i, kaotades temas kannatamatust, impulsiivsust, kasvatades temas püsivust, tasakaalukat käitumist tunnis.

On kirjandustund. Õpilased loevad osade kaupa „Laulu targast Olegist“. Õpetajanna kutsub välja L-i. Ta tunneb teksti halvasti ja loeb nõia väikest osa takerdues. Õpetajanna paneb kolme ja osutab sellele, et vastamiseks tuleb alati valmis olla ja küsima ei hakka ta teda siis, kui tema karjub, vaid siis, kui on vaja ja tal tuleb rahulikult oodata oma järjekorda ja vastamiseks valmis olla.

Need näited õpilaste tähelepanematuses tunnis on iseloomulikud selle poolest, et õpilase tähelepanematus põhjuseks tunnis ei ole huvi kõrvalise objekti vastu, ehkki väliselt võib paista, et õpilane on huvitatud kõrvalisest tegevusest ja kaotas sellepärast tähelepanu. Õpilase tähelepanematus tunni sisu vastu kutsus esile mitte raamat, mis tal on käes, või vihik, mida ta lehitseb, vaid palju keerukamad põhjused. Ja selleks, et mõista neid põhjusi, peab õpetaja tundma õpilase individuaalseid iseärasusi, tema elu üksikasju, ilmutama tema suhtes tähelepanelikkust ja valvsust.

Laste korrarikumiste erigruppi võime paigutada vallatused: õpilane mõtleb spetsiaalselt, kavatsetult välja niisuguseid asju, mis üllataksid teisi oma ootamatusega, naljakusega, teravmeelsusega ja teostab neid enam või vähem vahelduvates kombinatsioonides. Niisuguste õpilaste kärsitus ja rahunematus segavad nii neid endid kui ka kogu klassi. Märkused, karistused mõjuvad vähe niisugustele õpilastele. Siis on tarvis rakendada tervet vahendite süsteemi, aga selleks on hädavajalik õpilase individuaalsete iseärasuste tundmine, kõigi tema elu ja tema juures teostatud kasvatustöö üksikasjade arvestamine.

Vaatleme mõningaid kasvatustöö võimalusi niisuguste õpilastega. Meie ees on VI klassi õpilane A. Viendas klassis oli A. küllaltki distsipliinitu õpilane, eriti tundides, tekitades õpetajatele palju tüli.

Andekas ja taiplik, teostas ta kiiresti igasuguse töö, nii et oma tempude tegemiseks oli tal palju aega. Ta armastas oma väljamõeldistes ilmutada leidlikkust, mõistust; ta võis ka tõgada kaasõpilasi, neid naeruvääristada, haavata, kasutades seda, et ta oli füüsiliselt terve ja tugev ning oma jõhkrates naljades ei kohanud nende vastupanu.

Ena ainsa pojana, kes oli tema vastu väga heatahtlik, oli ta harjunud mõtlema ainult enesele, arvestamata teistega. Ta nagu ei suuda paigutada ennast oma seltsiliste seisundisse, kes on ta teravmeelsuse ohvrid. Ta huvid on ebapüsivad, pinnapealsed, ta on huvitatud paljust, ent mitte millestki eriti. Ta loeb vähe, tunde valmistab ette rutakalt, seepärast õpib ebahühtlaselt. Ka kodus on ta alati millegagi tegevuses: joonistab, kuid joonise lõpetab harva, lammutab mootorratast, mõtleb välja igasuguseid seadeldisi. Nii kodus kui tundides on ta kärarikas ja kärsitu. Esitame väikese tema käitumist tunnis iseloomustava pildi.

V klass. Inglise keel.

A. ei võta osa klassi tööst. Innustunult tegeleb ta kartongitükist kuradikese figuuri valmistamisega, värvib selle punase pliiatsiga ja saadab klassi mööda ringi käima. Figuurike kutsub tema saatjate seas esile heakskiidu ja naeru. Rahuldatult vaatleb A. tekitatud muljet.

Tarvis on näha, kuidas ta innustub mingisugust väljamõeldist täide viies: ta särab üleni, ta näoilme väljendab kõige siiramat rahulolu, aga elavad nuustad silmad süttivad kavalalt põlema.

Niisiis on A. korrarikkumiste motiivideks: välja mõelda midagi lõbusat, teravmeelset, lõbustada ennast ja teisi. Aga rida meie poolt tema karakteristikas näidatud iseloomujooni — seltsiliste mitteaustamine, püsivate huvide puudumine, head anded ja siit tulenev vaba aeg tunnis — kõik see kindlustab nende motiivide võitu A. käitumises.

Arvestades A. neid iseärasusi, võis pedagoogiline kollektiiv ära märkida tema mõjutamiseks õiged teed. Eelkõige oli tähtis äratada temas huvi õppimise vastu, õppeainete vastu, raamatu vastu. Samuti oli tarvis tugevdada kontrolli tema käitumise üle koolis ja eriti kodus, suurendada nõudlikkust tema vastu, kasvatada temas püsivust, endavalitsemist. Tähtis oli samuti kasvatada temas austust seltsimeeste vastu, oskust arvestada lastekollektiivi nõuetega, austada neid nõudeid.

Eriti suurt tööd tegi temaga matemaatika õpetaja. A-l ei olnud erilist huvi selle õppeaine vastu, kuid õpetaja äratas temas selle huvi. Väga tähelepanelikuna märkas õpetaja temas teadmishimu välgahatusi, individuaalsete ülesannete oskusliku valikuga tekitas soovi lahendada raskeid ülesandeid, pidas teda tunnis oma tähelepanu all. Ja selgus, et A. võib töötada keskendunult, kannatlikult, haaratuna oma tegevusest, innustununa tõsisest tööst, samuti nagu oma „teravmeelseist“ tempudest.

Vene keele ja kirjanduse õpetaja püüdis temas äratada huvi raa-

matu vastu. Koos nendega töötas klassijuhataja selle kallal, et äratada temas austustunnet seltsimeeste vastu. Toome ühe fakti klassijuhataja tööst sellel alal.

Klassijuhataja ettepanekul valiti A. VI klassis klassi seinalehe redaktsioonikolleegiumi. Seal anti tema hoolde „Mõistatuste nurk“. Ajalehe esimesele numbrile ei valmistanud A. midagi ja toimetaja pöördumisel tema poole vastas jämeda naljaga. Siis laskis toimetaja ajalehenumbri välja ilma A. osavõtuta, kuid „Mõistatuste nurka“ joonistas õela karikatuuri A-st, kes ei täitnud temale antud ülesannet. A. oli solvunud. Järgmisele numbrile valis ta välja mõned ülesanded ja silpmõistatused, kuid tegi seda väga lohakalt, ning toimetaja kritiseeris tema tööd. Toimetaja tõi ise A-le mõned ajalehed ja ajakirjad ning näitas, kuidas võib „Mõistatuste nurgale“ vajalikku materjali leida. Ühine töö ajalehe juures lähendas A. klassikaaslastele ja etendas ka teatud osa temas austuse kasvatamises seltsimeeste vastu, kuna talle paljastusid ka nende head küljed, mida ta varem ei olnud märganud.

Nii oli A. individuaalsete omaduste tundmine, tema käitumise motiivide mõistmine õpetajate kollektiivile otsustavaks tingimuseks tema distsiplineerimatuse likvideerimisel tunnis.

Käesoleva näitega me demonstreerisime, kuidas õpilase individuaalsete omaduste tundmine õpetajate kollektiivi poolt ja eriti oskus mõista ta korrarikkumiste motiive andsid võimaluse välja töötada terve mõjutusvahendite süsteemi, vajalikus suunas ümber korraldada kogu töö õpilastega ja viis lõpuks eesmärgile.

Korrarikkumise motiivide arvestamine on suure tähtsusega sel juhul, kui õpetaja otsekohe reageerib õpilase korrarikkumisele: kas vestleb ta õpilasega või määrab karistuse — igal juhul on korrarikkumise motiivide arvestamine suure tähtsusega. On ju tähtis, et õpilane oleks teadlik oma käitumise ühiskondlikust tähtsusest, tunneks lastekollektiivi ja õpetaja hukkamõistu, mõistaks oma käitumise tagajärgi kollektiivile. See teadmine, muutes õpilase suhtumist oma korrarikkumisse, võib viia ka ta käitumise muutumisele. Tähtsat osa selles kindla eesmärgiga ja põhjendatud mõjutuses etendab korrarikkumise motiivide tundmine õpetaja poolt. Näitena vaatleme niisugust juhtumit koolipraktikast, milles korrarikkumise motiivide teadmine õpetaja poolt aitab tal nõnda läbi viia kasvatuslikku vestlust, et see vestlus jätab sügava jälje õpilase teadvusesse.

Õpilane K. (VI klass) pettis vene keele õpetajat: ta luges kodust tööd võõrast vihikust. Hästi K-d tundes, analüüsis tema käitumist ja tema suhtumist endasse, avastab õpetaja õigesti ta käitumise motiivid. K-le oli eriti piinlik ja ebameeldiv tunnistada vene keele õpetajale, kes teda nii hindas, et ta ei teinud kodust ülesannet. Pärast tundi vestleb õpetaja K-ga.

„Kuidas sa võisid,“ räägib ta temale, „kuidas sa võisid mind petta?“

Kuidas ma sind alati usaldas! Aga nüüd? Võin ma sind veel samuti usaldada? Mõttele isel! Sa petsid minu usaldust ja nüüd on mul sinu suhtes alati kahtlus: aga võib-olla ta petab mind?"

K. langetab pea ja jämedad pisarad jooksevad tal mööda palgeid. Mõne aja vaikib õpetaja, pärast lisab vaikselt:

"Näed, mis sa tegid! Noh, mine, mine tundi! Pole vaja nutta. Ei ole hea nutetuna klassi minna."

K. vaatab temale, tahab midagi öelda, siis aga pöördub ümber ja väljub vaikselt.

Midagi erilist pole selles vestluses. See lõpeb ka kuidagi ebarahulikult, täpsuse armastajate vaatekohalt isegi valesti: õpilane ei kahetsenud, ei andnud sõna enam mitte kunagi petta, ei palunud andestust.

Aga muuseas avaldas see vestlus õpilasele suurt mõju: talle selgusid ta korrarikkumise rasked tagajärjed — võimalus kaotada oma kõige armastatuma õpetaja usaldus. Ja ka pisarad olid antud juhul kõige siirama kahetsuse pisarad.

Niisiis on korrarikkumise motiiv tähtsaks asjaoluks, mida õpetaja õpilase mõjutamisel arvestama peab. Korrarikkumise motiivi kindlaksmääramine teeb õpetajale tõeliselt selgeks õpilase tegevuse ja korrarikkumiste sisu, annab õpetajate kollektiivile võimaluse välja selgitada, kas õpilase korrarikkumine on tekitatud juhusliku, tähtsusetu asjaolu poolt või on see tema isiksuse tõsiste puuduste paljutähendavaks sümptomiks ja nõuab temaga teostatava kasvatustöö olulist ümberkorraldamist.

Sellepärast on õpetaja oskus mõista korrarikkumise motiive õpetaja eduka töö tähtsaks tingimuseks distsiplineerituse kasvatamisel.

Kodu ja kooli vastastikune suhe.

L. NEUMAN.

Kodul ja koolil on üks, ühine eesmärk — kasvatada inimene eluks ja tööks kommunistlikus ühiskonnas. Kool — suur sotsiaalne kollektiiv, kodu, perekond — väike ühiskondlik rakuke. Tõelise nõukogude patrioodi, kommunismi aktiivse ülesehitaja kasvatamiseks peab olema kumbki kollektiiv, nii suur kui väike, tihedasti omavahel seotud. Koolis ja kodus peab olema ühtsus põhilistes iseloomujoontes — armastus töö vastu, teadlik distsipliin, austus inimeste vastu, hoolikas suhtumine ühiskondlikku ja isiklikku varasse. Kahjuks kõik vanemad ei mõista ühtmoodi kasvatuse ülesandeid. Koolile peab kuuluma suure kultuuritegurina juhtiv koht. Pedagoogidel on tingimata vaja tunda õpilase kodu. Ja mitte ainult tunda, vaid ka seda mõjutada. Kooli ees

seisab tähtis ülesanne — pedagoogiline propaganda lastevanemate keskel. Sellepärast on kooli ja kodu vastastikuste suhete kõik vormid meile väga tähtsad ja väärivad hoolikaimat vaatlemist ja uurimist.

On huvitav vaadelda algklasside õpetaja ja klassijuhataja tööd, kes kujutavad endast elavat sidet kooli ja kodu vahel.

Vaadeltgem, kuidas töötab Moskva 70. kooli järelemõtlik ja kogunud õpetaja Valentine Viktorovna Nitšiporenko. Ta ei hakanud kohe kodusid külastama. Kui klassijuhataja oli juba hästi tutvunud õpilastega, saanud nendega sõbraks, võitnud nende usalduse, jõudnud selgusele kodu kultuuritasemest ja suhtumisest õpilastesse nende oma kodus, alles siis mõtles ta endamisi: „Noh, nüüd võib juba nende juurde koju minna.“ Oma otsusest kõneles õpetaja eelkõige õpilastele klassis:

„Kavatsen teid lähemal ajal kodus külastada. Tahan näha, kuidas te elate, vestelda teie vanematega, selgusele jõuda, kuidas te valmistate õppetundideks. Mind huvitab, kel teist on nooremaid vendi ja õdesid, kuidas te aitate koduseid, millega tegelete vabal ajal.“

Sellal, kui õpetaja kõneles, laste näod elavnesid, silmad läikisid. Nad olid juba harjunud oma klassijuhatajaga ja õppinud teda armastama. Valentine Viktorovnal õnnestus võita õpilaste usaldus. Ent selles, et klassijuhataja ise tuleb nende juurde koju, nägid tütarlapsed uut tähelepanelikkuse, koguni sõpruse avaldust endi suhtes.

Õpetaja määras siinsamas, koos õpilastega, kindlaks külastamiste järjekorra. Tütarlapsed aitasid:

„Mari Rudjakovi juurest on sobivaim meile tulla,“ tõusis kohalt Maša sõbratar, Niina Rudneva.

„Ja kui tulete, ma saadan teid,“ lisas Maša, „Niina elab kohe meie vastas, üle tee.“

„Kas meile võiksite tulla neljapäeval?“ küsis üks tüdrukutest. „Ema on neljapäeviti alati kodus, see on tema puhkepäev.“

Nii koostatakse ühiselt külastamiste plaan. Eelseisvast külastusest kuulevad vanemad mõistagi oma laste kaudu. Õpetajat oodatakse kindlaksmääratud ajal. Ema jäi töölt koju. Võib-olla ka isa tuli, et tutvuda oma tütre õpetajaga. Õpetajat võetakse vastu lahkelt, sõbralike tunnetega. Ta ju meelestas niiviisi õpilase kodused enne oma tulekut. Valitud on mõtted, mida tahab nii üks kui teine pool jagada, ette valmistatud on küsimused, millele tahetakse vastust saada. Õpetaja tunneb, et ta tuli õpilase koju sõbrana. Ta tahab sõbra seisundit säilitada, saada esimeseks sõbraks koolis. Ta unistab sellest, et mis ka koolis ja kodus ei juhtuks, missugune õnnetus ka ei tabaks õpilasi, nad pöörduvad tema, Valentine Viktorovna poole. Peasi on sooritatud — esimene külastus, esimene tutvus. Nähtamatud, kuid tugevad niidid ühendavad juba kodu ja kooli. Pärastpoole tuleb õpetaja juba teist korda õpilase koju, teeb seda kolmandatki korda... Võib-olla koguni ette teatamata. Tema tulek ei häm-

masta kedagi. Mõnikord tuleb ta asja pärast, ent mõnikord koguni igasuguse põhjuseta.

Kuid mitte alati ei toimi klassijuhatajad Valentine Viktorovna sarnaselt. Juhtub nii. Klassijuhatajal on päeva kestel vaba aega ja ta otsustab külastada mõnesid oma klassi õpilasi. Tema tulek õpilase kodusse on ootamatu. Mõne õpilase ema võib-olla koguni kohkub, kas tema lapsega pole koolis midagi juhtunud, kas ta pole teinud midagi halba.

Õpetaja hämmeldub, ta pole ema vastuvõtuga rahul. Kas tõesti peab midagi juhtuma, kui ta tuleb oma õpilast külastama? Neil juhtumeil ei teki niipea kontakt ema ja õpetaja vahel.

Siirdudes koos õpilastega klassist klassi kasvab kohusetruu õpetaja, kes elab kooli huvidele, üha rohkem kokku oma õpilastega. Ja õpilased kodunevad oma õpetajaga. Nad tulevad ise tema juurde:

„Anna Petrovna! Meile tulid maalt vanaema ja vanaisa.“

„Anna Petrovna! Meil jäi ema haigeks, ta viidi haiglasse.“

„Anna Petrovna! Meie isa autasustati!“

„Anna Petrovna! Anna Petrovna!“ nii hüüavad lapsed, kuni kõik uudised on teatatud.

Moskva linna Pervomaiski rajooni 424. kooli õpetaja Olga Mitrofanovna Rakova, nagu tuhanded teisedki nõukogude õpetajad, kuulub tervikuna koolile. Piiritu tähelepanu ja hoolega ümbritseb ta kõiki oma õpilasi, igaüht üksikult. Nagu iga ema, kes hoolitseb kõige rohkem oma nõrkade laste eest, nii mõtleb ka õpetaja Rakova kõige rohkem oma nõrkadest õpilastest. Ta on alati rahutu nende pärast. Ja mitte ühel korral ei tule kooli õppealajuhatajaga nõu pidada. Õpilane K. on otsekohene, vaikib, temalt on raske vastust saada. Õpilane P. ei valmistu süstemaatiliselt õppetundideks. Õpilane S. nutab kõige pisema asja pärast. Kõigil kolmel tüdrukul pole sisemist arusaamist oma kohustusest kooli ees.

Palju aega pärast tunde töötab Olga Mitrofanovna mahajäänud õpilastega. „Me oleme juba ammu kodus, aga meie õpetaja on ikka veel koolis,“ kõnelevad õpilased.

Õpilane Galja N. oli kaua aega haige. Olga Mitrofanovna külastas sageli haiget tütarlast, jutustas talle üksikasjaliselt koolielust, tõi kaasa õpilaste vihikuid, näitas kaasõpilaste töid.

Alles hilja õhtul, kui tuled paljudes majades Riia jaama juures on juba kustunud, sammub õpetaja Rakova põiktänavaid mööda sületäie vihikute ja raamatutega koju.

Kui pingeline töö oligi Olga Mitrofanovnal koolis, kus tal oli arvel iga minut, ta pidas siiski meeles õpilasi, kellega oli vaja vestelda, keda oli vaja moraalselt toetada. Õpetaja ja õpilane jäid peatuma trepikäsipuu juures ja vestlesid siin kogu vaheaja nagu kaks sõpra.

Olga Mitrofanovna ei kuluta oma jõudu asjata. Tal on kindlad nõuded iseendale: tunda õpilast, tema iseloomu, võimeid, olla teadlik tingimustest, milles õpilane elab. Ja siit tema õpetajaabi, mis ei peatu millegi ees.

Nii ilmus kodudesse truu sõber — õpetaja Olga Mitrofanovna Rakova.

Moskva linna sellesama 424. kooli VII klassi toodi üle 30 õpilast 405. koolist. Klassijuhataja Maria Filippovna Gorohhova ilmutas erilist energiat uustulnukate eest hoolitsemisel. Kui neist keegi sai puuduliku hinde, pöördus ta õpetajate poole, et välja selgitada ebaedukuse põhjused. Lühikese aja jooksul jõudis Maria Filippovna külastada kõiki õpilasi, kes toodi üle sellesse kooli. Ta abistab kõiki mahajääjaid klassis — nii uusi kui vanu õpilasi.

Sageli võib näha emasid, kes tulevad kooli, et kõnelda mõne õpetaja või klassijuhatajaga. Millal on õpetajal vaba aeg: tahetakse südame pealt kõik ära kõnelda.

Moskva linna 407. kooli õpetajal Antonina Nikolajevnal ongi kindlaksmääratud kõnetunnid lastevanemate vastuvõtuks. Mõnedel päevadel — varased hommikutunnid, enne töö algust. Teistel päevadel — öhtul, pärast tööd. Õpetaja palub lastevanemaid:

„Tulge minu juurde tingimata igal nädalal, kuigi teie poeg õppis väga hästi ja käitus suurepäraselt. Meil teiega leidub alati, millest kõnelda.“

Eeskujuliku edasijõudmisega õpilase K. ema ruttab pakasel talvehommikul vastuvõtule Antonina Nikolajevna juurde: „On vaja õpetajaga kõnelda, kuigi poeg saab ainult viied. Aga õpetaja teab Vovast siiski rohkem, sest ta näeb teda pikemat aega.“

Õpetaja intiimsed vestlused emaga nelja silma all on eriti väärtuslikud. Mitte alati ei nõustu ema otsekohe tunnustama oma lapse vigu, puudusi, eksitusi, vahest isegi pahesid. Kuid temalt võtab relvad ära õpetaja sügav lapse tundmine. „Vaata kuidas sai aru, vaata kuidas sai teada,“ mõtleb ema. Ja ta hakkab pead langetama selle tõe ees. „Õpetaja kõneleb õigesti, milleks vastu vaielda,“ mõtleb ta. Kuid kas asi seisneb vaid süü tunnustamises? Ei, siin on vajalik abi, õpetaja abi emale. Õpetaja annab nõu — pöörata tähelepanu lapse iseloomu neile või teistele külgedele, suunata tema vabaaja veetmine muudele huvialadele. Ema ajab enda sirgu, tema silmis on lootus. Ta mõistab, et tema ees on inimene, kes tahab teda aidata; nad töötavad ühiselt, kasvatavad ühiselt tema poega. Ja nii võrsub täielik tunnustus, mille ema niisuguse vaevaga usaldab õpetajale, koolile, ühiskonnale.

„Jah, jah, teil on õigus,“ ütleb ta peaga noogutades. „Kui teie juba ise temaga kõnelete, võib-olla ta kuulab kergemini teie sõna.“

Üksikute klasside lastevanemate koosolekuile tulevad enamasti emad. Siin on nende meeoleolu teistsugune — siin pole koht avameel-

susteks. See, millega oli võimalik nõustuda üksikult, mida seesuguse sisemise võitlusega usaldati võõrale inimesele, õpetajale — seda ei saa olla siin, koosolekul. Mõnesid lapsi ülistatakse. Nende emasid on kerge otsekohe tunda viimaste rõõmsa sisemise erutuse järgi — need on õnnelikud. Kiitust ei kanta üksnes lapsele, seda laiendatakse ka emale.

Sootu teistlaadi erutus on halbade laste emadel. Häbi kõigi ees, talumatu piin. Kas tema tütar on sedavõrd süüdi? Kas õpetaja on õiglane? Mõnesid ülistatakse, kuid tema tütrele on kõik halb. Lõpuks ei suuda ema ennast enam valitseda. Ta kiirustab lahkuma, et mitte kuulda midagi, mis oleks talle koormav.

Niisuguse emaga peab oskama kõnelda, temale peab oskama läheneda, on vajalik teatud pedagoogiline töö. See töö tuleb tingimata sooritada, et mitte kaotada truud abilist oma pedagoogilises töös. See on väga tähtis, muidu võib abilise asemel kokku põrgata inimesega, kes edaspidi vaid kahjustab pedagoogi algatusi.

Kool ja kodu peavad teineteist vastastikku toetama, kool peab ilmutama huvi koduste asjade vastu. Kodu, perekond on omakorda kohustatud kõigest huvituma, mis sünnib koolis. Igas koolis on oma emad-aktivistid, kellele kool on südameasjaks, teiseks koduks. Me ei kõnele siin mitmesuguseist pisiteeneist koolile (kuigi ka need on väga tähtsad), nagu osavõtt õpilasekursioonist, ühised kino- ja teatrikülastamised, abi koolipidude korraldamisel ja kas või klassiraamatukogude soetamisel õpilaste kodudest kogutud raamatuist. See on tavalise iseloomuga abi. Kuid võib tuua kuupalju tahes näiteid tõelisest huvist kooli, tema elukondlike tingimuste jm. vastu. Alakem kas või koolimaja värvimisest. Moskva linna 424. koolis leiame täpselt, koguni kenasti valmistatud riulikesed nii botaanika- kui ka füüsika-keemiakabinetis ja kõigis klassides seinte ääres. Mõnikord lähevad need riulikesed, nagu botaanikakabineti aknail, astmeina akna ülemisest äärest kuni aknalauani. Need on üleni täis lilli. Riulikesed valmistasid lastevanemad-tislerid, — mööbelsepad. Võib-olla on see pisiasi, kuid riulikesed annavad mugava ilme koolile. Paljudes Moskva koolides koovad lastevanemad koolile aknaeesriided, panevad seintele pildid ja juhtide portreed. Kolhoosides, maakoolides aitavad lastevanemad harilikult koolihoonet remontida. Nii ladusid lastevanemad ise üles suure kooliahju Krasnaja Gorka külas Savelovo raudteel Lobnja jaama juures. Vanemad õpilased olid töö juures abiks. Kolhoosnikud vedasid kohale materjali. Hiljem vedasid nad küttepuud metsast välja, lõikasid katki ja juures omavahel peeneks. Õpilaste vanemad said selle abistamise töö juures omavahel veel rohkem sõpradeks. Sedasama näeme meie kodumaa kõigis kolhoosides. Hoolimata sügisest, pakilisest viljakoristamisest ei unus-

tata kunagi kooli talveks ettevalmistamist. Rikkaliku suhkrupeedi-
saagi puhul Voroneži oblasti Laptevka külas ei jätkunud töökäsi, kuid
kool nõudis remonti. Neli vana naiskolhoosnikut avaldas ise soovi
klassiruumi valgendada. Kolhoos andis kriiti ja töö algas. Siis löid
lastevanemad nõusse. Üks ema lausus:

„Ma värvin aknad.“ Teine lubas pesta kogu kooli põrandad. Kol-
hoosnik-laudsepp võttis kätte koolipinkide värvimise. Leidus kol-
hoosnikuid, kes hakkasid koolile talveks kütet kohale vedama, ja
kogu kolhoos tegeles küsimusega, kuidas kooli talveks paremini ette
valmistada. Kõrvuti lastevanematega hakkasid aitama ka õpilased.

Võib veendumusega öelda, et kui kodud suhtuvad austuse ja armas-
tusega koolisse, kui nad on alati valmis kooli abistama, siis ka lapsed
neist kodudest on täidetud samade tunnetega. Ent mis öelda vane-
maist, kes alandavad õpetaja autoriteeti, kes kõnelevad koolist halba
laste juuresolekul? Arvustavad õpetaja tegevust, leiavad kentsakaid
külgi tema välimuses ja iseloomus. Võib vaid üht öelda: halva teene
osutavad oma lastele niisugused vanemad.

Moskva linna 70. koolis õppis kaks õde, Ženja ja Miila. Tütarlapsed
õppisid selles koolis esimesest klassist saadik ja neile said osaks ras-
ked sõja-aastad. Isa oli rindel. Ent ema Aleksandra Fedorovna oli
meditsiinõeks, töötas väga palju, olles öösiti sageli valvekorras. Ja
siiski leidis ta aega joosta iga päev koolist läbi, kus õppisid ta tütre-
d, nagu oma kodust.

„Kas pole midagi vaja? Kas ei saaks millegagi aidata?“

Juttu polnud oma lastest, vaid lastest üldse. Ja koolist. Eriti sõja
ajal, kui kool vajas toetust. Mõnikord ruttas koos emaga kooli Manja,
isa õde, lihtne naisterahvas, kes oli maalt linna sõitnud. Tema, nagu
emagi, austas punast hoonet — nõukogude kooli. Ta soovis, et Ženja
ja Miila oleksid parimad lülijuhid, et nende lülid oleksid esikohal.

Õekesed läksid klassist klassi. Vanemate huvi kooli vastu ei lan-
genud, vaid üha tõusis. Kõju tütarlaste juurde tulid kaasõpilased-sõb-
ratarid. Uhel oli vaja õppetükid ära kirjutada. Teisel oli tarvis maa-
teaduse õpikut. Kolmas palus teda aidata ülesannete lahendamisel.
Mõnikord tuli seinalehe toimetus terves koosseisus — kuni 12 õpilast.
Ja juhtus nii, et just sel ajal tuli ka ema pärast pikka päevatööd või
koguni pärast öist valvekorda. Paistis, et ema vajab puhkust. Kuid
ema väsinud näole ilmus naeratus, ta oli rõõmus oma tütarde sõbra-
taride üle, olles valmis neid abistama.

Järk-järgult tekkis kindel side kooli ja kodu vahel. Ema austas
kooli, jälgis kõiki kooli määrusi ja nõudeid. Aleksandra Fedorovna elas
täielikult kooli huvidele. Zolotuhhinite perekonnas seisis kooli autori-
teet väga kõrgel. Ent ka koolis tunti ja austati ema-aktivisti Alek-
sandra Fedorovna Zolotuhhinat.

*

Juhtub nii, et vanemad oma vähese kultuursuse tõttu ei hinda kooli, ei hoia kooli autoriteeti ja mõjutavad sellesamaga lapsi halvasti. On selge, et kool kultuuritegurina peab niisuguseid vanemaid mõjutama, peab töötama isa või emaga, peab omandama mõju nende suhtes.

Sageli võib kohata Moskva linna 424. kooli õppealajuhataja Kondakova kabinetis erutunud ema. Tema nägu läheb kord valgeks, siis jälle punaseks. Ta tõuseb korduvalt minekuks, ent istub uuesti. Ema piinab mõtte, kas öelda otse õppealajuhatajale, et uus õpetaja ei armasta tema tütart, et ta on ebaõiglane, norib tema tütreaga tüli jne.

„Ent kuidas siis,“ kõneleb ema. „Miks Niinal, minu tütre Ženja sõbrataril, on head hinded, aga Ženjal — halvad. Nad valmistavad ju koos tundideks.“

Ema silmitseb ootuses õppealajuhatajat. Mida see ütleb? Kuid õppealajuhataja jääb täiesti rahulikuks. Ta lubab küsimust arutada ja anda vastuse.

Õppealajuhataja kutsub enda juurde uue õpetaja. Ta küsitleb ettevaatlikult, delikaatselt, kuidas õpivad mitmed tütarlapsed, nende hulgas Ženja. Osutub, et Ženja õpib halvasti. Mida võttis ette uus õpetaja? Kas ta käis Ženja juures kodus? Kas ta nägi Ženja ema ja kõneles temaga? Õppealajuhatajale sai selgeks, et tütarlapse halvad hinded on juhuslikud, mida olnuks võimalik vältida. Ta annab uuele õpetajale mõned juhatused. Peaasi — Ženjaga on vaja üksikult töötada, teda jälgida. Sealsamas ruttab ta ema rahustama ja hajutab viimase eksliku arvamuse, et noor õpetaja norib.

Kooli tulevad kõige sagedamini emad. Isad näitavad endid harva. Aga kui tähtis on siduda isasid kooliga, panna neid asja vastu huvi tundma, tõmmata kasvatusküsimustesse. Siis osutab isa perekonnas abi ja avaldab mõju oma laste kasvatamisel. Selle üle peab mõtlema klassijuhataja, luues sidemed perekonnaga. Pedagoogiline takt ütleb talle, kuidas käituda igal üksikjuhtumil.

Moskva linna 70. kooli õpilane Valja M. tuli maalt. Tema ema, arglik ja kinnine, tõi tütre kooli korratult, isegi määrduvalt riidetatuna. Klassijuhataja Nadežda Sergejevna Samoilova kõneles emaga ja tütre endaga korduvalt viimase määrduvalt vihikuist, rasvuplekkidest raamatuis. Samuti õppis tütarlaps nõrgalt. Kuid need kõnelused emaga ei andnud mingit tulemust. Siis pöördus klassijuhataja isa poole. Viimane osutus sõjainvaliidiks, olles elukutselt laudsepp. Nadežda Sergejevnal õnnestus väga kiiresti isaga kokku leppida, tal õnnestus isas huvi tõsta kooliküsimuste vastu. Isa hakkas aeg-ajalt koolis käima. Ta tahtis siiralt tütart aidata. Peale selle oli isa huvitatud koolielust, õpetusest, kasvatuses. Ta hakkas sagedamini koolis viibima — iga kahe päeva tagant. Lõpuks saavutas ta kooliga täieliku kontakti. Isa mõjul muutus tütar tundmatusest.

Teine isa, Galja B. oma, oli jäme, ebakultuurne.

Sofja Aleksandrovna Lokšina, Moskva 195. kooli klassijuhataja,

püüdis mõjutada mitte üksnes tütarlast, vaid ka tema isa. Ta külastas sageli B. korterit, jutustas Gorkist, tema lapsepõlvest, vanaisast ja vanaemast, suure kirjaniku karmist elukoolist. Õpetaja küsis, kas Galja isa on mõelnud sellest, kuidas Gorki armastas oma vanaema, kuidas ta teda kirjeldab ja missuguste süngete värvidega kujutab ta vanaisa.

Vestlused klassijuhatajaga muutusid üha sõbralikumaks. Galja ema ütles Sofja Aleksandrovnale lastevanemate koosolekul häbeliku naeratusega:

„Mees palub teid jälle tulla.“ Ja kui klassijuhataja tuli, ilmus lauale tee tagasihoidliku külakostiga. Isa ise oli hämmastunud:

„Meie Galka muutus ju ometi paremaks.“ Ta ei mõistnud, et Galja vajas lahkust, rahulikkust. Ta ei saanud aru, et närviline tütarlaps ei talunud jämedusi, vägivalda, peksmist. Järk-järgult täitis isa mõte, et tööinimesel tarvitseb vaid soovida ja ta muutub kultuurseks, et eba-kultuurseid töölisi ei tohiks nüüd olla. Ta hakkas lugema, tema huvide ring avardus. Siis Galja isa mõistis, kuidas ta jämeda karjumise ja peksmisega rikkus oma tütre võimeid ja iseloomu. Ta muutus teiseks isaks. See oli muidugi klassijuhataja Sofja Aleksandrovna teene.

Esineb ka teistsuguseid isasid. Nad mõistavad, et seisavad kultuur-ses suhtes emast kõrgemal ja see paneb neile erilise vastutuse kooli ees. Nad tulevad väga täpselt lastevanemate koosolekule, kuigi neil tuli paluda vabastust töölt. Nad jälgivad laste koolitööd.

Olja T. elas peaaegu kogu sõjaaja lastekodus. Isa oli rindel. Ema hukkus kohe sõja algul. Aga niipea kui isa tagasi pöördus, võttis ta Olja enese juurde koju. Lihtne naisterahvas, kellega isa abiellus, pidi asendama Olja ema. Kuid isa mõistis, et uus ema ei suuda jälgida tütarlapse koolitööd, ja ta võttis selle ülesande endale. Isa tuli kooli, küsitles klassijuhatajat, vaatas läbi ülesantud õppetükid, aitas tütart.

Juhtub, et õpilase kodus on raske olukord. Nii oli Moskva 70. kooli VI klassi õpilase Manja P-ga. Ema oli haige, isa — invaliid. Näis, et seda raskem on tütarlapsel õppida. Kuid vanemad mõistsid, kui tähtis on tütrele koolikursuse läbitegemine, kui tähtis on hästi omandada koolikursus. Hoolimata oma nõrgast jõust abistasid nad tütart niipalju kui suutsid. Aitas kool omalt poolt ja aitasid kaasõpilased. Ja Manja, hoolimata eluraskustest, oli eeskujulik õpilane.

Esineb hoopis teistlaadi raskusi. Nendes on süüdi vanemad. Nad elavad ebasõbralikult, tülitsevad. Seejuures ei häbeneta lapsi — kogu elu kulgeb nende silmade all. Vanemate lahkkelid tekitavad sama-gused lahkkelid laste hinges: üks laps on isa, teine ema poolel.

*

Juhtub, et vanemais klassides klassijuhataja ei külasta kõiki õpilaste kodusid liigse „töökoormuse“ pärast. Niisuguseist õpilasist pole õpe-tajal selget kujutlust, sest ta tunneb neid vaid kooli järgi.

Miila S-el, Moskva 195. kooli VI klassi õpilasel, pole vanemaid, ta elab hooldajate juures. Neil on oma laps, kaheaastane poiss. Miilal on omapärane iseloom, ta on kinnine, otsekohene. Võimalik, et sääraseks kujundas tema keskkond, vanemate puudumine, üksindus, ebaõiglus, millega tal tuli oma lühikeses elus juba kokku põrgata. Kuid kooli tuleb Miila puhtas kleidis, valge kraakesega, juuksed korralikult patsideks palmitud. Ja Miila ei õpi halvasti.

Klassijuhataja ei käinud kordagi Miila juures kodus, arvates, et temal on kodus kõik hästi. Aga kodus on Miilal raske olukord. Miilat peavad hooldajad tasuta lapsehoidjaks, keda sageli kasutatakse, kuidas aga meeldib. Teda sallitakse paratamatu pahena, toa pärast, mis õigupoolest kuulub tütarlapsele.

Hooldajad, kes peaksid talle olema justkui lihased vanemad, suhtuvad Miilasse külmalt, tähelepanematult. Istutakse sööma tütarlapse äraolekul, ent samal ajal on ta siinsamas ligidal, õuel. Nüüd Miila tuli. Ei ainsat tervitus- või lahkussõna hooldajate suust. Talle ei rutata kas või nappigi kohta vabastama laua juures. Miila seisab, kuni hooldajad on laua juurest tõusnud. Tütarlast ei püüta tõmmata perekonda ja selle huvidesse, vaid vastupidi — hooldajad kõnelevad Miilaga katkendlikult ja tigevalt.

Kõike seda ei tea klassijuhataja. Aga kui tähtis oleks moraalselt toetada üksikut tütarlast, kõnelda hooldajatega, ent võib-olla hoopis loobuda neist.

Moskva linna 424. kooli kahekordne teeneline õpetaja Nadežda Aleksandrovna Lavrova taotleb energiliselt õpilaste koduste tööde ratsionaalset organisatsiooni. Sel eesmärgil korraldab ta lastevanematega vestlusi. Üksikasjaliselt arutellakse küsimusi, kuidas õppida pähe luuletust, meeles pidada jutustust, kuidas lugeda jutustust, kuidas asuda ülesande lahendamisele ja kuidas lahendada näited. Ja missugused ülesanded teha enne: kirjalikud või suulised.

Galja F. ema töötab majahoidjana. Galja on harjunud päevade kaupa tänaval jooksma. Ja kooli tuleb ta, õppetükid tegemata. Klassipäevikusse ilmusid tütarlapse nime järel halvad hinded. Kui ema tuli kooli ja õpetajaga vestles, sai ta paljustki aru. Nüüd, kui ta pikil talveõhtuil käib tänavat pühkimas, võtab ta tütre kaasa. Ja luua vihinal või labida kriginal kõlavad külmas talveõhus Puškini luuletuse sõnad:

Буря мглою небо кроет,
Вихри снежные крутя...

Nii valmistab majahoidja koos tütreaga õppetunde.

Moskva 424. kooli õpetaja Maria Mihhailovna Filinova pööras tähelepanu II klassi õpilasele Veera G-le. See jäi kõhnaks, läks kahvatuks, muutus vaikseks. Õpetaja pöördus ema poole. Tundus, et ema napisõnaliste vastuste taga on varjul mingi saladus. Ja korraga ema

ei suutnud end pidada, hakkas härdalt nutma. Ta tunnistas — isa lahkus perekonnast, tuleb koju keskööl, lärmitseb, teeb skandaali. Tütarlaps kardab, klammerdub ema külge...

Õpetaja võttis osa perekonna saatusest, pöördus isa töökohta parteiorganisatsiooni sekretäri poole. Osutus, et isa on nõrga iseloomuga inimene, käib läbi pahade inimestega. Kuid see polnud kestnud veel kaua, ja isa õnnestus perekonda tagasi juhtida. Tütarlapse arvas õpetaja klassi aktiivi hulka. Veera oli sellest väga meelitatud. Tal tekkisid kiiresti vahekorrad kaasõpilastega. Ta sai aru, et koduse elu kõrval on veel teine, suurem elu — koolielu, ja see aitas tal taluda koduse elu hädasid.

Juhtub, et kool teeb suure paranduse lapse kodusesse kasvatusse, sundides ema revideerima oma „pedagoogilisi võtteid“ ja oma suhtumist pojasse või tütresse. Nii juhtus Nadja Z. emaga Vernomaiski rajooni 424. koolis. Ema tõi tütarlapse kooli järgmiste sõnadega: „Mul on häbi. Tüdruk on paha. Kindlasti kõigist halvem. Ta on vastik — hirmus vastik.“

Kõik see oli öeldud tütarlapse juuresolekul. Klassijuhataja mõtles tahtmatult, et kas see on tütarlapse lihane ema. Kas võib nii kõnelda oma lapsest?

Õpetaja silmitses kaua Nadja Z-d, õppis teda tundma, tutvus lähemalt emaga ja perekonna koduste oludega. Õpetajale sai paljugi selgeks. Ema — ebakultuurne, tühine ja õel naine — elas halvasti oma mehega. Tütarlaps oli ära hirmunud, aga ema ei mõistnud tema psüühilist seisundit. Pikkade vestlustega õnnestus õpetajal emale mõju avaldada, samuti tema ellu- ja töösse suhtumisele. Tütarlaps ei õppinud koolis halvasti, käitus hästi, ja õpetaja sundis ema teistviisi suhtuma oma lapsesse.

Sageli on õpetaja sõnadel ülisuur mõju lastele ja see kooli mõju, kultuurset harjumused, kantakse laste kaudu ka kodusesse. Kooli tõttu muutub kodu kultuursemaks. Panja O., III klassi õpilane, tunnistas seda ise pisarsilmil koolis:

„Ma käitusin halvasti, haavas in ema, olin sõnakuulmatu, toores. Mõtlesin, et see pole midagi. Mõtlesin — see on oma ema ja seepärast võib.“

Õpetaja vestlused perekonnast, vanemaist, kodu abist mõjusid sügavalt Panjasse. Niiviisi ei kõneldud temaga varem keegi, nii ei selgitatud talle midagi. Lastevanemate koosolekul jutustas ema rõõmuga:

„Tüdrukut ei tunne ära. Kõiges püüab aidata. Isegi hommikul, kui on kiire kooliminekuks, püüab aidata, paneb väikevanna riidesse.“

Muidugi, alati ei õnnestu koolil mõju avaldada lapse kasvatamisele perekonnas. Raske on muuta ema või isa iseloomu, nende vaateid elule, mitte alati ei õnnestu mõjutada kodust eluviisi perekonnas.

Direktor on esimene inimene koolis. Ta on kõrgeimaks instantsiks, kelle poole pööratakse kõige raskemal hetkil. Seda ei saa meenu tamata jätta. Kas talitavad õigesti need õpetajad, kes iga kord, isegi tühiseima asja pärast, saadavad õpilase direktori juurde? Miks teha sellest esimesest inimesest koolis mingi üldine „hernehirmutis“. Kas direktori niisugune külastamine ei muutu igapäevaseks, tavaliseks sündmuseks? Me ei kõnelegi sellest, et niisugust vastutavat inimest, kelle käed on alati tööd täis, ei tule koormata igasuguste pisiasjadega. Direktori isiksus peab kehastama kõrge väärikuse, õilsuse, sügava kultuursuse üllaid jooni. Niisuguse inimese sõnad omavad täiesti erilist jõudu ja autoriteeti. Direktor ei pea võtma ära portfelli süüdi olevalt õpilaselt, ta ei pea piirduma valjude noomitustega oma kõrgelt ametikohalt. Direktor peab leidma hoopis erilised sõnad, mis tema isiku autoriteedi tõttu küünivad õpilase mõistuseni ja tunneteni. Niisugused koolidirektorid on küllalt tuntud. Neid on igas Nõukogude linnas, igas maakohas, meie ääretu kodumaa igas külas. Me teame, mis tähendab minna niisuguse direktori juurde. See on raske ja piinav ülesanne süüdi olevale õpilasele. Ta näeb end nagu peeglis kõigi oma üleastumiste, vale ja laiskusega. Kõik otsused tema kohta, mis tulevad direktori suust, kõlavad eriti karmilt...

Paljudes koolides on õpetajaid, kes loovad eriti tugevad sidemed õpilastega. Neil juhtumel laieneb see sõprus ka õpilaste kodule. Nii juhib Moskva linna 70. kooli ajaloo õpetaja Aleksei Nikolajevitš Hmelev juba kolmandat aastat ühtede ja samade õpilastega ajalooringi, siirdudes nendega koos klassist klassi. Ta algas VI klassist. Iga õppeaasta lõpul esinevad ringi liikmed. Ja lõpuks korraldavad ajalooringi liikmed vaatemängu. Õpilased ühes oma ringi hooldajaga korraldasid rea ekskursioone nii Moskva linnas kui ka selle ümbruses. Sõideti autobusel, käidi jala — igasuguse ilmaga kuni 25-kraadise pakaseni. Õpilased ise valmistasid kostüümid vaatemängudeks eskii-side järgi vastavalt originaal esemele, mis hoitakse alal Moskva muuseumides: Ajaloomuuseumis, Kujutatavate Kunstide Muuseumis, Tretjakovi Galeriis. Dekoratsioonid, joonistused, mööbel, nõud — kõik valmistati tõeliste eksponaatide järgi muuseumides. Kõik tehti teaduslikult, vastupidav, tõeline. Ja siin tekkiski tihe side „artistide“ õpilaste kodudega. Avati vanad kirstud kodudes, koguti kokku kappid sisu. Kõik tehti õpilaste endi kätega — bojaaride kaftanid, kõrged kraed, õlalapid, kõrged kübarad, mõõgad — kõik tõelised esemed, valmistatud „ei millestki“ ajalooringi liikmete endi sõnade järgi.

Ajalooringi harrastused — ajaloosündmuste tundmaõppimine, muuseumide ja kunstikogude külastamine, sõprus konsulantide-kunstnike ja etenduse režissööri vahel, vaidlused ajaloolaste ja kunstnike vahel, ringi hooldaja-õpetaja määratu vaimustus ja vaatajate-külastajate

(vanemate klasside õpilased, perekonnaliikmed) sügav erutus — tegid ringi väga populaarseks kogu koolis.

Moskva linna 70. kooli klassijuhataja Valentine Viktorovna oli väga ärritatud: tore tütarlaps Nataša U. sai tuttavaks halva tüdrukuga, kes ei käinud kooliski. Klassijuhataja lõi hädakella, ruttas Nataša ema juurde, kutsus isa enda jutule koolimajja. Osutus, et vanemad ei tea sellest sõprusest midagi. Ei tea sedagi, et Nataša ise lakkas koolis käimast... Valentine Viktorovna hakkas hoolsalt külastama Nataša kodu. Teda hirmutas tütarlapse kergemeelsus, tema välimus: lokitud juuksed, moodne kleit. Ta jälgis õpilase iga sammu.

Kuipalju teame juhtumeid, kui lapsed varjavad oma elamusi kõige lähedasema, kõige siirama sõbra, ema eest ja lähevad oma klassijuhataja juurde. Nii on neil kergem.

Moskva 424. kooli ühes klassis leidis täielik vaenelaps, tüdrukuke, kel polnud ainsatki sugulast. Ammu surid Maia Z. vanemad, ja kui tütarlaps oli III klassis, suri ka vanaisa, kes hoolitses oma lapselapse eest. Näis, et tütarlaps jääb üksi maailma. Kuid Maia, nagu teada, elas Nõukogudemaal, kus tõepoolest pole vaeseid lapsi. Ja sugulasi hakkas ilmuma igast küljest. Esimeseks oli kool, kus Maia õppis, eesotsas klassijuhataja Olga Mitrofanovnaga. Ta hoolitses liigutavalt tütarlapse eest.

Ja seepärast tekitabki koolist lahkumine õpilaste südameis tõelist nukrust. Piisab, kui viibida keskkoolilõpetajate lahkumisõhtul, et seda tunda. Helgiheitjate eredad kiired valgustavad noori. Kostavad valmistatud kõned, mis jutustavad uuest pöördest eluteel, uuest elust. Kuid kõige selle kõrval pole raske märgata salajasi pisaraid, tahtmatuid ohkeid, vaevu tagasihoitud kurbust. Noored lahkuvad koolist, sellest suurest ja sõbralikust perest. Ja kui kõneleme kooli ja kodu suhteist, kas me ei kõnele siis kahe perekonna, üksiku ja ühiskondliku, kahe nõukogude perekonna vahekordadest. Need kaks perekonda ei või olla tiheda sidemeta. Neil on ühine ülesanne. See side ei või olla juhuslik. See peab olema plaanipärane ja alaline ning hõlmama kõiki õpilasi ilma igasuguse erandita. Õpetaja pöördumist vanemate poole ei tule kuidagi vaadelda kaebusena. See pole ka tõend õpetaja võime-tusest. Seda tuleb käsitleda ühe lülina süstemaatilises kasvatusplaanis. Temale tuleb jätta kindel koht kasvatusplaanis. Iga klassi õpetajate koosolekut peab tutvustama olukorraga õpilase kodus. Lapse elust peavad osa võtma kõik õpetajad, aga mitte üksi klassijuhataja. Kodu ja kooli süstemaatilise koostöö puhul õpetaja mitte üksnes ei kaota osa oma kallist tööaega, vaid vastupidi — see tuleb talle kuhjaga tagasi õpilaste parema edasijõudmise ja nende eeskujulikuma käitumise näol.

Didaktilisi printsiipe kehaliste harjutuste õpetamisel.

A. SIMSON.

Kehalise kasvatuse õigest organiseerimisest koolides, mis esineb kommunistliku kasvatuse osana, on sõltuv meie kasvava põlve tervis ja kehaline areng. Koolis pannakse alus laste kehalise kasvatuse alal, kus nad tutvuvad kehakultuurilise liikumisega meie maal ja kus neid kohandatakse sellele tööle. Kool peab äratama sügavat huvi ja armastust kehaliste harjutuste, mängude ja spordi vastu lastes. Koolile ja õpetajale usaldatakse meie kodumaa kõige väärtuslikum vara — lapsed, nende vaimne haridus, nende kehaline kasvatus ja tervis.

See suur ja austav ülesanne paneb koolile, õpetajale, direktorile ja rahvahariduse organitele suure vastutuse poeg- ja tütarlaste kehalise kasvatamise õige suunamise alal. See ülesanne võib leida rahuldavat lahendamist ainult siis, kui me põhjalikult parandame kehalist kasvatust kõigis õppeasutustes, hoolikalt valime kaadreid selle töö alal ja pidevalt täiendame nende erialalisi teadmisi ja oskusi.

Selles küsimuses peame esitama kõrgeid nõudeid meie pedagoogilistele õppeasutustele (õpetajate instituudid ja õpetajate seminarid), kes valmistavad ette pedagoogilisi kaadreid ja kellest olenevalt kujuneb meie õppiva noorsoo kehalise kasvatuse kvaliteet eriti algkoolides ja seitsmeklassilistes keskkoolides. Kogu õppekasvatustöö pedagoogilistes õppeasutustes peab olema selline, et valmistada ette koolile õpetajaid, kes oleksid suutelised ise hiljem teiste õppeainete kõrval kehalist kasvatust teostama.

Kehaliste harjutuste protsessis me täidame kaht ülesannet: õpetame ja kasvatame. Komsomoli III kongressil ütles V. I. Lenin oma kõnes: „On tarvis, et kogu nüüdisaegse noorsoo kasvatamine, haridus ja õpetamine oleks temas kommunistliku moraali kasvatamine.“ Nende sõnadega näitas Lenin sellele lahutamatu sidemele, milline peab olema kasvatamise ja õpetamise vahel. Iga pedagoogiline reegel ja kogu pedagoogilise protsessi organiseerimine allub õpetamise ja kasvatamise ühtsuse nõuetele.

Kommunistliku kasvatuse ülesanded esinevad juhtiva ideena, millele rajatakse õpetamise põhimõtted.

Peamised didaktilised printsiibid on järgmised: teadlikkuse, aktiivsuse, näitlikkuse, süstemaatilisuse, jõukohasuse ja materjali kindla omandamise printsiip. Need põhimõtted on vastastikku seotud ja neid peab kõrvalekaldumatult silmas pidama kehalise kasvatuse teostamisel.

Teadlikkuse printsiip on üks tähtsamaid, kuna ta seob ühte

tervikusse kõik didaktilised põhimõtted. Teadlik suhtumine kehalistesse harjutustesse võimaldab kehakultuurlaste isiklikus elus, töös ja lahingulises olukorras ära kasutada neid teadmisi ja harjumusi, mis on saadud kehaliste harjutuste õppustel. Ei tohi unustada seda, et me ei arenda ega valmista ette kitsarinnalisi sportlasi, vaid kodanikke nõukoguliku ülesehitustöö alal.

Teadlikkuse printsiip nõuab arusaamist kehalise kasvatus eesmärkidest ja ülesannetest. See on peamine ja tähtsam, ja sellepärast peab õpetaja püüdma kõigiti saavutada seda, et õpilased saaksid aru kehalise kasvatus eesmärkidest ja sellest, et kehalise kasvatus vahenditega ja meetoditega me aitame kaasa kodanikele sotsialistlikuks tööks ja kodumaa kaitseks.

Eesmärgid on ainult siis arusaadavad, kui nad on õigesti esitatud. Õpetaja esitab kollektiivile ja üksikutele õpilastele konkreetsed ülesanded, milliseid peab täitma lähema aja jooksul. Õpetaja peab määrama ka lõppeesmärgi, mida õpilased arvestavad, täites konkreetsed ülesanded. Tihti seavad õpilased üles oma eesmärgid, mis ei ühti õpetaja poolt püstitatud eesmärkidega. Eesmärkide ühtimine on äärmiselt soovitatav, kuid tihti mitte alati võimalik. Õpetaja, püüdes teostada õpilastega igakülgset kehalist kasvatus, võib pörgata vastamisi õpilaste muude motiividega (näiteks soov pallimänguks), kuid ka niisuguste motiividega, mis väljendavad õpilaste soovi tegelda kehaliste harjutustega. Õpetaja peab siis toimima nii, et see „soov pallimänguks“ viiks lapsi edasi kehalises arenemises ja arusaamisele kehaliste harjutuste vajadustest ja et see arusaamine edaspidi vastaks nendele eesmärkidele, mida on kohustatud teostama õpetaja.

Teadlikkuse printsiip nõuab järelemõeldud suhtumist äraõpitavatesse harjutustesse. Töö, mis omab järelemõeldud iseloomu, on produktiivsem ja teadlikult omandatud harjutused on kergemini kasutatavad uutes muutuvates tingimustes. Hinnalisemaks muutub samuti harjutuste omandamise protsess, aidates kaasa rea tähtsate tahtejõu-avalduste arenemisele.

Teadlikkuse printsiip nõuab, et kehakultuurlased oskaksid kasutada oma teadmisi ja liikumisharjumusi spordiga tegelemises, töös ja lahingulises olukorras. Kuidas jaotada oma jõutagavara krossidistantsil, kui kaugemale võib heita käsigranaati lamasendis? Neist teadmistest peab tegema järeldused kehakultuurlaste teadlikul suhtumisel õppustesse. Sellele õppuste küljele peab pühendama tähelepanu, et kasvatada inimesi, kes oskavad kasutada oma füüsilist jõudu ükskõik millistes tingimustes ja kõigis ootamatutes raskustes ning mitte üksnes spordiväljaku või võimla standartsetes tingimustes.

Teadlikkuse printsiip nõuab oskust hinnata oma edu ja analüüsida ebaedu. Õpetaja analüüsib harilikult ise oma õpilaste tööd. See on tema otsene kohustus, kuid kõige olulisem on see, mida õpetaja peab tegema, — õpetama õpilasi ise aru saama oma edust või ebaedust.

Teadlikkuse printsiibi ellurakendamisel peab õpetaja arvestama õpilaste vanust ja nende üldist kultuurilist taset, vastasel korral osutub see põhimõtte formaalseks ja deklaratiivseks. Kõiki peab õpetama teadlikult, nii I klassi õpilast kui ka meistersportlast. Kuid nõuded teadlikuks õpetamiseks peavad olema erinevad — üks kooliõpilasele, teine kvalifitseeritud sportlasele. Õpetaja peab õigesti märkima teadliku kasvatuse perspektiivid õpetamises, lähtudes õpilase kasvu dünaamikast ja arengust.

Aktiivsuse printsiip on tihedalt seotud teadlikkuse printsiibiga. Teadlik suhtumine asjasse viib aktiivsusele tegevustes. Bolševistlik aktiivsus, järeleandmatus, sihikindlus ja otsustavus peavad olema õigesti organiseeritud kasvatuse ja õpetuse otseseks tulemuseks. Õpetaja käsutuses on eranditult suured võimalused sotsialistliku ühiskonna aktiivsete töötajate kasvatamiseks. Kehakultuuritöö noorsooga ja ka vanemate kodanike hulgas ehitatakse üles isetegevuslikus korras ja õppustest osavõtjate aktiivsuse najal, kusjuures kehalised harjutused ja eriti sport baseeruvad aktiivsuse tänulikule pinnale.

Didaktiline aktiivsuse printsiip nõuab, et õpilased loovalt ja aktiivselt osa võtaksid õppeprotsessist, ilmutades isetegevuslikkust ja ise süvenenult ära õpiksid teatava ainestiku.

Didaktiline printsiip nõuab aktiivsust tegevustes. Olla aktiivne nii pealetungis kui ka kaitses poksis, maadluses, jalgpallis; osata kiiresti lahendada ülesandeid ja välja pääseda rasketest olukordadest; ilmutada järeleandmatust efektiivsete võtete leidmisel takistuste ületamiseks; olla alati otsusekindel, moraalselt vastupidav, mitte heita meelt kui tabab ebaedu. Aktiivsus — see on meie kehakultuurlaste ülalpidamise sportlik joon.

Aktiivsuse printsiip nõuab isiksuse aktiivsust kollektiivis. Kehakulturlane peab olema kollektiivi energiliseks liikmeks, peab abistama ja toetama oma seltsimehi ja elama kaasa kollektiivi huvidele.

Teostades aktiivsuse põhimõtet, peab püüdma saavutada seda, et meie noorsugu tegeleks kehaliste harjutustega süstemaatiliselt, aga mitte juhuslikult. Üheks tingimuseks, mis äratub aktiivsust, on huvi asja vastu. Kui sportlane ei püüa tõsta oma saavutusi, siis tähendaks see huvi kaotamist töö vastu. Arvamine, et pole kellegagi võrrelda oma jõudu, „loorberitel puhkamine“, omapärane hirm rekordi ees, puuduvad looduslikud eeldused — on need psühholoogilised põhjused, millest on sõltuv edasiarenemise pidurdamine, kuid mida võib kergesti kõrvaldada. Õpetaja peab tarvitusele võtma kõik vahendid selleks, et alal hoida huvi töö vastu. Huvi õppuste vastu tõuseb siis, kui peetakse kinni peamistest didaktilistest põhimõtetest ja reeglitest. Õpilastele peab esitama omandamiseks jõukohase materjali, ette näitama harjutuse, kuid mitte igavalt ja pikalt harjutusi seletama; võtma käsitlusele abinõud selleks, et õpilased saaksid aru töö täht-

susest; õigesti hindama õpilaste edu ja ebaedu ning küllastama õppusi võistluse elementidega. Vahete-vahel on vaja stimuleerida huvi kehaliste harjutuste vastu, tuginedes harjutuste emotsionaalsele külgetõmbavusele, teisel juhul stimuleerimine tugineb harjutuse tähtsusest arusaamisele. Kuid pedagoogiline protsess peab olema alati rajatud nii, et emotsionaalsus kindlustuks materjali objektiivsest tähtsusest ja õppustesse teadlik suhtumine tugineks emotsionaalsetele momentidele.

Näitlik õpetamine ei ole rajatud ettekujutustele ja sõnadele, vaid konkreetsetele eeskujudele. Selles on ka kogu näitliku õpetamise põhimõte. Näitlikkuse printsiip realiseeritakse järgmiselt: harjutuse ettenäitamisega, kujuka ja leidliku seletusega ja näitlike õppevahendite kasutamisega.

Ettenäitamine on parimaks võtteks ülesande andmisel. Ettenäitamine on eriti tähtis kehaliste harjutuste õpetamisel. Me oleme võimetud seletama koguni lihtsaid liigutusi. Kuidas joosta põlvetoetjooksu? Õpetaja, püüdes seletada sõnades niisugust harjutust, võib sattuda raskustesse.

Väga tähtsaks nõudeks ettenäitamise suhtes on selle täpsus. Õpetaja ei saavuta kunagi edu harjutuste halvasti ettenäitamise juures. On äärmiselt soovitatav, et ettenäidatav harjutus oleks eeskujuks järgneva töö juures. See äratav õpilastes huvi harjutust täitma võimalikult paremini. Parem on, kui harjutust demonstreerib õpetaja ise. Õppustest osavõtjad püüavad matkida õpetaja poolt ettenäidatud harjutust. Kui õpetaja lausub: „Vaadake, kuidas seda tuleb teha,“ siis selline pedagoogiline võte äratav õpilastes märksa suuremat huvi töö vastu.

Ettenäidatud harjutust võivad õpilased vastu võtta mitmet moodi, sõltuvalt sellest, millele oli koondatud nende tähelepanu ja millised on nende kogemused. Tekibki küsimus, mida ja kuidas näidata, et õpilased näeksid demonstreeritud harjutuses seda, mida nad peavad teadma. Vastus sõltub sellest, millise eesmärgiga me demonstreerime harjutust: eesmärgiga anda sellest üldist ettekujutust, näidata, kuidas seda meisterlikult täita või pöörata õpilaste tähelepanu harjutuse detailidele.

Ettenäitamine on vajalik harjutusest arusaamiseks, kuid ettenäitamine annab ainult üldise pildi, ning liikumised on harilikult nii keerukad, et neist on raske aru saada, kui neile ei järgne seletused. Kõige rohkem moonutab õiget ettekujutust liikumistest harjutuse näilik täitmise kergus ja kokkusulavus. Kui vaadata hea võimleja poolt täidetavat harjutust, näib, et harjutust on väga kerge täita. Õpetaja peab suulise seletusega täiendama seda osa, mis harjutuses on olulist ja millele pöörata tähelepanu.

Õpetaja seletused peavad näitlikkuse printsiibi tagamiseks olema

kujukad. Näitlikkust ei saavutata veel ainult harjutuste vahetu ettenäitamisega, vaid ka kujuka pildi loomisega, mida õpetaja esile kutsub oma seletustega.

Paljudel juhtudel selgelt väljendatud idee võib kergendada arusaamist liikumise täitmiseks. Harjutuste seletamisel tulebki kasutada selgeid väljendusi. Õpetaja loob kehakultuurilasele, kes hooga kõrgust hüppab järgmise pildi: „Selle peene lati asemele, mille üle teie hüppate, kujutage laia võimlemislauda, millele vaja heita külje peale hüppest.“

Kujukate seletustega ei tohi liialdada, kuna nende suur hulk koormab õpilaste tähelepanu ja nüristab seletuste originaalsust. Harjutuse iga detaili ei tarvitse kujukalt seletada.

Praktilises töös kasutatakse tihti seletuse asemel harjutuse kirjeldamist. Vähekögenud õpetaja, seletades hüpet üle võimlemiskitse, püüab kirjeldada kogu hüppe tehnikat, kuid ei kriipsuta alla põhilist, millele on vaja pöörata võimlejate tähelepanu, et hüpe õnnestuks. Vaja on mitte kirjeldada, vaid seletada.

Näitlikud õppevahendid kuuluvad „näitlikkuse“ abivahendite hulka. Nad kergendavad õpetamist ja neid tuleb laialdaselt kasutada. Hästi koostatud õppeplakat avastab liikumise skeemi või näitab neid detaile, mida mitte alati pole võimalik sõnadega kirjeldada või demonstreerida.

Näitlikud õppevahendid peavad kujutama ainult seda ainet, mida on vaja õpetada. Siit pärineb reegel õppevahendite koostamiseks. Nendes peab olema kujutatud ainult see osa, milleks plakat või skeem on arvestatud.

Süsteemaatilisuse printsiip konkretiseerub rea pedagoogiliste reeglitega.

Reegel „lihtsa juurest keerukama juurde“. Lihtsama all mõistame seda, mis on õpilasele kergemini ligipääsetav. See ei pea mitte olema lihtne harjutuse lihtsuse või keerukuse mõttes, vaid ligipääsetav õpilase jõu ja võimete kohaselt. Sellepärast ei ole mitte alati nii, et lihtne harjutus osutub kergemaks.

Reegel „kergema juurest raskema juurde“. Oleks absurdne alustada õpetamist raskemast ja siis üle minna kergema peale, kuid liigselt pedantlikult reeglist kinnipidamine võib omada negatiivseid külgi. Liigselt järjekindlal üleminekul kergest raskema juurde me ei kasvata õppustest osavõtjates järeleandmatust ja enesekindlust oma jõusse ja kerged harjutused tihti ei huvita õpilasi. Koolis püüavad õpilased tihti suure huviga omandada võimlemisriistadel raskeid harjutusi. Kehalise kasvatus õpetajad aga, kes formaalselt kinni peavad reeglist „kergest raskema juurde“, pakuvad harjutusi, millede vastu erilist huvi ei tunta.

Reegel „kergema juurest raskema juurde“ on samuti sõltuv keha-

liste harjutuste iseärasustest. Harilikult kerged harjutused nõuavad vähest kehalist jõudu, kuid rasked — suurt füüsilist pinget. Oleks ebaõige ja riskantne alustada õpetamist rasketest harjutustest, milleks ei ole võimelised õppustest osavõtjad oma füüsilistelt omadustelt.

Reegel „tuntu juurest tundmata juurde“. Hea illustratsiooni sellele reeglile me näeme siis, kui õpetaja aeg-ajalt õpilastes kasvatab arusaamist ja maitset võimlemise stiili vastu. Õpetaja ütleb algajale: „Hüppa üle võimlemiskitse nii nagu oskad“, ja siis läheb algajale tuntud hüppest üle uute harjutuste juurde ja järjekindlusega saavutab seda, et õpilane (kehakultuurlane) sooritab hüpped nii, nagu seda loetakse õigeks sportliku võimlemise juures.

Side „tuntud tundmatuga“ teostatakse sel juhul, kui õpetaja paigutab õppematerjali nii, et järgmisel astmel uue materjaliga korra- takse vana.

Reegleid, mis konkretiseerivad süstemaatilise printsiipi, tuleb kasutada järelemõeldult vastavalt õpetamise konkreetsetele ülesanne- tele ja õppematerjali läbivõtmisele. Nendest reeglitest formaalne kinnipidamine võib alla viia pedagoogilise protsessi efektiivsust. Nii „lihtsa juurest keerukama juurde“ reeglist arusaamine ja liiga pedantne suhtumine reeglisse „kerge juurest raskema juurde“ mõjus kunagi tugevasti kahjustavalt võimlemisele. Lähtudes nendest reegli- test jõuti järeldusele, et õpetama peab elementide kaupa. Sellest tingitult oli võimlemine üle kuhjatud väheväärtuslike ja mittevajalike harjutustega, milledest hiljem tuli vabaneda.

Süstemaatilise põhimõtte nõuab füsioloogilise koormuse tõstmist tunnis ja harjutuste doseerimise teostamist.

Jõukohasuse printsiip nõuab niisugust õpetamist, mille juures äraõpitava materjali maht ja raskus vastavad õpilaste arenevusele ja jõule. Iga aine õpetamisel peab minema seda rada, et õpilasele langeks niisugune osa, mida ta suudab ületada oma noore jõuga (Ušinski).

Töö, mis ei paku õpilastele mingeid raskusi on neile vähe huvitav. Niisugune töö ei oma ka pedagoogilist väärtust, kuna ta ei kasvata õpilastes järeleandmatust (püsivust). Jõukohasuse printsiip tähendab seda, et raskused oleksid õpilaste poolt ületatavad omal jõul küllal- dase pingutuse juures vastava abistamisega õpetaja poolt.

Materjali jõukohasus, mis on esitatud äraõppimiseks, avaldab suurt mõju õpilaste edukusele ja nende suhtumisele töösse. Kui ülesanded on õpilastele jõukohased, siis töö täidetakse ka edukalt. Õpilastes peab kasvutama usku oma jõusse, ja seda peab ka kõigi vahenditega sisendama.

Selleks, et jõukohasuse printsiipi ellu viia, on vaja õppematerjal paigutada nii, et õpilased läheksid ühe jõukohase ülesande juurest teise juurde. Harjutuste järjekord võib olla astmeline, kuid peab

olema jõukohane. Liigne järjekindlusest kinnipidamine ei ole end alati õigustanud. Raskused esinevad stimuleeriva faktorina, sellepärast kõige raskemad ained on tihti huvitavad ja kõige kergemad — igavad.

Anda liiga kergeid või liiga raskeid harjutusi on lubamatu. Esitades liiga kerget harjutust, kutsume välja pinnapealse suhtumise ülesandesse, kuna see on liiga kerge; raske juures jõuame sama juurde, kuna see ei ole jõukohane.

Harjutuste jõukohasus on sõltuv töö meetodite kasutamisest. Teadmiste kasvuga kehalise kasvatuses meetodika alal tugevnevad pidevalt sportlik-tehnilised saavutused ja see, mis praegu näib mitte jõukohasena ja raskena, muutub hiljem paljude saavutuseks.

Jõukohasuse printsiibi praktiline teostamine eeldab õpilaste valmisolekut õppusteks. Õpetamine võib olla efektiivne ainult sel juhul, kui ta tugineb õpilaste teatava arenevuse tasemele. Nii näiteks võib vasaraheidet õpetada ainult küllaldase jõu omamise juures. Õpetamise protsess on ühtlasi arenemise protsessiks. Sellepärast õpetamine, mõjudes positiivselt arenemise tasemele, suurendab õppusteks valmisolekut. See on hästi näha näiteks sellest, kuidas kulgeb õppus sportlikus võimlemises. Õpetajal tuleb õppuse protsessis hoolitseda selle eest, et arendada õpilaste juures kehalist jõudu, mis on vajalik edasijõudmiseks. Seda jõudu arendatakse samade kehaliste harjutustega. Järelikult on valmisolekut õppusteks vaja vaadelda koostöös kehaliste harjutustega. Valmisolek moodustab eeldused õpetuseks, kuid õpetus omakorda kõrgendab valmisolekut õpetuseks.

Valmisolekut õpetuseks tuleb mõista laialdaselt. Siia kuuluvad nii füüsiline kui ka psüühiline ettevalmistus. Tugevaks pöörlemiseks kangil on nõutav suurem füüsiline jõud, kuid samuti võrdselt on nõutav otsustavus; hüppeks suuskadel trampliinilt on vaja osavust ja julgust. Psühholoogilistest teguritest, mis tingivad valmisolekut õpetamiseks omab huvi kõige suuremat tähtsust.

Huvi võib muuta sportlase julgeks ja otsustavaks oma tegevustes ja eranditult järeleandmatuks õpetamise ja treeningu vastu.

Materjali kindel omandamine omab eriti suurt tähtsust neil juhtudel, kui kehaliste harjutuste vahetuks eesmärgiks on liikumisharjumuste kujundamine (heited, hüpped jne.). Sportlastel tuleb eranditult palju töötada ja mitmekordselt korrata õpitavaid liikumisi, et muuta neid harjumuseks, mis on kindlad ja püsivad igas tingimuses. Juhtub tihti, et liikumiste täitmise juures aeglasel tempos liikumised täidetakse õigesti, kuid minnes üle maksimaalse kiiruse peale, liikumiste koordineerimine saab häiritud ja liikumistehnika muutub madalaks. On vajalik töötada koguni harjutatud liikumiste alal selles kartuses, et nad kaotavad täpsuse ja kaotavad osaliselt auto- maatsuse, kui me katkestame treeningu.

Materjali kindla omandamise didaktiline põhimõte konkretiseeritakse rea pedagoogiliste reeglitega, milledest tähtsamad on alljärgnevad neli reeglit:

1. Peatuda kauemini ainekude elementidel ja mitte minna enne edasi, kui need elemendid on kindlalt õpilaste poolt omandatud, kuid teisest küljest mitte tammuda kohal. Korrata harjutusi, kuid hea pedagoog ei korda harjutust selleks, et korrata unustatud osa, vaid selleks, et kordamisega kindlamini kinnitada uut (Ušinski).

2. Ei tule ära õppida palju harjutusi ühel ja samal ajal. Kui me haaramme korraga palju, siis hajutame oma huvi ja füüsilist jõudu ja saavutame kõige pinnapealsemaid tagajärgi. Harjumused omandatakse halvasti ja me ei oska neid kasutada. Noor poksija kasutab vabalt omandatud võtete vähest arvu löökideks ja kaitseks, kuid kaotab tasakaalu kui temale õpetatakse palju tehnilisi võtteid. Ei ole õige istuda ühtede ja samade harjutuste juures. Üksluised õppused kaotavad oma külgetõmbejõu ja me ei ole suutelised teostama mitmekesist kehalist treeningut.

3. Teha vahesid õppuste vahel, et oleks võimalik summeerida kogu töö efekti. Kehaliste harjutuste õppused annavad ühe või teise tulemuse, kuid need tulemused püsivad ainult teatava aja ja siis aegamööda õpitud harjumused ununevad. Sellest faktist ilmneb kordamiste vajadus ja tähtsus ning vaheaegade määramine treeningute vahel.

4. Kõik õppused peavad olema järjestatud nii, et järgnevad põhjenedsid eelkäivatele ja eelkäiv õppus kinnitatakse järgnevaga (Komenski). Reegel on sedavõrd selge, et ta ei vajagi seletust näidete varal. Edu kindlus on siis tagatud, õpitav aine põhjened vanal ja leiab endale kinnitust uues.

Kõik toodud ja rida teisi pedagoogilisi reegleid kõnelevad ühest ja samast: teadmised ja harjumused on kindlad ainult sel juhul, kui õpetaja läheneb küsimusele põhjalikult ja ei hüppa ühe õppuse ainelt teisele.

Kooliraamatukogude töökogemustist.*

E. LIIVAND.

„Armastage raamatut, kui teadmiste allikat.“ Need A. M. Gorki sõnad peaksid aset leidma kõikide kooliraamatukogude või lugemistubade seintel kõige silmapaistvalmal kohal.

Kooliraamatukogu rakendagu kõik võimalused, et ellu viia seda ütlust — äratada noortes huvi ja armastust raamatu vastu.

Kooliraamatukogu peab abistama oluliselt õpetajaid kooli ees seis-

* Artiklis on kasutatud Moskva 585. kooli töökogemusi.

vate ülesannete lahendamisel: kasvatada haritud ja kultuurseid inimesi, ustavaid oma kodumaale, tulevase kommunistliku ühiskonna ülesehitajaid.

Nõukogude aastate jooksul on meie koolide raamatukogud tunduvalt täienenud, on suurenenud raamatufondid ja peamine, on parenenud raamatufondi koostis.

Millise koha peaks siis omama raamatukogu kooli töös? Iga kooli, peamiselt täieliku keskkooli raamatukogul peaks olema kasutada 2 ruumi, ühes toimuks kojulaenus, teine oleks kohal lugemiseks. Raamatufond olgu hästi komplekteeritud. Kui raamatukogu oma fond ei suuda rahuldada kõiki õpilasi, tuleks kasutada raamatukogudevahelist laenutust, s. o. teistest raamatukogudest vajaliku kirjanduse muretsemist. Tallinna koolid saaksid raamatuid Tallinna Keskraamatukogust. Viimase kaudu saaks raamatuid tellida ka teistest liiduvabariikidest. Väljaspool Tallinna asuvad koolid kasutagu selleks otstarbeks oma maakondlikku keskraamatukogu.

Kooliraamatukogu olgu klassivälise lugemise organiseerija. Tuleks jõuda selleni, et kõik õpilased kasutaksid kooliraamatukogu.

I-II-III klassi õpilaste lugemist võivad juhtida klassijuhatajad, kes saavad seks otstarbeks kooliraamatukogust oma klassi jaoks väikesed rändkogud. Õpilased IV—XI klassini kasutavad kooliraamatukogu. Mitmesuguste näitliku propaganda vahenditega, nagu raamatunäitused, plakatid jne. abistab raamatukogu õpilast raamatu valikul ja kasvatab neis oskust raamatuga töötamisel. Raamatukogus koostagu soovitava kirjanduse nimestikke, kujundatud vastava pealkirja all, näit. „Need raamatud abistavad sind õppimisel“ jne. Nimestikus esitatud raamatud käsitlegu meie juhtide elu, vene õpetlasi — looduse ümberkujundajaid, suuri maadeuurijaid, raamatuid bioloogiast, keemiast, füüsikast ja teistelt teaduse aladelt. Raamatunäituse juures olgu ka bibliograafilised andmed, õpilastele arusaadavalt koostatud annotatsioonid uudisteoste kohta. Vestluses lugejatega kasutagu raamatukoguhoidja plakatit „Soove lugejaile“, mis koosneks 3 osast: kuidas valida raamatut, kuidas lugeda raamatut, kuidas kasutada sõnastikke ja teatmeteoseid.

Ajalehtede vitriinis pealkirja all: „Mis on uudist ajalehes“ tuleks välja panna „Noorte Häääl“, „Säde“. Raamatukoguhoidja juhib õpilaste tähelepanu käesoleva momendi tähtsatele artiklitele.

Lugemistoas laual olgu alati värsked ajakirjad ja ajalehed. Kõik koolile tellitud perioodika tuleks koondada lugemistuppa, kus neid loetakse ja alal hoitakse.

Aktuaalseid küsimusi käsitlevate väärtteoste propaganda eesmärgil tuleks korraldada järjekindlalt raamatunäitusi. Eriainete õpetajad tutvunevad raamatukogus leiduvate oma erialaste teostega ja korral-

davad siis vestlusi näituse juures, kus juhitakse tähelepanu ja seletatakse olulisemaid kohti raamatus.

Suurt tähelepanu peaks juhtima tööle teadusliku raamatuga, eriti bioloogia alalt. Siin saaks korraldada näituse teemal: „Õpime mitšuurinlikult vallutama loodust“.

Raamatukogus tuleks korraldada näitusi ka tähtpäevade puhul ja teemadel, mida võetakse läbi ringides, näiteks: „Suured vene reisijad, geograafid ja uurijad“, „XI ULKNU kongress“, „A. S. Puškini 150. sünni-aastapäev“, „J. V. Stalini 70. sünnipäev“ jne.

Raamatukoguhoidjad ja õpetajad juhtigu individuaalselt õpilaste lugemist, valvaku selle järele, et õpilased kasutaksid raamatukogu ja lugemistuba. Iga õpetaja soovitagu õpilastele vastavalt kavale läbi võetud materjali.

Raamatukoguhoidja valib raamatuid õpilastele, kasutades soovitusnimestikke, vestleb nendega loetu üle, selgitab, kas on midagi jäänud arusaamatuks, vajaduse korral juhatab sõnastiku või teatmeteose juurde.

Tõsist tähelepanu tuleb pöörata kooliõpilaste lugemise arvestusele. Nooremates klassides teevad seda õpetajad. Klassijuhatajad ja õpetajad kontrollivad õpilaste lugejakaarte, tutvunedes loetuga. Metoodilistel nõupidamistel kuulatakse ära raamatukoguhoidja informatsioon iga klassi raamatukogu kasutamise suhtes ja arutletakse sellega seoses olevaid küsimusi.

Iga veerandaasta lõpul korraldatakse klassides vestlusi sellest, kuidas õpilased loevad, antakse metoodilisi juhiseid ja soovitatakse paremaid raamatuid.

Raamatute valiku ja kirjanduse soovitamise teel abistab raamatukogu õpilastel täiendada oma tundides saadud teadmisi teatud teemadel, nagu „NSV Liidu reljeef“ — raamatuid mägedeuurijaist, teema „NSV Liidu mered“ — kirjandust vene meresõitjaist jne. Raamatukogu peab abistama ka kooli ringe nende töös vajaliku, vastava materjali väljaotsimisega.

Märkimisväärset abi osutab raamatukogule lugejate aktiiv. Aktivistid informeerivad lugejaid uudisteostest, valvavad õigeaegse tagastamise eest, abistavad raamatute korrastamisel jne. Raamatukoguhoidja töötagu süstemaatiliselt aktiiviga, tutvustagu neid raamatufondiga, raamatute paigutusega, sõnastike ja teatmeteoste kasutamiselega. Kirjandusringi liikmed loevad nõukogude kirjanduse uudisteoseid, arutlevad neid ja soovitavad oma kaasõpilastele.

Suurt abi annab raamatukogu õpetajaile. Nooremate klasside õpetajaile valib raamatukoguhoidja raamatuid, mida klassis lugeda, mida kasutada hommikustel kogunemistel.

Raamatukoguhoidja informeerib õpetajaid raamatukokku saabunud uudisteostest ja ajakirjadest, valib neile ühiskondlik-poliitilist ja õppe-

metoodilist kirjandust, peab bibliograafilisi ülevaateid metoodilistel nõupidamistel.

Raamatukogu abistab ka pioneerijuhte, valides kirjandust vastavalt nende organisatsioonile, soovitab raamatuid lugemiseks ja arutlemiseks pioneeride koosolekuil.

Raamatukogu ja kool püüavad mõjutada laste lugemist vanemate kaudu. Lastevanemate koosolekuil kõnelevad klassijuhatajad õpilaste lugemisest. Raamatukoguhoidja korraldab koosolekuks raamatunäituse ja annab lühikese ülevaate lastele soovitavast kirjandusest.

Et tutvustada õpilasi rajooni- ja rahvaraamatukoguga, mida ka õpilased võivad kasutada, juhivad õpetajad õpilasi ekskursionile rajooni- või rahvaraamatukokku, tutvustavad neid raamatukogu kasutamise määrustega, jutustavad soovitavaist raamatuist. Koos rajooni- või rahvaraamatukoguga korraldab kooliraamatukogu raamatute arutelusid. Rajooniraamatukogu abistab õpetajaid vajaliku lugemismaterjali ja nõuannetega laste lugemisküsimuste alalt.

Kooliraamatukogu pidagu ka sidet lastekirjanikega, kellelt saaks käsikirju ja uudisteoseid aruteluks. Õpilaste ja õpetajate hinnangud ja arvamused saadetakse hiljem kirjanikele.

Iga õppeaasta plaanis olgu ette nähtud uute soovitusnimestike ja temaatiliste kartoteekide koostamine.

Kui koolis on juurdunud kindel süsteem õpilaste töös raamatuga, kui õpilaste klassivälise lugemise juhtimisest võtab osa terve õpetajate kollektiiv, siis on kooli saavutused õppe- ja kasvatustöös kindlustatud. Õppenõukogu koosolekuil tuleks tingimata arutada ka klassivälise lugemise ja raamatukogu tööplaan.

Õpilaste edukuse hindamisel võetagu arvesse õpilaste lugemist ja raamatukogu üritusi raamatu propageerimisel.

Pole kahtlust, et kõik Nõukogude Eesti koolide direktorid ja õpetajad omistavad suurt tähelepanu klassivälise lugemise küsimusile, aidates sellega omandada raamatukogul vastav koht kooli elus.

Suuri vene maadeuurijaid.

1. V. A. OBRUTŠEV.

Vladimir Afanasjevitš Obrutšev sündis 10. okt. 1863. a. sõjaväelase perekonnas endises Tveri kubermangus. Juba lapseeas ilmnis tema huvi looduse tundmaõppimise ja uurimise vastu ja tema tung uurida kaugeid ligipääsmatuid maa-alasid. See tugevalt avaldunud huvi määras ka ta kutsevaliku peale keskkooli lõpetamist. Lõpetanud Vilno reaalkooli 1881. a., astus noor Obrutšev Peterburi Mäeinstituuti, kus geoloogia õpetamine oli organiseeritud hiilgavalt ja teostus tüsedale teadlaste juhtimisel. V. Obrutševi lähimaks õpetajaks ja juhendajaks oli siin I. V. Mušketov, Kesk-Aasia tuntud uurija, hiilgav pedagoog ja suur õpetlane, kes kirjutas rea väga väärtuslikke töid Kesk-Aasia geoloogia ja kaasaegsete geoloogiliste protsesside kohta, ning eriti tuule geoloogilisest toimest.

I. V. Mušketovi initsiatiivil suundus V. A. Obrutšev 1886. a. peale Mäeinstituudi lõpetamist Kesk-Aasiasse, kus ta töötas kuni 1888. a. Selle esimese ekspeditsiooniga, mis haaras Turkmeenia kogu territooriumi, tõusis noor õpetlane kohe esile. Huvitunud juba oma õpetaja loenguil tuule geoloogilisest toimest, pööras V. A. Obrutšev erilist tähelepanu tuule töö avaldustele Taga-Kaspia kõrbete liiva-aladel ning pühendas sellele küsimusele oma esimese trükitöö „Taga-Kaspia oblasti liivad ja stepp“. Vene Geograafiline Selts auhindas seda tööd hõbemedaliga ja 1890. a. ilmunud suure monograafia „Taga-Kaspia madalik — geoloogiline ja geograafiline ülevaade“ eest autasustas sama selts V. A. Obrutševi kuldmedaliga.

1889. a. hakkas V. A. Obrutšev töötama Siberis, mille uurimisele ta pühendas suurema osa oma elust, õigemini, peaaegu kogu oma elu kuni käesoleva ajani.

1892. a. võttis V. A. Obrutšev Vene Geograafilise Seltsi ettepanekul osa suurest ja pikaajalisest ekspeditsioonist Kesk-Aasiasse ja Hiinasse, mis korraldati G. I. Potanini juhtimisel. V. A. Obrutšev, kellele oli usaldatud ülesanne õppida tundma Põhja-Hiina geoloogilist ehitust ja jätkata seda uurimist Kesk-Aasia piirides, teostas ekspeditsiooni tähtsama osa täiesti iseseisvalt.

Selle ekspeditsiooni tulemustega võib tutvuda elavates ja huvitavates kirjeldustes, välja antud Obrutševi poolt 50 a. hiljem eraldi raamatuna, pealkirjaga „Kjahtast kuni Kuldžani“. V. A. Obrutševi on alati iseloomustanud suur tagasihoidlikkus, ta ei tõsta esile oma teeneid, ei rõhuta oma tööde ja ekspeditsioonide teostamise raskusi, Kuid lugedes tema mälestusi teekondadest paneb hämmastuma, et vaatamata saadavate summade vähesusele ja mitmesugustele raskustele teel, ta suutis suhteliselt lühikese aja jooksul (2½ a.) nii hiilgavalt teostada selle tohtu suure ja vastutusrikka töö, mille oli temale pannud Geograafiline Selts. Laialdased maa-alad, mida ta uuris ja kirjeldas, olid väga vähe tuntud ja osalt geoloogilisest küljest täiesti uurimata. Sellel raskel ja paeluval ekspeditsioonil läbis Obrutšev Ida- ja Kesk-Mongoolia, Ordose, Nan-šani, Beišani, Alašani, Ida-Tienšani, Dzin-lin-šani ja kogus erakordselt huvitavat geoloogilist materjali. V. A. Obrutšev oli mitte ainult geoloog, vaid ka suure silmaringiga geograaf. Teda huvitas füüsiline geograafia, loodus ja

rahva elu-olu maades, mida ta külastas, ühiskondlik kord, inimeste tüübid, kellega tal tuli kohtuda. Kõik see kajastub eredalt tema artiklites ja raamatutes.

Kesk-Aasia ekspeditsiooni tulemused leidsid valgustust mitmetes artiklites Vene Geograafilise Seltsi „Teadetes“ ja reas teistes vene ja välismaa ajakirjades. V. A. Obrutševi poolt kogutud tohutu materjali lõplik läbitöötlus valmis 1900. aastaks, ja tema suurim töö „Kesk-Aasia, Põhja-Hiina ja Nan-šan“ (1320 lk.) on avaldatud kahes köites Vene Geograafilise Seltsi poolt. See kapitaalne teos on käesoleva ajani aluseks meie teadmistele Kesk-Aasia geoloogiast. V. A. Obrutševi marsruuti ei ole korratud, ja kogu maailma geoloogid pöörduvad tema tööde, kui väärtuslikema algallika poole.

Kesk-Aasia kõrbeis jälgis V. A. Obrutšev jälle ilmekaid pilte tuule geoloogilisest toimest ja kogus materjali teda huvitanud küsimuse kohta lössi tekkimisest. Ta arendas ja täiendas oluliselt lössi tuule toimel tekkimise teooriat, s. o. teooriat sellest, et eranditult peeneteraline, poorne ja kihtideta löss tekkis Gobi kõrbest ja kuivsteppidest tuule poolt edasi kantud tolmu sadestumisel õhust.

Pärast pika ja raske Kesk-Aasia ekspeditsiooni lõpetamist alustas V. A. Obrutšev kohe Siberi geoloogilise ehituse uurimistööd. Alates 1895. a. kuni 1898. a. teostas ta uurimistöid maa-alal, mis külgnes tol ajal ehitatava Taga-Baikali raudteeliiniga.

1901. a. algas uus ajajärk V. A. Obrutševi elus. Ta määrati äsjaasutatud Tomski Tehnoloogilise Instituudi üldise geoloogia kateedri juhatajaks, ja jäi Tomskisse kuni 1912. a. kevadeni.

Suure järjekindluse ja entusiasmiga alustas V. A. Obrutšev pedagoogilist ja organisatsioonilist tööd. Varsti valiti ta mäefakulteedi dekaaniks, ja tal tuli tegelda mitte ainult üldise geoloogia kateedri, vaid ka terve selle instituudi põhilise fakulteedi organiseerimisega. Vaatamata tohutule ajale, mis kulus pedagoogilis-administratiivseks tööks, jätkas V. A. Obrutšev raugematu energiaga isiklikke geoloogilisi uurimusi. Tomskis viibimise aastail uuris ta Barlöki, Tarbagatai ja Kulbinski mäeahelikke, Kuznetski Alatau ja Ida-Taga-Baikali kullaleiukohti. Eriti huvitavad on tema kolm ekspeditsiooni piiriäärsele Džungaariasse 1905., 1906. ja 1909. aastal. Eriti hoolikalt ja igakülgsest uuris ta seda maa-ala ja andis oma kapitaalsetes teostes — „Piiriäärne Džungaria“ (1912, 1914, 1932, 1939. a.) ja „Värvad Hiinasse“ (1915. a.) avara pildi selle maa geoloogilisest ehitusest ja tema reljeefi arengust. Teadus maakera reljeefi arengust ehk geomorfoloogia eraldus geoloogilise teaduse iseseisvaks haruks alles 20. sajandi alguseks. Selle teaduse arenguks meie maal annavad V. A. Obrutševi tööd eranditult väärtuslikku materjali, millest veel kaua ammutavad teadmisi geomorfoloogid. Huvitavad on selles suhtes V. A. Obrutševi tööd Baikali-äärsetest ja Taga-Baikali maadest ja „Altai etüüdid“. Viimastes antakse pilt reljeefi kujunemisest Altais, mida ta uuris hiljem.

Tomskis viibimise ajal jätkas V. A. Obrutšev Siberi ja Kasahstani kullarikaste rajoonide uurimist, võttes osa rohkearvulistest ekspeditsioonidest.

Ta hakkas koostama mitmeköitelist teost „Geoloogiline ülevaade Siberi kullarikastest rajoonidest“, mille esimene anne ilmus 1910. a. ja viimane avaldati 1924. a. See töö omas suurimat teaduslikku ja praktilist tähtsust. Ta andis väärtuslikemat materjali Siberi geoloogilise ehituse tundmaõppimiseks ja mängis suurt osa kullakaevanduste arendamise alal selles oblastis.

V. A. Obrutšev ei sulgu kunagi oma isikliku teadusliku töö raamidesse, vaatamata selle amplituudi grandioossusele. Ta on alati elavalt huvitatud ühiskondlikust elust, kunstist, kirjandusest, elab kaasa poliitilistele sündmustele. Tomskis leidis ta aega aktiivselt kaasatöötamiseks Vene Geograafilise Seltsi Ida-Siberi osakonnas, redigeeris Seltsi „Teatajat“ ja oli Seltsi Füüsilise Geograafia Sektsiooni esimeheks. Peale selle oli ta Tomskis Siberi Uurimise Seltsi esimees ja ajalehe „Siberi Elu“ aktiivne kaastöölaine. Ta huvitus keskmiste kaardrite ettevalmistamisest mäetööstusele ja võttis kõige elavamalt osa mäeosakonna loomisest Tomski polütehnilise õppeasutuse juurde.

V. A. Obrutševi ülemaailmne kuulsus, tema tööde kõrge hinnang rea vene ja välismaa teaduslike asutuste poolt, kes autasustasid teda medalitega, preemiatega ja audiplomitega, tema tööde tohutu praktiline tähtsus kogu maale, seltsimeeste ning õpilaste austus ja armastus, kõik see oleks pidanud tagama sellele suurimale vene teaduse esindajale valitsuse austuse ja tunnustuse. Kuid tsaari-Venemaa reaktiivse valitsuse silmis ei suutnud V. A. Obrutševi teened katta tema „negatiivseid“ omadusi — tema kriitilist suhtumist tsaristlikku režiimi. 1911.—1912. aastal toimus Tomski Tehnoloogilises Instituudis senati revisjon, mille tulemusena heideti välja sadu „ebaustavaid“ üliõpilasi, samuti ka paremik professoreist ja õppejõududest. 1912. a. kevadel oli ka V. A. Obrutšev sunnitud erru minema.

Ta asus Moskvasse, kus jätkas oma teaduslikku uurimistööd, töötades läbi varem kogutud materjale, lõpetades alustatud töid ja teostades uusi uurimissõite Kaukaasiasse, Krimmi, Altaisse. Ta lülitus Moskva teaduslik-ühiskondlikku ellu, esinedes aruannetega teaduslike seltside koosolekuil. Eriti meelsasti jutustas Obrutšev värskeid muljeid ekspeditsioonist Džungaariasse, illustreerides oma ettekandeid suurepäraste diapositiividega.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas uued võimalused teaduslikuks tööks, V. A. Obrutševi, kui pedagoogi ja organisaatori talendi rakendamiseks. Moskvas avatakse Mäeakadeemia ja V. A. Obrutšev võtab professorina, mäe- ja geoloogia-fakulteedi dekaanina ja prorektorina elavalt osa akadeemia organiseerimisest, noorte nõukogude geoloogide ettevalmistamisest ja uute kursuste loomisest. Eriti suurt tähelepanu osutab ta maakide leiukohtadele. Laialdasem huvi maakide tekkimise protsesside vastu tekkis tal juba varem seoses Siberi kullarikaste rajoonide uurimisega. Peale selle nõudsid noore Nõukogudemaa uutal alustel arenev rahvamajandus ja tööstuse tormiline kasv NSV Liidu maagivarude süvendatud uurimist, juhtivaid tähiseid uute leiukohtade otsimisel, suurearvulise noorte spetsialistide kaadri ettevalmistamist.

Neil aastail pühendas V. A. Obrutšev oma puhketunnid sellele tööle, mis tegi ta nime nii populaarseks koolinoorsoo laiades ringides. Ta kirjutas siis oma tuntud romaanid geoloogilistel teemadel: köitvad teaduslik-fantastilised jutustused „Sannikovi maa“ ja „Plutonia“, mitmes trükkis ilmunud realistliku romaani Siberi kulla-kaevurite elust-olust „Kaevandus Ubogi“ ja „Kullaotsijad kõrbes“, kus kirjeldatakse kahe hiina poisikese seiklusi Džungaarias Dugani ülestõusu ajal.

1929. a. valiti V. A. Obrutšev NSV Liidu Teaduste Akadeemia tegevliikmeks, ning ta viis kogu oma töö üle akadeemia seinte vahele. Ta jättis maha Mäeakadeemia ja siirdus Leningradi, NSVL TA Geoloogia Instituudi direktori kohale.

Kakskümmend aastat, mis on möödunud V. A. Obrutševi valimisest akadeemikuks, on täis väsimatut ja viljakat tegevust. Need aastad on eelkõige märgitud suurimate monograafiate ilmumisega Siberi geoloogiast. Tema kolmeköitelist teost „Siberi geoloogia“ (1350 lk.) hinnati 1941. a. esimese järgu Stalini preemiaga. See on iga geoloogi käsiraamat, kes tegeleb meie Liidu Aasia osa uurimisega. Erakordse tähtsuse omab viieköiteline monograafia „Siberi geoloogilise uurimise ajalugu“. Selles kolossaalses teoses (2700 lk.), võib leida andmeid kõikide uurimiste kohta, mis on teostatud Siberi territooriumil, ja kirjanduse ammendava annoteeritud nimekirja. V. A. Obrutševi poolt tol ajal püstitatud uutest küsimustest on tähtsaimad — Siberi jäätumine, igavene külmumine ja uusimad maakoore liikumised. Kauemat aega peeti Põhja-Aasia laialdasi alasid nõrgalt puudutatuiks kvartäär-ajastu suurest jäätumisest, ja V. A. Obrutšev on esimene peale Kropotkini, kes osutab kontinentaalse jäätumise jälgede laialdasele esinemisele Siberi territooriumil. Tema tööd rajavad aluse selle maa jääajastu sätete ja jääajastu reljeefi tõsisele uurimisele.

V. A. Obrutševi tööd on laialdaselt tunnustatud nii kodu- kui ka välismaal. Tööde eest Aasia uurimise alal sai ta Vene Geograafiliselt Seltsilt hõbe- ja kuldmedalid ja Przevalski-nimelise preemia, NSVL Teaduste Akadeemialt Helmerseni-nimelise preemia, Pariisi Teaduste Akadeemialt kaks Tšihatševi-nimelist preemiat. Nõukogude valitsus hindas kõrgelt suure geoloogi töid. 1926. a. määrati talle V. I. Lenini nimeline preemia, 1941. a. Stalini preemia, 75. aasta juubeliks Töö Punalipu orden, 80. aasta sünnipäevaks Lenini orden, 85. aasta sünnipäevaks veel üks Lenini orden ja 1945. a. omistati talle sotsialistliku töö kangelase aunimetus. V. A. Obrutšev on paljude nõukogude ja välismaiste õpetatud seltside auliige. 1948. a. valiti ta Uleliidulise Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Uhingu auliikmeks.

2. S. P. KRAŠENINNIKOV.

(1713—1755)

Esimene Kamtšatka uurija, vene teadusliku etnograafia rajaja Stepan Petrovitš Krašeninnikov sündis 29. oktoobril 1713. a. Moskvast; ta oli Preobraženski polgu soldati poeg. Tema elu varasemaist aastaist ei ole säilinud mingeid teateid, esimesed teated tema kohta on 1732. aastast; sel aastal saadeti ta Moskva Slaavi-Kreeka-Ladina Akadeemia kaheteistkümneme üliõpilase hulgas Moskvast Peterburi Teaduste Akadeemiasse, et osa võtta Kamtšatka teisest ekspeditsioonist.

1733. aasta alguses saabusid Stepan Krašeninnikov ja tema seltsimehed Teaduste Akadeemiasse, kus pidid sooritama eksamid. Paremaid saabunuist — esikohal nende hulgas oli Krašeninnikov — hakati ette valmistama eelseisva ekspeditsiooni töödeks. 1733. a. augustini kuulasid nad professorite I. G. Gmelini ja G. F. Mülleri loenguid botaanika, zoologia, geograafia ja teiste teaduste alalt. Koos nende professoritega siirdusid sama aasta augustis Kamtšatka ekspeditsioonile viis üliõpilast — Stepan Krašeninnikov, Feodor Popov, Luka Ivanov, Vassili Tretjakov ja Aleksei Gorlanov.

Stepan Krašeninnikov tuli alles 1743. a. algul Peterburi tagasi, olnud ekspeditsioonil peaaegu üheksa aastat.

1733.—1736. aastal, töötades peaaesjalikult koos Gmeliniga looduslike tingimuste uurimisel Lääne- ja Ida-Siberi aladel, mida läbis ekspeditsioon, teostas S. P. Krašeninnikov mõningad iseseisvad retked, milledest on säilinud tema väärtuslikud aruanded.

Nende sõitude ajal kogus S. P. Krašeninnikov mitte ainult loodusloolisi, vaid ka geograafilisi, etnograafilisi ja ajaloolisi andmeid.

Ühes teiste ekspeditsioonist osavõtjatega etendas S. P. Krašeninnikov suurt osa Siberi üksikute alade geograafiliste kirjelduste koostamisel, mis andsid akadeemilise grupi juhtijaile võimaluse ette valmistada Siberi üldise geograafilise kirjelduse.

Jaanuaris 1738. a. alustas S. P. Krašeninnikov oma kaaslaste ja kahe sõjaväelase saatel oma esimest Kamtšatka reisi, mille kestel ta uuris kuuma vee allikaid ühel Suur-Baani lisajõgedest ja „põlevat“ mäge Avatšal. Selle retke lõppedes, nagu kõikide järgmistegi puhul, koostati kirjeldus, mis koos kogutud asjadega saadeti Gmelinile ja Müllerile.

Sama väsimatult töötas S. P. Krašeninnikov 1738. a. teisel poolel. Tema poolt 1737.—1738. aastal koostatud geograafilised, botaanilised ja teised kirjeldused koos kogutud taimede näidiste, topiste ja muuga, samuti teiste isikute poolt koostatud kirjeldused ja nimekirjad saatis S. P. Krašeninnikov professoritele 1738. a. septembri algul.

Kui teise Kamtšatka ekspeditsiooni akadeemiline grupp, pärast ligi 10 aastat Siberis kestnud tööd saabus 1743. a. veebruaris Peterburi, kerkis üles küsimus gruppi kuulunud üliõpilaste edasise saatuse kohta. Konverents otsustas jätta S. P. Krašeninnikovi akadeemia juurde loodusteaduste uurimiseks, rakendamata teda teistele töödele ja määras talle 200 rubla palka aastas selleks, et ta võiks nuretseda vajalikke raamatuid ning täiendada ennast teadustes.

1745. a. mais esitas S. P. Krašeninnikov akadeemiale avalduse, milles märkis, et alates 1743. aastast on ta väsimatult ja hoolega töötanud botaanika alal — „olen tundma õppinud botaanika ja samuti ka loodusteaduse mõne osa aluseid, nii et võin teisi sellel alal õpetada ja vajaduse korral teostada vaatlusi isamaa kasuks“; ta palus endale akadeemia adjunkti kohta. Konverents arutas seda avaldust 22. juunil ning samaaegselt Lomonossovi valimisega professoriks tunnistati S. P. Krašeninnikov Teaduste Akadeemia adjunkti nimetuse vääriliseks palgaga 360 rbl. aastas.

1750. aasta 11. aprillil määrati S. P. Krašeninnikov loodusteaduse ja botaanika professoriks ja Teaduste Akadeemia nõukogu liikmeks, tõstes tema palka 660 rublale aastas. Mõned kuud hiljem määrati S. P. Krašeninnikov akadeemilise ülikooli ja gümnaasiumi rektoriks, nendelt kohtadelt vabastatud Mülleri ja Fischeri asemele.

Uus amet võttis Krašeninnikovilt peaaegu kogu tema aja. Kuid siiski ei jätnud ta ka oma teaduslikku tööd.

1750. aasta lõpul pöördus Krašeninnikov uuesti tema poolt Kamtšatkal kogutud materjalide läbitöötamisele.

„Kamtšatka maa kirjelduste“ trükkimine lõpetati 1755. a. veebruariks. S. P. Krašeninnikov kirjutas sellele „laiaulatuslikku eelteadet“, kuid ei jõudnud seda surma tõttu lõpetada. Eessõna kirjutamine usaldati Müllerile, mille tõttu viibis juba aastas väljaande trükist ilmumine. Sel põhjusel ilmusid „Kamtšatka maa kirjeldused“ koos eessõnaga ja kahe Kamtšatka kaardiga alles 1756. a. teisel poolel.

S. P. Krašeninnikovi teos koosneb neljast osast. Esimene osa — „Kamtšatkast ja tema naabruses asuvatest maadest“ — sisaldab Kamtšatka geograafilise kirjelduse, mis on rajatud Krašeninnikovi poolt kogutud rikkalikule materjalile.

Teine osa — „Kamtšatka maa eelistest ja puudustest“ — on pühendatud Kamtšatka looduse kirjeldusele; selle kaheteistkümmes peatükis toob autor esmakordselt kirjanduses väärtuslikke teateid Kamtšatka maa omadustest, arutelles ta puudusi ja rikkusi, tuld purskavaist mägedest ja nende tekitatud ohtudest; kuumadest allikatest; Kamtšatka metallidest ja mineraalidest; taimedest, eriti sealsete rahvaste toidusse puutuvaist; maa elajaid; Vitimi sooblipüügist; mereelajaid, kaladest, lindudest, putukaist ja reptiilidest, tõusust ja mõnast Penžini merel ja Ida ookeanil. See osa raamatust pani aluse Kam-

tšatka taimeriigi, loomariigi ja looduslike tootlike jõudude edasisele uurimisele. Sellest Krašeninnikovi teose teisest osast lähtuvad hilisemad, eriti ka kaas-aegsed Kamtšatka uurimised botaanika, zooloogia ja geoloogia alal. Esimene ja teine osa moodustavad „Kamtšatka maa kirjelduste“ esimese köite. Teine köide sisaldab endas kolmanda ja neljanda osa.

Kolmas osa — „Kamtšatka rahvastest“ — kujutab endast esimest vene etnograafilist teost, mis on pühendatud kohaliku elanikkonna — kamtšadaalide, korjakkide ja kuriilide — elu-olu, kommete ja keele kirjeldusele. S. P. Krašeninnikovi poolt kogutud rikkalikul keelelisel materjalil on suur tähtsus paleaasiaatlike keelte uurimisel. See suurepärane etnograafiline teos lubab õigusega nimetada S. P. Krašeninnikovi vene teadusliku etnograafia rajajaks. Suur Siberi etnograaf E. J. Sternberg nimetas „Kamtšatka maade kirjelduste“ autorit „vene etnograafia Nestoriks“ ja tema teost „teise Kamtšatka ekspeditsiooni klassikaliseks mälestusmärgiks“. Kuid S. P. Krašeninnikov ei olnud ainult naturalist, etnograaf ja lingvinist, ta oli samuti ka ajaloolane; tema „Kamtšatka maade kirjelduste“ neljas osa on pühendatud Kamtšatka vallutamise ajaloole — mitmesugustel aegadel olnud mässudest, reetmistest ja sealsete vene vanglate praegusest seisukorrast. Kirjelduste selle osa jaoks kogus Krašeninnikov mitte ainult suure hulga arhiivide ja teisi materjale, vaid uuris neid ka kriitiliselt. Kirjelduste see osa on parim, mis on antud Siberi ajaloo kohta vene ajaloo teaduse poolt kogu XVIII sajandi kestel.

1756. a. ilmunud Krašeninnikovi teos „Kamtšatka maa kirjeldused“ oli mitte ainult esimeseks vene teoseks, milles on antud igakülgne kirjeldus Siberi ühest alast, mis tõmbas enesele XVIII sajandil suurt tähelepanu, vaid ka esimeseks sellelaadseks teoseks Lääne-Euroopa kirjanduses. Varsii peale venekeelse väljaande ilmusid S. P. Krašeninnikovi teose inglise-, saksa-, prantsuse- ja hollandikeelsed tõlked. S. P. Krašeninnikovi teos, mis sai laialdaselt tuntuks nii Venemaal kui ka Läänes, tõstis S. P. Krašeninnikovi nime vene XVIII sajandi õpetlaste kuulsate nimede ritta, kellele on uhke vene teadus.

3. P. A. KROPOTKIN.

(1842—1921)

Väljapaiste vene geograaf ja geoloog Pjotr Aleksejevitš Kropotkin pühendas suurema osa oma teaduslikust tegevusest Ida-Siberi suurte avaruste uurimisele. Ta kogus laialdased materjalid Sajani mägede, Leena kullaleiukohtade, Taga-Baikali, Amuuri ja Mandžuuria geograafia ja geoloogia kohta; ta avastas ja kirjeldas Patomi mägismaad ja Vitimi kiltmaad. Nende uurimuste põhjal andis P. A. Kropotkin hoopis uue pildi Ida-Aasia orograafia kohta ja näitas seniste A. Humboldti, Klapprothi ja Ritteri loodud kujutluste ekslikkust. Uurimused Soomes viisid Kropotkini jää-aja teooria väljatöötamisele.

P. A. Kropotkin sündis 9. dets. 1842. a. Moskvast. Ta põlvnes vanast vürstisooist ja oleks võinud teha hiilgava karjääri keisri õukonnas, kuid oma venna, koduõpetajate ja demokraatlike liikumiste mõjul pärast Krimmi sõda valis ta teaduslik-uurimistegevuse ja sai hiljem revolutsionääriks. Lõpetanud 1861. a. aristokraatliku Paažide Korpuse, ei astunud ta kaardiväkke pealinnas, nagu seda oodati, vaid valis teenistuse kauges Siberis, kus ta määrati Taga-Baikali kubernerite adjutantiks. Et see amet Kropotkinit ei rahuldanud, võttis ta vastu 1865. a. kevadel ettepaneku saata Amuuril lotjate karavani, mis viis leivavilja

selle jõe alamjooksu elanikkonnale. Selle reisi kestel tutvus Kropotkin suure Siberi jõega ja inimestega, kes elasid selle kallastel. Järgmisel aastal organiseeriti kauba-karavan, mis pidi otsima otsest teed Arguni jõelt läbi Mandžuuria Blagoveštšenski, selle karavani ülemaks määrati Kropotkin. Et mitte äratada Hiina võimude kahtlust, vahetas ta ohvitseri mundri kaupmehe riietuse vastu. Osavalt etendades kaupmehe osa, plaanistas ta kogu teekonna, mis läbis Suure Hingani mäeaheliku seni tundmatu osa. Samal 1864. a. teostas Kropotkin uurimisreisi mööda Sungari jõge kuni Girini linnani. Mõlema reisi kohta avaldas ta hiljem huvitavad kirjeldused.

1865. a. uuris Kropotkin Ida-Sajani mäeahelikku, kus avastas kunagise vulkaanilise tegevuse ja ürgse jäätumise jälgi. Järgmisel, 1866. a., teostas Kropotkin suure reisi Leena kullaleiukohtadest Tšita linna eesmärgiga leida lühim tee kullaväljadele. Sellel teekonnal avastas Kropotkin suure mägismaa, mille ta nimetas Patomi mägismaaks (Patomi jõe järgi, mis haarab teda kolmest küljest). Sealsamas, nagu kullaleiukohtadeski, leidis ta ka ürgsete jääliustike jälgi, kuigi käesoleval ajal ei ole neis mägedes üldse jääliustikke. Edasi ületas Kropotkin Vitimi jõelahkme, mis nüüd kannab Kropotkini mäeaheliku nime, sõitis üle Vitimi jõe ja kohtas veel kolme senitundmatut mäeahelikku, nende taga aga Vitimi kiltmaa (avastatud juba XVIII saj.). Lõpuks, enne Tšitat, tuli reisijal ületada veel Jablonovõi mäeahelik. Kogu teekonna kestel teostati plaanistamist, zooloogilisi ja geoloogilisi vaatlusi. Vaatluste ja uurimuste tulemusena ostustas Kropotkin, et jää-ajal oli ka Siberis levinud mannerjääkate.

Kropotkini uurimisretked Siberis äratasid Vene Geograafilise Seltsi tähelepanu ja ta valiti selle seltsi füüsilise geograafia osakonna sekretäriks.

Geograafilise Seltsi poolt sai Kropotkin 1871. a. teadusliku komandeeringu Soome ja Rootsi jää-aja moodustiste uurimiseks. Selle reisi tulemusena kirjutas Kropotkin suure töö „Uurimused jää-aja kohta“. Tol ajal valitses teaduses hüpotees, mille järgi Põhja-Euroopas esinevad rändrahjud on sinna toodud ujuvate jääpankadega. Arvati, et need jääpankad murdusid lahti jääliustikelt, mis katsid Skandinaavia ja Šotimaa mägesid, kuna Euroopa madalikke kattis suur meri. Merehoovused kandsid jääpanku koos moreenide koormaga lõuna poole, kus jää sulades see moreenmaterjal mere põhja langes. Kropotkin aga seletas moreenide olemasolu mannerjääkate laialdase levikuga, nagu seda arvasid ka mõned teised tolleaegsed geoloogid (Helmersen, Grewing, Schmidt), ja tema põhjendused olid olulise tähtsusega jääkate teooria võidule tulekus.

Oma teadusliku töö kõrval oli P. A. Kropotkin tõsiselt huvitatud ka sotsiaalseist küsimustest. Ta nägi, et pärisorjusest vabastamisega talupojad jäid mõisnike omavoli alla ja sattusid ka kulakute orjusse. Siberis kullaväljadel ta pani tähele tööliste rasket olukorda ja otsustas, et tal ei ole õigust olla ainult teaduslik uurija, kui ümberringi valitseb pimedus ja võitlus leivapala pärast, vaid et ta peab töötama rahva heaks ja andma talle teadmisi ja võimalusi nende teadmiste omandamiseks.

A. 1872 välismaal olles tutvus Kropotkin Sveitsis ja Belgias Internatsionaali tegelastega. Peterburis astus ta revolutsionääride ringi ja hakkas tegelema propagandaga tööliste hulgas, jätkates ka oma ekspeditsioonide materjalide läbitöö-

tamist. 1874. a. algasid ringi liikmete vangistamised. Ka Kropotkin sattus Peeter-Pauli kindlusse. Sealt õnnestus tal 1876. a. põgeneda välismaale, kus elas kuni 1917. aastani, tegeldes anarhismi ideede propagandaga. Tutvumine Lääne-Euroopa riikide parlamentaarse korruga viis Kropotkini otsusele, et see riiklik kord ei suuda päästa töötajaid vaesusest ja majanduslikust orjusest, kuid ta hakkas ekslikult eitama igasugust võimu. Välismaal jätkas ta ka teaduslikku tööd, esinedes ettekannetega Aasia orograafia kohta ja jää-aja moodustiste kohta Aasias ja Soomes ning avaldades artikleid ja raamatuid ka poliitilistel teemadel.

Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni tuli P. A. Kropotkin tagasi kodumaale. Hoolimata kõrgest vanadusest ja nõrgenenud nägemisest jälgis ta oma elu viimastel aastatel geograafia ja geoloogia arenemist ja kirjutas Moskva oblasti Dmitrovi rajooni geoloogilise ülevaate. Ta suri 8. veebruaril 1921. a.

P. A. Kropotkin oli energiline uurija, tähelepanelik vaatleja ja väljapaistev teadlane, kes omas talenti väljendada oma mõtteid heas keeles ja kergesti arusaadavas vormis.

Kasutatud kirjandus: Люди русской науки, т. I, 1947. Prof. V. A. Varsonofjeva. V. A. Obrutšev. Ajakiri «Наука и жизнь», 1948, nr. 10.

Toimetuse kolleegium: J. Seiental (toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 17. nov. 49. Trükkimisele antud 9. dets. 1949. Paber 67×95 cm $\frac{1}{16}$. MB-09048. Trükiarv 2800. Trükitähti trükipoognas 47810. Trükipoognaid 3,75+0,25+0,125. Arvutuspoognaid 5,31. Tellimise nr. 1846. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

Väljaandja: Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Polügraafiatööstuse, Kirjastuste ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. «Ньюкоуде Коол» (Советская школа)

Орган Мин. Просв. ЭССР.



СОДЕРЖАНИЕ.

И. Саат. И. В. Сталин как достойный продолжатель дела Ленина	713
А. Калашников. О подготовке учащихся семилетних и средних школ к практической деятельности	721
К. Радина. О мотивах нарушения детьми дисциплины на уроках	736
Л. Нейман. Взаимоотношения школы и семьи	742
А. Симсон. Дидактические принципы при обучении физическим упражнениям	754
Э. Лийванд. Из опыта школьных библиотек	761
В помощь учителю географии: Великие русские ученые-землеведы	
1. В. А. Обручев	765
2. С. П. Крашенинников	768
3. П. А. Кропоткин	770

In my

175 12564

Rbl. 5.—

I 9765
12)

141 /